

Izvorni znanstveni rad
UDK: 711.16(497.5 Dubrovnik)"653"
DOI: <http://doi.org/10.21857/mnlqgcjlp>
Primljeno: 14.12.2015.

PREDGRAĐE DUBROVAČKE CIVITAS

ŽELJKO PEKOVIĆ I KRISTINA BABIĆ

SAŽETAK: Predgrađe dubrovačke *civitas* je, usprkos objavljenim radovima, i dalje tema s mnogo nepoznanica. Ovim radom autori su se dotaknuli samo nekih. Polazeći od problema ubikacije starog i novog gradskog bedema prema brdu, koji predstavljaju okvir područja reguliranog 1272, autori su revidirali prethodna i ponudili nova tumačenja odredaba 41. glave pete knjige i 57. glave osme knjige Statuta grada Dubrovnika iz 1272, te njegove novele iz 1296. godine, kojima su regulirane ulice južno od Place. Na temelju dokumenata iz Spisa dubrovačke kancelarije, ponudeni su i prijedlozi ubikacije pojedinih terena i kuća koje su spomenute u statutarnim odredbama.

Ključne riječi: *muris veteris civitatis Ragusii versus montem, muris novus civitatis versus montem*, Statut grada Dubrovnika, regulacija ulica

Keywords: *muris veteris civitatis Ragusii versus montem, muris novus civitatis versus montem*, Statute of Dubrovnik, street regulation

Uvod

Sredinom 10. stoljeća Konstantin Porfirogenet je zapisao: "Najpre sagrađiše mali grad, tamo gdje i danas stoji, a kašnje ga povećāše. Za kratko opet, kako se je po malom razmnožalo i proširilo stanovništvo, povećāše zidine grada donle, kako ih ima."¹ Iz

---

¹ Konstantin Porfirogenet, *O upravljanju carstvom*, prir. Nikola Tomašić. Zagreb: Dom i svijet, 2003: 71.

Željko Peković, redoviti profesor u trajnom zvanju na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu. Adresa: Sinjska 2, 21000 Split. E-mail: zeljko.pekovic@gmail.com

Kristina Babić, doktorandica na Sveučilištu u Zadru. Adresa: Bobani 9, 21231 Klis. E-mail: kristina_curly@yahoo.com

---

navedenih riječi proizlazi da se do sredine 10. stoljeća prvotni grad proširivao dva puta, što znači da je u trenutku zapisivanja ovih riječi postojao Kaštio, tj. bizantski *castrum* na vrhu poluotoka, Sv. Petar, i Pustijerna na krajnjem istočnom dijelu poluotoka.² Dosadašnja arheološka i arhivska istraživanja, dodatno potkrjepljena trenutnim rasterom gradskih ulica, čije putanje pozornom promatraču vrlo često znakovito govore o izgledu grada u minulim vremenima, ukazuju na to da su se zidine Porfirogenetove *civitas*, odnosno staroga grada (*urbs vetus*) nalazile uz sjeverni rub današnje Strossmayerove ulice.³

² O nastanku i prvim stoljećima ovoga grada vidi Rapanićevu recentnu studiju koja sadrži i kritički pregled starije literature. Željko Rapanić, »O početcima i nastajanju Dubrovnika. Naknadna razmišljanja.« *Starohrvatska prosvjeta* 40 (2013): 81-126.

³ Opširnije o ubikaciji bedema staroga grada vidi u: Željko Peković, *Dubrovnik. Nastanak i razvoj srednjovjekovnog grada*. Split: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, 1998: 33-36, 55, 58-59. Milorad Medini je navedeni bedem ubicirao nešto sjevernije od Strossmayerove ulice, na južni kraj Kabogine ulice. Dokaz o pružanju bedema staroga grada upravo u toj liniji vidi u postojanju svoda u Ranjininoj ulici koji bi, prema njegovu mišljenju, mogao predstavljati ostatak gradskih vrata *Porta Leonis*, te svoda u ulici Sv. Josipa koji je ostatak Vrata Celenge (Milorad Medini, *Starine dubrovačke*. Dubrovnik: štamparija Jadran, 1935: 147-149). Medinijevu ubikaciju starog gradskog bedema preuzeo je i Lukša Beritić, s tom razlikom što je *Porta Leonis* ubicirao na dno stubišta isusovačkog kolegija, a ne u Ranjininu kao Medini (Lukša Beritić, *Utvrđenja grada Dubrovnika*. Dubrovnik: Društvo prijatelja dubrovačke starine, 1989: 11-14; Lukša Beritić, »Ubikacija nestalih gradjevinskih spomenika u Dubrovniku.« *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 10 (1956): 27-29, 32-34; Lukša Beritić, *Urbanistički razvitak Dubrovnika*. Dubrovnik: Zavod za arhitekturu i urbanizam Instituta za likovne umjetnosti, 1958: 14).

Arheologinja Branka Knežević je 1969. godine, u izvješću arheoloških istraživanja unutar i oko crkve Sv. Petra Velikog, napisala da je na sjevernom rubu Strossmayerove ulice pronađen gradski bedem (Željko Peković, *Crkva Sv. Petra Velikoga. Dubrovačka predromanička katedrala i njezina skulptura*. Dubrovnik - Split: Omega engineering - Filozofski fakultet, Centar studia mediterranea, 2010: 46). Njezinu zanimljivom i, prema našem mišljenju, ispravnom zapažanju da se radi o starim gradskim bedemima kasniji istraživači nisu pridavali nikakvu važnost. Ista sonda je ponovo istražena na spoju Strossmayerove i Pracatove ulice te je pronađen isti zid s kontraforima, ali tada nije prepoznat kao gradski bedem (Ivica Žile, *Izvješće o sondažnim arheološkim radovima kanalizacijskih sustava u Dubrovniku*. Dubrovnik: elaborat Zavoda za zaštitu spomenika, 1987). Razlog tome je insistiranje istraživača na pretpostavkama o razvoju grada koje je davno izložio L. Beritić, a u koje se pronađeni bedemi nikako nisu mogli uklopiti. Postojanje bedema na tom položaju, dakle, na sjevernoj strani Strossmayerove ulice, Peković je pretpostavio u svojim razmišljanjima o mogućem razvoju Grada, i to na temelju rezultata sondiranja I. Žile, jer tada nije bio upoznat s rezultatima i interpretacijom nalaza arheologinje B. Knežević. Sondažnim radovima 1987. pronađen je nastavak zida istočno Strossmayerovom ulicom, te je na njezinu križanju s Lučaricom pronađena okrugla građevina - kula *Porta Leonis*. Ni njezin položaj se nije poklapao s Beritićevim, pa su je istraživači protumačili kao gospodarsku građevinu koja se eto našla na sjecištu dviju vrlo značajnih gradskih ulica (o ubikaciji zida staroga grada vidi opširnije u: Ž. Peković, *Dubrovnik. Nastanak i razvoj srednjovjekovnog grada*: 30, 33-36, 55, 58-59. O ubikaciji *Porta Leonis* opširnije vidi u: Ž. Peković, *Dubrovnik. Nastanak i razvoj srednjovjekovnog grada*: 30, 38, 52, 56-57).

Povoljan geografski i strateški položaj, ekonomski prosperitet i uzlazna demografska putanja rezultirali su prenapučenošću *civitas* i potrebom za širenjem grada izvan njegovih zidina - prema sjeveru i zapadu poluotoka.⁴ Budući da je sredinom 10. stoljeća još postojala duboka morska uvala (u zapadnom dijelu muljevita) koja je dijelila poluotok i nasuprotno kopno na sjeveru (područje budućeg Prijekog),⁵ glavni preduvjet za širenje grada bilo je nasipanje močvare, tj. spajanje prostora poluotoka s kopnom preko puta. Nasipanje močvare je vrlo

---

M. Planić Lončarić je početkom osamdesetih godina zastupala Beritićevu ubikaciju gradskoga bedema (Marija Planić Lončarić, *Planirana izgradnja na području Dubrovačke Republike*. Zagreb: Centar za povijesne znanosti, Odjel za povijest umjetnosti, 1980: 20, 24). Istodobno, autorica u bilješci 16 na stranici 29 uočava da: "Tip pravilnog pravokutnog bloka prelazi preko linije stare fortifikacije, tako da se čini kao da je Strossmayerova ulica bila granična linija najstarije jezgre." Ovim saznanjem autorica je vrlo sramežljivo već tada najavila razmišljanje da se gradski bedem nalazio u Strossmayerovoj ulici. Vidi: Marija Planić Lončarić, »Zajednički prostori stambenih zona u Dubrovniku.« *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 12-13 (1988-1989): 70.

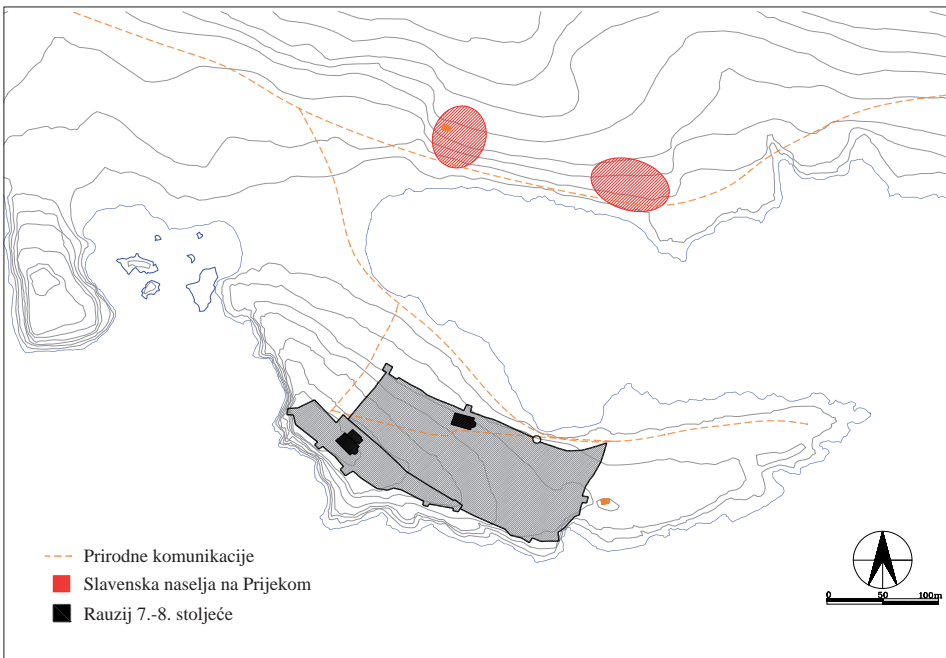
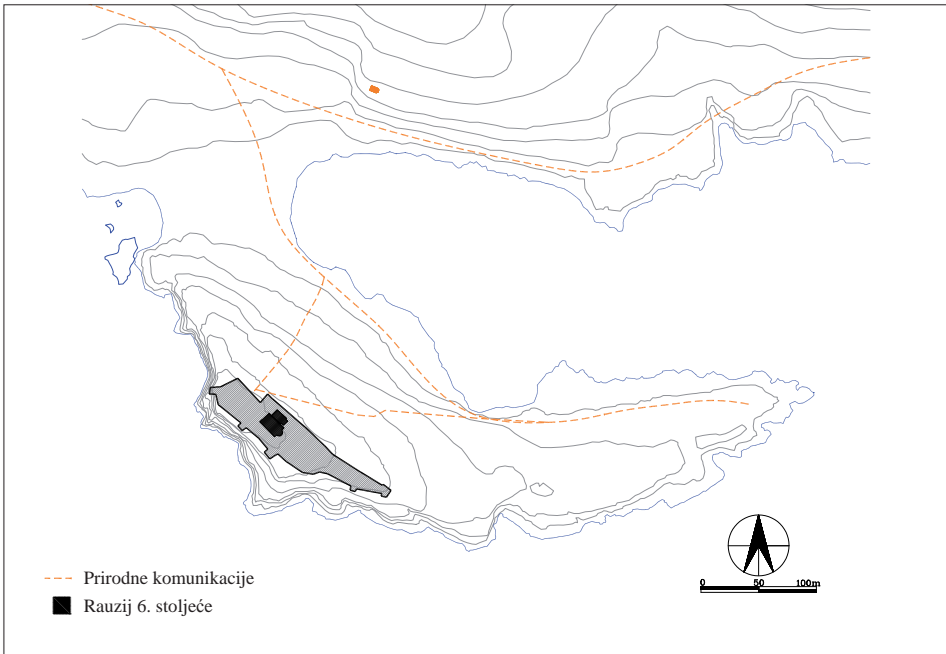
Patricija Veramenta-Paviša također je prihvatila tezu o ubikaciji starog gradskog bedema u Strossmayerovoj ulici (Patricija Veramenta-Paviša, *Gradske zidine Dubrovnika (stručni vodič)*. Dubrovnik: Društvo prijatelja dubrovačke starine, 2004: 10-11).

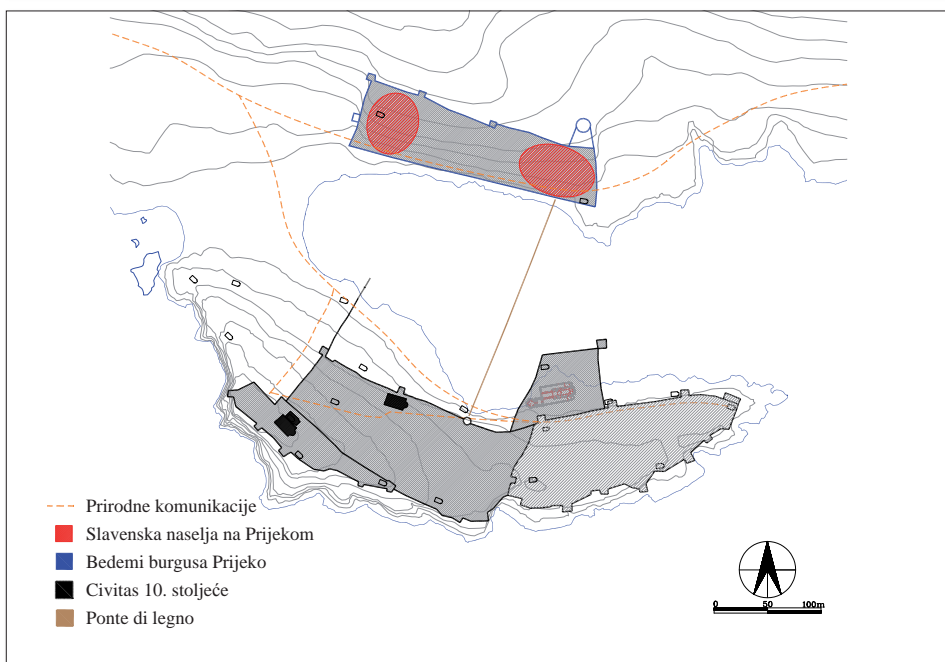
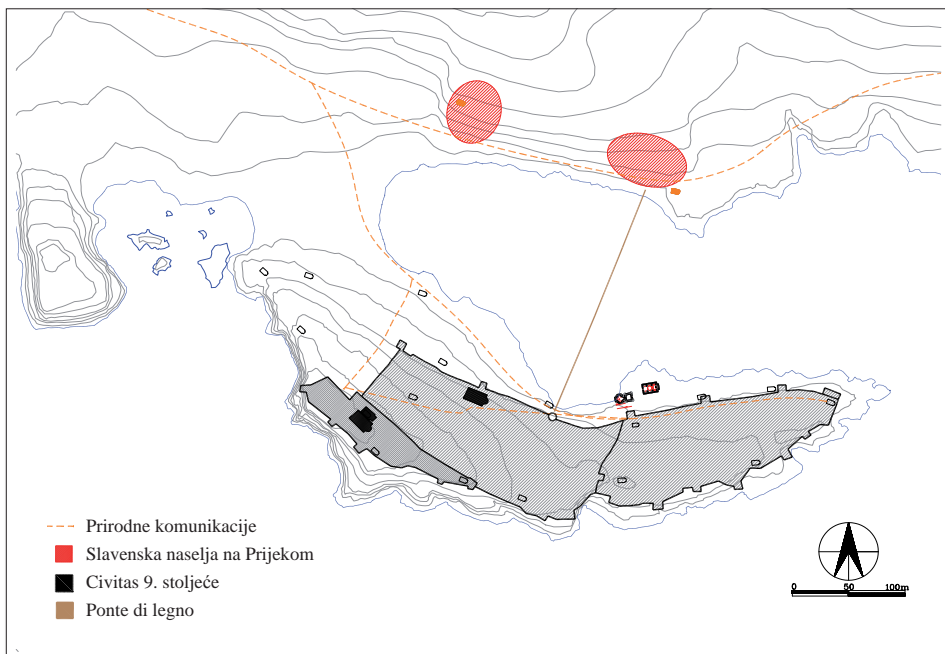
Pišući o privatnim kulama koje su branile dubrovačko podgrađe u 13. stoljeću, Irena Benyovsky Latin ističe sljedeće: "Prema drugim istraživanjima taj je bedem išao južnije, linijom današnje Strossmayerove ulice, a tu su bile smještene i kule pripadnika vlastele. Novija istraživanja sve više ukazuju da je linija bedema staroga grada bila upravo tu." Vidi: Irena Benyovsky Latin, »Obrana dubrovačkog podgrađa sredinom 13. stoljeća. Prilog istraživanju privatnih kula.« *Historijski zbornik* 65 (2012): 17-18. Iz navedene rečenice proizlazi da se autorica slaže s ubikacijom bedema uz sjeverni rub Strossmayerove ulice, međutim, u priloženom tlocrtu stare gradske jezgre između Place i Strossmayerove, stari gradski bedem i pripadajuće mu kule ucrtane su prema Beritićevoj ubikaciji, što čitatelju otežava pronicanje u autoričin stav o ubikaciji navedenog bedema.

⁴ Širenje grada izvan perimetra starog gradskog bedema povezuje se s naglim povećanjem broja stanovnika, između ostalog i onih iz Bosne. Ranjinin podatak da je 1277. godine u Dubrovnik došlo mnoštvo stanovnika iz Bosne poklapa se s godinom upisivanja u arhivske knjige, što ukazuje na njegovu vjerodostojnost. Usporedi: Irena Benyovsky Latin i Stipe Ledić, »Posjed obitelji Volcassio u srednjovjekovnom Dubrovniku.« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 51/1 (2013): 18, 22, bilj. 22; *Annales Ragusini Anonymi item Nicolai de Ragnina*, prir. Speratus Nodilo. [Monumenta spectantia historiam slavorum meridionalium, sv. 14]. Zagreb: JAZU, 1883: 222.

⁵ Zapis kroničara, kao i uočena kasnoantička faza Sigurate (Željko Peković, »Crkva Sigurata na Prijekom.« *Petriciolijev zbornik*, sv. 1. *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 35 (1995): 263-264; Željko Peković i Ivica Žile, *Ranosrednjovjekovna crkva Sigurata na Prijekom u Dubrovniku*. Split: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, 1999: 14, 19, 20-22, 33 (kat. jed. 5), 34-35 (kat. jed. 6.1 - 6.2), 35 (kat. jed. 8); Igor Fisković, »Crkvice 'Sigurate' u Dubrovniku - ratom oštećeni te obnovljeni višeznačni spomenik.« *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 20 (1996): 61) ukazuju na postojanje naseobina koje su egzistirale na kopnu sjeverno od morskog rukavca, paralelno s *civitas*. M. Planić Lončarić je oko Sigurate uočila nepravilni blok (*a-I tip*) koji je uvjetovao manje urbanističke nepravilnosti u provođenju urbanističke regulacije Prijekoga 1296. godine, što je još jedan dokaz postojanja ranog naselja na ovom području (M. Planić Lončarić, *Planirana izgradnja na području Dubrovačke Republike*: 29, bilj. 15). U ranosrednjovjekovnom razdoblju vjerojatno

Slika 1. A-D Razvojne faze Dubrovnika od 6. do 10. stoljeća.

vjerojatno bio postupan proces koji se odvijao paralelno s porastom broja stanovništva, odnosno s intenzivnom gradnjom unutar postojećih zidina, a samim tim i potrebom za širenjem prostora pogodnog za gradnju stambenih jedinica. U kojem trenutku je močvara u potpunosti nasuta, te se nekadašnji poluotok spojio sa sjevernim kopnom (Priješko), teško je reći. Ipak, sačuvani arhivski dokumenti omogućuju nam određivanje šireg vremenskog okvira u kojem se ovaj proces odvijao. Polovina 10. stoljeća (*De administrando imperio*) predstavlja *terminus ante quem non*, dok 1255. predstavlja *terminus post quem non*.

Prije no što elaboriramo gornju datacijsku granicu, valja istaknuti da nam analisti, iako njihove podatke treba uzimati s dozom opreza, pomažu pri precizaciji donje datacijske granice. Pišući o ograđivanju Prijeskog macerijama, Anonim⁶ i Ranjina⁷ 1017. godine spominju rušenje mosta kojim se prilazilo gradu

---

možemo govoriti o dva naselja slavenskog stanovništva okupljenog oko Sigurate na zapadu i crkve Sv. Nikole na istoku (Ž. Peković, *Dubrovnik. Nastanak i razvoj srednjovjekovnog grada*: 89; Ž. Peković, *Crkva Sv. Petra Velikoga. Dubrovačka predromanička katedrala i njezina skulptura*: 27-28). Iako je Priješko tek 1296. godine pripojeno gradu, tj. obuhvaćeno gradskim bedemima (*Statut grada Dubrovnika*, prir. Ante Šoljić, Zdravko Šundrica i Ivo Veselić. Dubrovnik: Državni arhiv u Dubrovniku, 2002: 460-461; osma knjiga, 57. glava), analisti govore o postojanju macerija oko Prijeskog i ranije. Anonim i Ranjina spominju da je Priješko ograđeno macerijama već 1017. godine (*Annales Ragusini Anonymi item Nicolai de Ragnina*: 27-28, 210). Pripovijedajući o rušenju mosta kojim se pristupalo gradu i isušivanju močvare, Restić navodi da je ona dijelila dva grada. Riječ je o starom gradu na poluotoku i naselju na Prijekom. Vidi: *Chronica Ragusina Junii Restii (ab origine urbis usque ad annum 1451.) item Joaniis Gundulæ (1451. - 1484.)*, prir. Speratus Nodilo. [Monumenta spectantia historiam slavorum meridionalium, sv. 25]. Zagreb: JAZU, 1893: 49. Serafino Razzi zabilježio je sljedeće: "Kako se potom povećalo stanovništvo, stižući u novi grad sa svih strana, u roku od 27 godina izgradiše vrlo veliko naselje izvan grada, kojime se ipak vladalo po zakonima grada." Na području tog velikog naselja izvan grada, bosanski kralj je tijekom rata s Dubrovčanima 999. godine izgradio kulu Sv. Nikole koju su Dubrovčani srušili dvanaest godina nakon njezine izgradnje - dakle, 1011. godine - te na njezinom mjestu podigli crkvu Sv. Nikole. Nakon rušenja kule i gradnje navedene crkve "Dubrovčani izgradiše snažan bedem s morske strane gdje se nalazila rečena utvrda, sve do druge obale mora prema zapadu, uključivši dosta prostora padine Srđa, sve kako bi povećali i ojačali grad." Prepričavajući Bodinovu opsadu Dubrovnika (završila 1108.), spomenuti autor navodi sljedeće: "Ta ratna nevolja Dubrovčane je ohrabrila i osokolila, pa oni silom susjednom narodu uzeše naselje zvano Dubrava, pripojiše ga ravnici oko svojega grada i opasaše zidinama" (Serafino Razzi, *Povijest Dubrovnika*, prir. Stjepan Kراسić, Iva Grgić i Anamarija Paljetak. Dubrovnik: Matica hrvatska - ogranak Dubrovnik, 2011: 27, 41, 46-47, 56).

⁶ *Fu fatto muro intorno del Castello S.to Nicolo con masciere, con pali de legno, intorno per tutto pie sotto S.to Sargio, in mesi 3; et stetero così pali (e) masciere molti anni, per fine che li muri fossero murati con pietre et calcina; et fu fatta tutta Ragusa intorianta. Quel ponte, per lo qual se pasava a Ragusa, fecero ruinare, et asechorno paludazo (Annales Ragusini Anonymi item Nicolai de Ragnina: 27).*

⁷ *Ragusa fu aggiuntata et murata, intorno lo burgo chiamato santo Nicolò, con masiere, pali et legni, per tutto lo piè della montagna di santo Sergio, et ampliata de molti edificij, in tre mesi. Quali stettero molti anni, fina che li muri furono con pietra et calcina fabricati. Ruinato (fu) etiam lo ponte, per lo quale se passava a Ragusa, et seccato lo paludazzo, et fatto lo piano, nello quale furono fatti li segnali per edificij della comunità, a far tempo stationi per li artesani. In quello tempo furono divise le vie; quale terreno fu chiamato borgo de Ragusa (Annales Ragusini Anonymi item Nicolai de Ragnina: 210).*

te isušivanje močvare, što se uklapa u gore naznačen širi vremenski okvir. Bez užeg vremenskog određenja, Restić također spominje rušenja mosta kojim se prilazilo starom gradu te isušivanje močvare koja je nekada predstavljala razdjelnicu dvaju gradova.⁸

Za određenje gornje datacijske granice nasipanja močvare, tj. širenja grada prema sjeveru dragocjen je dokument iz 1258. godine.⁹ Riječ je o prijeporu Ungare, žene Domanje Guerera, i Vukasa Ivanovog (*Vlcasso Johannis*) oko gradnje zida. Naime, Ungara je osporavala Vukasu pravo da gradi temelje zida *extra muros civitatis Ragusii*, jer bi tako ugrozio posjed njezina supruga. Kako bi dokazao da zid gradi na vlastitome terenu, Vukas Ivanov se pozvao na stariju ispravu iz 1255. godine o razgraničenju njegova teritorija i susjednog teritorija samostana Sv. Šimuna. Isprava spominje *muro veteri civitatis Ragusii versus montem* i *muro novo civitatis versus montem*.

Na važnost ove isprave za proučavanje srednjovjekovnog razvoja Dubrovnika prvi je ukazao Milorad Medini te je protumačio na sljedeći način:

“Posjed samostana sv. Šimuna označen je bio međašnim kamenjem obilježenim sa SI, a taj se biljeg - kaže isprava - nalazi daleko 57 lakata od starog gradskog zida koji gleda prema brdu i 56 lakata od novog gradskog zida koji gleda prema brdu. Taj ‘novi’ gradski zid išao je, dakle, paralelno sa starim gradskim - jer oba su ‘versus montem’ - u duljini od 113 lakata - oko 57 metara - više nepoznata nam širina samostana sv. Šimuna, najviše dakle oko 100 metara. On je po tome morao biti negdje ispod Prijekoga. Njemu sada nema traga.”¹⁰

Medini je ispravno uočio da se radi o novom gradskom zidu koji se pružao paralelno sa starim gradskim zidom. Bedem staroga grada se, prema njegovu mišljenju, pružao nešto sjevernije od Storssmayerove ulice, u razini južnog kraja Kabogine ulice.¹¹ Pretpostavka o nešto sjevernijem položaju starog gradskog bedema u odnosu na Pekovićevu ubikaciju tog bedema u Strossmayerovu

---

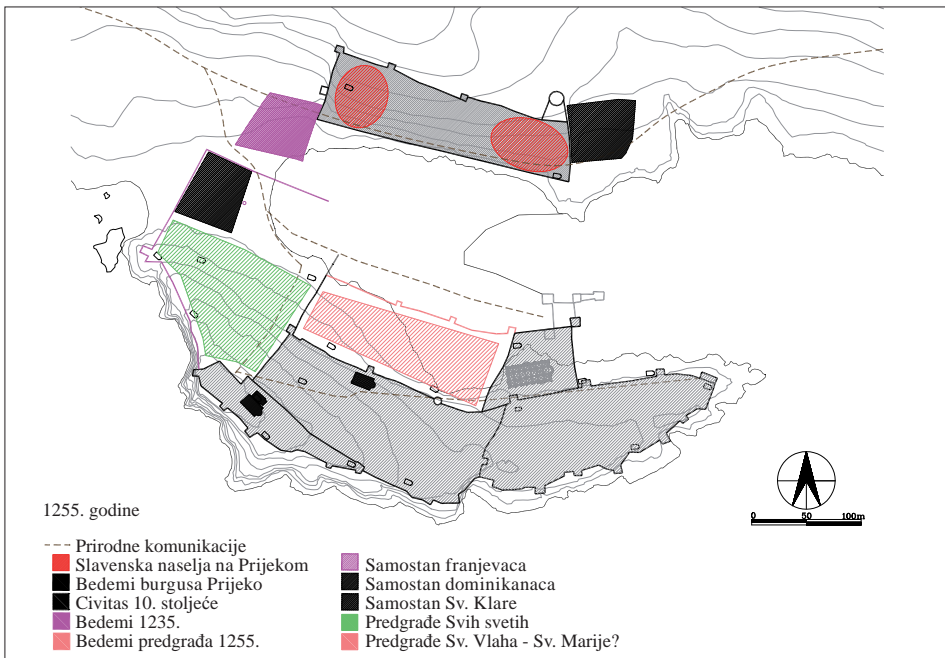
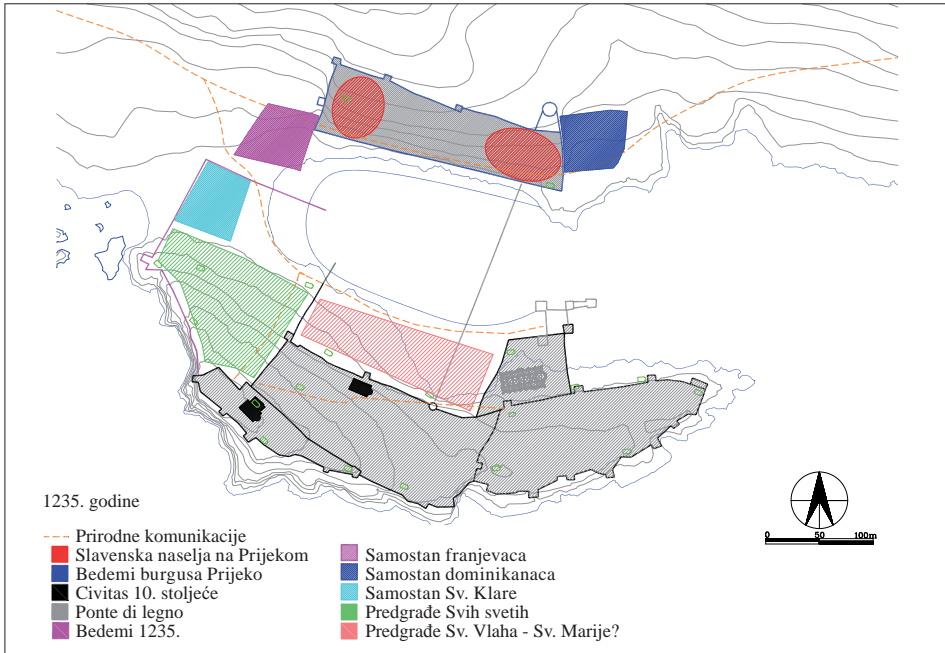
⁸ *Il ponte, che prestava l' adito e l' entrata alla città vecchia, fu distrutto, e la palude, che separava la due città, fu terrapienata e resa secca, sopra la quale in processo di tempo furono fabbricate case ed abitazioni, là dove al presente si trova quel piano comunemente detto Piazza maggiore. Ma questo fu fatto dopo molto tempo, come si dirà a suo luogo (Chronica Ragusina Junii Restii (ab origine urbis usque ad annum 1451.) item Joaniis Gundulae (1451. – 1484.): 49). O postojanju naselja na Prijekom usporedi bilj. 5.*

⁹ Dokument u cijelosti objavljen u: *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, sv. 5, ur. T. Smičiklas. Zagreb: JAZU, 1907: 95-96 (dokument br. 612); Ž. Peković, *Dubrovnik. Nastanak i razvoj srednjovjekovnog grada*: 83-85.

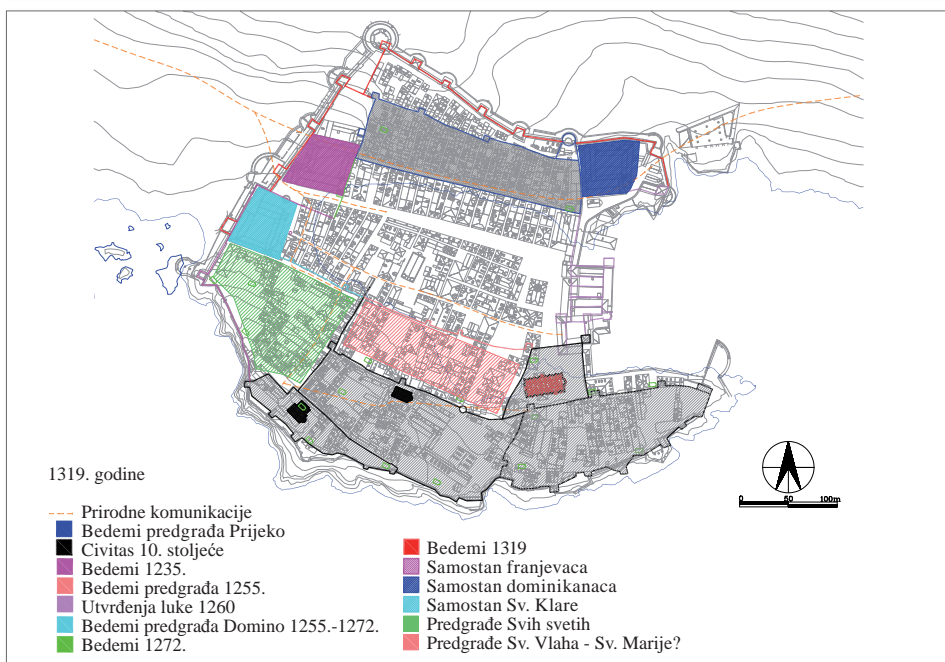
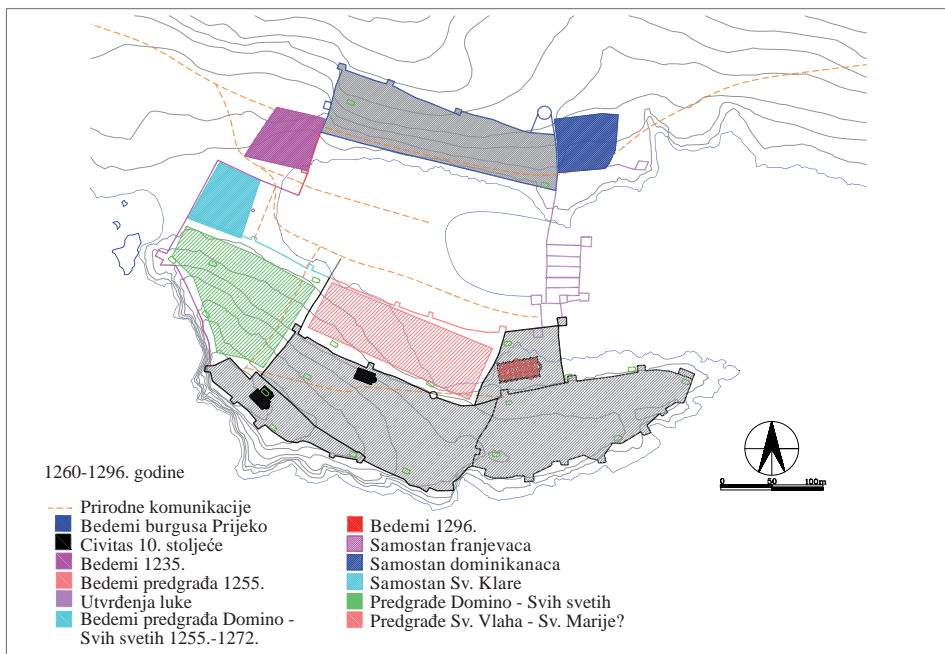
¹⁰ M. Medini, *Starine dubrovačke*: 150-151.

¹¹ M. Medini, *Starine dubrovačke*: 147-149. Usp i bilj. 2.

Slika 2. A-D Razvojne faze Dubrovnika

ulicu, kao i tumačenje da je dužini od 113 lakata potrebno dodati još nepoznatu širinu posjeda samostana Sv. Šimuna, dovela su ga do pretpostavke da postojanje novog gradskog bedema treba ubicirati na Prijekom.

I. Žile je tekst dokumenta povezo s nalazom zida u jugoistočnoj prostoriji palače Kaboga,¹² nešto sjevernije od ulice Cvijete Zuzorić. Pronađeni zid pruža se u smjeru zapad-istok, širok je 140 cm te je sačuvan u visini jednog reda kamenih blokova (jednog korša). Na temelju širine zide i cjelovitog zidanja, navedeni je autor, ujedno i voditelj arheoloških istraživanja u palači Kaboga, zaključio da je riječ o zidu fortifikacijske funkcije, te je pretpostavio da je ovaj zid, kao i zid pronađen u zapadnom dijelu sjeverne lađe Arsenala, dio istog gradskog bedema koji se u dokumentu iz 1258, odnosno 1255. godine spominje kao *muro novo civitatis versus montem*. Žile je mišljenja da je dužini od 113 bracolara/lakata potrebno pribrojiti dužinu posjeda samostana Sv. Šimuna, dakle, prihvaća Medinijevo tumačenje dokumenta.¹³ Da se spomenuti arhivski zapis odnosi upravo na ovaj zid, Žile je dodatno argumentirao nalazom kamena međaša s oznakom *SI* tijekom zaštitnih istraživanja današnje crkve Sv. Vlaha.¹⁴

Kamen međaš na kojemu se navodno nalaze uklesana slova *SI* zahtijeva kraći ekskurs. Na međašima su se urezivali inicijali vlasnika posjeda, što nam dokazuje i njihov spomen u pojedinim dokumentima.¹⁵ Već je u literaturi iskazana sumnja u to da se oznaka *SI* na ovom kamenu odnosi upravo na ono zemljište samostana Sv. Šimuna koje je spomenuto u sporu Ungare i Vukasa.¹⁶ Mi bismo iskazali sumnju i u čitanje znakova uklesanih na međašu pronađenom

¹² Palača Kaboga zauzima stambeni blok između ulice Između polača, ulice Cvijete Zuzorić, te Uske i Kabogine.

¹³ Ivica Žile, »Rezultati arheoloških istraživanja u palači Kaboga 2-4 u Dubrovniku.« *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 16 (1992): 21, 25; Ivica Žile, »Fortifikacijski sustavi u svjetlu recentnih arheoloških nalaza.« *Dubrovnik* 2 (1993): 225-228.

¹⁴ Ivica Žile, »Zaštitna arheološka istraživanja crkve sv. Vlaha u povijesnoj jezgri Dubrovnika.« *Starohrvatska prosvjeta* 35 (2008): 188-189.

¹⁵ Dva dokumenta spominju kamene međaše s uklesanim slovima. Dok je u dokumentu iz 1283. godine moguće povezati inicijale imena vlasnika dvaju susjednih zemljišta s uklesanim slovima (*M. P. S.*) na međašima (*Spisi dubrovačke kancelarije: Zapisi notara Tomazina de Savere 1282. - 1284.*, prir. Josip Lučić. [Monumenta historica Ragusina, sv. 2]. Zagreb: JAZU, 1984: 267 (dokument br. 1089), slovo *F* uklesano u međašu spomenutom u dokumentu iz 1282. godine nije moguće povezati s vlasnicima susjednih zemljišta. Možda je riječ o početnom slovu imena ili prezimena nekog prethodnog vlasnika toga terena. Vidi: *Spisi dubrovačke kancelarije*, sv. 2: 351-352 (dokument br. 1315). Usporedi i: Irena Benyovsky Latin i Stipe Ledić, »Posjed obitelji Volcassio u srednjovjekovnom Dubrovniku.«: 30, bilj. 56-57.

¹⁶ I. Benyovsky Latin, »Obrana dubrovačkog podgrađa sredinom 13. stoljeća. Prilog istraživanju privatnih kula.«: 36.

zapadno od crkve Sv. Vlaha na Placi. Svaki pažljiviji promatrač ovog spomenika, koji se danas čuva u Zavodu za obnovu Dubrovnika, uočiti će kako uklesane znakove ni u kom slučaju nije moguće povezati sa srednjovjekovnim inačicama pisanja latiničnih slova *S* i *I*. Kao novo tumačenje ponudili bismo mogućnost da je riječ o arapskim brojkama 9 i 5.¹⁷ Spermatozoidni znak (ϙ), koji je Žilu asocirao na slovo *S*, neobično podsjeća na davni način pisanja arapske brojke 9, dok bi se drugi znak (Ϙ) koji izgleda kao latinično slovo *u*, doduše uglatije izvedeno i s naglašenim završecima linija, mogao usporediti s davnim pisanjem arapske brojke 5.¹⁸ Spomenuti znakovi uklesani su u gornju plohu spomenika i na jednu bočnu plohu. Znak koji je Žile protumačio kao slovo *S*, na bočnoj plohi je zrcalno prikazan (trbuščić se našao na suprotnoj strani), što govori u korist majstorova nepoznavanja znakova koje je klesao. Prilikom okvirne datacije ovog spomenika valja uzeti u obzir arheološki kontekst u kojem je pronađen. Budući da se stratigrafski u potpunosti poklapa s ostacima romaničkih kuća, možemo ga okvirno datirati u 13. stoljeće. Ako su na njemu uistinu uklesane arapske brojke, ovaj je međaš dokaz njihove vrlo rane pojave na istočnoj obali Jadrana.¹⁹ Ekskurs o pronađenom međašu

Slika 3. Fotografija kamena međaša pronađenog zapadno od crkve Sv. Vlaha.

¹⁷ Adriano Cappelli, *Dizionario di abbreviature latine et italiane*. Milano: Ulrico Hoepli, 1912: 425, 428.

¹⁸ Srdačno zahvaljujemo Vedrani Delonga na dragocjenoj pomoći koju nam je nesebično pružila prilikom iščitavanja znakova uklesanih na međašu pronađenom zapadno od crkve Sv. Vlaha na Placi.

¹⁹ O pojavi arapskih brojeva na istočnoj obali Jadrana vidi u: Vedrana Delonga, »Arheološka istraživanja u Kučićima.« *Starohrvatska prosvjeta* 27 (2000): 70-71.

zaključit ćemo konstatacijom da na njemu nisu uklesana slova *SI*. Prepuštamo daljnjoj raspravi problem jesu li na njemu uistinu prikazane arapske brojke ili možda nešto sasvim treće.

Vratimo se na Žilinu interpretaciju arheoloških ostataka u palači Kaboga i zapadnom dijelu sjeverne lađe Arsenala. Ako na trenutak prihvatimo Žilinu pretpostavku da se uistinu radi o gradskom bedemu, s njim nikako ne možemo poistovjetiti spomen “novog zida grada Dubrovnika prema brdu” u dokumentu iz 1258, odnosno 1255. godine. Naime, Žilin zid je od Strossmayerove ulice, odnosno bedema Porfirogenetove *civitas* bio udaljen oko 120 m. A prema dokumentu koji ćemo kasnije detaljno analizirati, razmak između dvaju gradskih bedema (staroga i novoga) je 113 lakata, odnosno 62,5 m, što je otprilike upola manje od razmaka Žilina zida i zida Porfirogenetove *civitas* u Strossmayerovoj, što je uočila i I. Benyovsky Latin.²⁰ Osim toga, vrlo je teško povjerovati u postojanje terena tako velikih dimenzija u predgrađu.

Veoma je upitno možemo li nalaze u jugoistočnoj prostoriji palače Kaboga i nalaze u zapadnom dijelu sjeverne lađe Arsenala promatrati kao dijelove iste cjeline, koja god bila njihova funkcija. Naime, ako je uistinu riječ o dva ostatka istog gradskog bedema, onda bi bilo za očekivati da će dijelovi istog zida biti pronađeni pred južnim začeljem današnje crkve Sv. Vlaha na Placi. Iako je isti autor vodio zaštitna istraživanja barokne crkve, prilikom kojih je istražen i prostor oko nje, na pretpostavljenom potezu pružanja bedema nisu pronađeni njegovi ostaci.²¹ Budući da su temelji gradskih bedema uglavnom vrlo robusne građevinske konstrukcije, teško je povjerovati da, usprkos svim potresima i pregradnjama koje je Dubrovnik, tijekom minulih vremena, doživio, na spomenutom potezu nije sačuvana nikakva naznaka postojanja gradskog bedema. Vjerujemo da arheološki ostaci u jugoistočnoj prostoriji palače Kaboga i u zapadnom dijelu sjeverne lađe Arsenala nisu bili dio iste cjeline, zbog izostanka arheoloških potvrda tog zida pred južnim začeljem današnje crkve Sv. Vlaha na Placi. Ipak, ostaje otvoreno pitanje atribucije tih ostataka nekim konkretnim građevinskim objektima, možda i fortifikacijskog karaktera, te njihovo smještanje u urbanistički i povijesni kontekst razvoja grada.

---

²⁰ I. Benyovsky Latin, »Obrana dubrovačkog podgrađa sredinom 13. stoljeća. Prilog istraživanju privatnih kula.«: 36 i bilj. 110.

²¹ O rezultatima zaštitnih istraživanja crkve Sv. Vlaha vidi u: I. Žile, »Zaštitna arheološka istraživanja crkve sv. Vlaha u povijesnoj jezgri Dubrovnika.«: 185-194.

Tijekom proučavanja nastanka i razvoja srednjovjekovnog Dubrovnika devedesetih godina 20. stoljeća Peković je iznio tumačenje spomenute isprave, koje se djelomično razilazi od Medinijeva i Žilina. Radi što veće znanstvene vjerodostojnosti tada je u Državnom arhivu u Dubrovniku zatražio original dokumenta na uvid i prilikom njegova prijepisa²² je ustanovio da se on u nekim detaljima razlikuje, odnosno da je opširniji od prijepisa koji je objavljen u petom svesku *Diplomatičkog zbornika Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*.²³ Potonji prijepis je manjkav u odnosu na prijepis objavljen u Pekovićevoj knjizi upravo u dijelu definiranja granica teritorija Vukasa Ivanovog i samostana Sv. Šimuna u odnosu na oznaku *SI*, tj. koliko je ona udaljena od starog i novog gradskog zida. Tumačenjem potpunijeg prijepisa spora Ungare i Vukasa Ivanovog došao je do zaključka da je kamen međaš s oznakom *SI* od starog gradskog zida bio udaljen 57 lakata, a od novog gradskog zida 56 lakata, na temelju čega je iznio pretpostavku da je novi bedem predgrađa bio udaljen 113 lakata, odnosno oko 57 metara od bedema stare *civitas*. Pedeset i sedam metara sjevernije od Strossmayerove ulice ubicirao je *muro novo civitatis versus montem*, točnije, na potezu sadašnjih ulica Za Rokom, Gučetićeve i Kaznačićeve.²⁴

U novijim studijama, koje su se između ostalog bavile i ovim dokumentom, autori nisu uočili razliku između navedenih prijepisa, odnosno nepotpunost onog objavljenog u *Diplomatičkom zborniku* na koji su se referirali, što je jedan od razloga novih tumačenja. I. Benyovsky Latin ukazala je da se radi o sporu koji se vodi oko 57 bracolara od starog zida grada Dubrovnika prema brdu sve do posjeda samostana Sv. Šimuna, i 56 bracolara od novog gradskog zida prema brdu do posjeda spomenutog samostana. Ukazuje i na to da su općinski arbitri presudili da se od znaka *SI* prema brdu (sjeveru) pruža posjed Sv. Šimuna, a južno od njega ("sa strane grada Dubrovnika") se pruža općinska cesta u smjeru zapad-istok, a iznad nje prema gradu (dakle južno) je zemljište Vukasa Ivanovog. Kamen međaš s oznakom *SI* je od starog gradskog zida udaljen 57 bracolara, a od novog 56 bracolara. Nakon ovako protumačenog dokumenta, autorica zaključuje sljedeće:

"Dakle, prema opisu je između posjeda Vukasa i samostana prolazila neka općinska ulica od istoka prema zapadu - južno od nje je Vukas imao svoj posjed,

²² Prijepis dokumenta je u cijelosti objavljen u: Ž. Peković, *Dubrovnik. Nastanak i razvoj srednjovjekovnog grada*: 83-85.

²³ *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, sv. 5: 95-96 (dokument br. 612).

²⁴ Ž. Peković, *Dubrovnik. Nastanak i razvoj srednjovjekovnog grada*: 85-86.

a sjeverno je posjed Sv. Šimuna označen međašima izmjerenim 57 bracolarija od staroga zida prema sjeveru. Spor se vodi o posjedu 56 bracolarija od novog gradskog zida prema sjeveru. Tu se (očito ne slučajno) formira i javna ulica koja poštuje zatečeni vlasnički odnos.”²⁵

Osvrćući se u prvom redu na Medinijevo, ali i na tumačenja drugih istraživača ovog dokumenta, ukazala je da bracolar ne mora nužno biti dubrovački lakat, odnosno preračunato 0,55 m. Ističe da “bracolarij (braconarij) ili brazolar ima značenje i motke ili palice određene dužine kojim se obavlja mjerenje” te da je poznata dužina bracolarija u dalmatinskim komunama bila uglavnom dvostruko veća od komunalnog lakta.²⁶ Komentirajući Žilino tumačenje ovog dokumenta i povezivanje teksta dokumenta s konkretnim arheološkim nalazima, autorica iznosi mišljenje da pronađeni kamen međaš s oznakom *SI* ne mora nužno biti baš primjerak koji se spominje u ovom dokumentu. Isto tako dovodi u pitanje njegovu pretpostavku o postojanju tako velikog posjeda u 13. stoljeću, jer su svi posjedi, koji se otprilike istodobno spominju u sačuvanim arhivskim dokumentima, manjih dimenzija.²⁷

U istom tekstu I. Benyovsky Latin osvrnula se i na mišljenje koje je Peković iznio 1998. godine. Primijetila je da bi se prihvaćanjem te teze, ali pod uvjetom da bracolariji budu pretvoreni u dvostruku dužinu lakta (preciznije: 1 bracolarij = 1,1m), položaj novoga gradskog bedema opisan u dokumentu poklopio s temeljem bedema sjeverno od ulice Cvijete Zuzorić, koji je pronašao Žile.²⁸ Osim što je dovela u pitanje dosadašnje tumačenje bracolara kao lakata, tj. njihovo preračunavanje u metre, I. Benyovsky Latin je ukazala da se prostorna oznaka *versus montem* ne mora nužno odnositi na stari i novi gradski bedem, već se ona može odnositi na granicu zemljišta. Kako se spor odnosi na granicu posjeda Sv. Šimuna na jugu i Vukasova na sjeveru, autorica zaključuje da je za ovaj spor

²⁵ I. Benyovsky Latin, »Obrana dubrovačkog podgrađa sredinom 13. stoljeća. Prilog istraživanju privatnih kula.«: 34; o ovom dokumentu raspravlja na str. 35-37. U koautorstvu sa S. Ledićem objavila je tekst o posjedima obitelji Vukasović u okviru kojeg ponovo raspravlja o ovom dokumentu. I. Benyovsky Latin i S. Ledić, »Posjed obitelji Volcassio u srednjovjekovnom Dubrovniku.«: 29-34.

²⁶ I. Benyovsky Latin, »Obrana dubrovačkog podgrađa sredinom 13. stoljeća. Prilog istraživanju privatnih kula.«: 35; Irena Benyovsky Latin, »*Murus versus montem*: construction of the Dubrovnik fortifications around the suburbs up to the end of the thirteenth century.« *Review of Croatian History* 8/1 (2012): 27, bilj. 93; I. Benyovsky Latin i S. Ledić, »Posjed obitelji Volcassio u srednjovjekovnom Dubrovniku.«: 33-34.

²⁷ I. Benyovsky Latin, »Obrana dubrovačkog podgrađa sredinom 13. stoljeća. Prilog istraživanju privatnih kula.«: 36 i bilj. 110.

²⁸ I. Benyovsky Latin, »Obrana dubrovačkog podgrađa sredinom 13. stoljeća. Prilog istraživanju privatnih kula.«: 36 i bilj. 110.

Slika 4. Razmaci bedema prema različitim autorima.

irelevantna sjeverna granica samostanskog posjeda, a posljedično tome, sintagma *versus montem* ne može se odnositi na granicu zemljišta. Nakon iscrpnog tumačenja dokumenta i osvrta na teze prethodnih istraživača, autorica je zaključila sljedeće:

“Cijeli opis položaja posjeda sv. Šimuna, međaša i udaljenosti od zidova bio bi zapravo logičan samo ako bi se od staroga zida prema sjeveru i novog zida prema sjeveru opisao smjer, a ne naziv zida. To bi zapravo značilo da se uopće ne radi o nekom sjevernijem gradskom zidu već o novom dijelu gradskog bedema koji je bio u približno istoj liniji sa starim zidom. Tada bi njihova udaljenost prema teritoriju samostana bila ista kao i njihova udaljenost prema međašima. Nadalje, činjenica je i da se spor vodi *extra muros civitatis Ragusii*, a da se prostor izvan bedema staroga grada tijekom cijelog 13. stoljeća naziva redovito u notarijatu burgus.”²⁹

²⁹ I. Benyovsky Latin, »Obrana dubrovačkog podgrada sredinom 13. stoljeća. Prilog istraživanju privatnih kula.«: 36-37; I. Benyovsky Latin, »*Murus versus montem*: construction of the Dubrovnik fortifications around the suburbs up to the end of the thirteenth century.«: 26-27; I. Benyovsky Latin i S. Ledić, »Posjed obitelji Volcassio u srednjovjekovnom Dubrovniku.«: 33.

Teorija o postojanju samo jednog bedema podrazumijeva prihvaćanje Beritićeve ubikacije gradskih vrata Porfirogenetove *civitas* (Vrata Kaštela, Vrata Celenge, Menčetićeva vrata, Lavlja) i srednjovjekovnih kula (Kula Budislavić, Kula Marina Celipe, Kula Ivana Crijevića) na isti gradski bedem.³⁰

Uspoređujući Beritićev prikaz “položaja prvih zidina Dubrovnika građenih u kamenu i kreću”³¹ i autoričin slikovni prilog na 39. stranici teksta s ucrtanim Beritićevim pretpostavljenim položajem gradskog bedema, vidljiva je jedna velika razlika. Naime, na Beritićevu crtežu gradski bedem ne završava Vrati-ma Bogdana Pissina u ulici Od Domina - kao što je prikazan na autoričinu crtežu - već se na krajnjem zapadnom dijelu (polu)otoka pod tupim kutom spaja s južnim gradskim bedemom. Tlocrt grada koji je donijela autorica, kao i sam tekst zbunjuju čitatelja prilikom pokušaja pronicanja u njezin stav o položaju bedema staroga grada, koji je u 13. stoljeću produžen u približno istoj liniji, o čemu nam, prema njezinu mišljenju, svjedoči dokument iz 1258, odnosno 1255. godine. Na spomenutom tlocrtu Dubrovnika ucrtani su dio putanje Beritićeva zida, Pekovićev bedem staroga grada u Strossmayerovoj (ne i novi zid predgrađa na potezu ulice Za Rokom i Gučetićeve!) te Žilin zid sjeverno od ulice Cvijete Zuzorić. Budući da se Žile i Peković slažu da dokument iz 1258. svjedoči o postojanju dvaju paralelnih gradskih bedema, iako ih različito ubiciraju, preostaje nam pretpostaviti da se autorica slaže s Beritićevom ubikacijom bedema, kao i ubikacijom vrata *civitas* i srednjovjekovnih kula na njoj.³² Ako smo ispravno rekonstruirali autoričin stav, odnosno ako ona uistinu podržava Beritićevo mišljenje, onda se taj bedem nije imao kamo produživati u postojećem smjeru, jer je završavao na mjestu današnje kule Bokar. Osim toga, kad bismo i zanemarili ovo selektivno prihvaćanje Beritićevih teza, nailazimo na još jedan nedostatak u tumačenju spora iz 1258. kod I. Benyovsky Latin. Određivanjem položaja posjeda samostana Sv. Šimuna riječima da su oznake *SI* od novog zida udaljene 56 lakata, a od staroga 57 lakata, značilo bi da je dužina posjeda samostana od zapada (pretpostavljeno pružanje novog zida) do istoka (pretpostavljeno pružanje starog zida) bila iznimno duga, što je neprihvatljivo iz nekoliko razloga. Današnji raster ulica ukazuje da se u

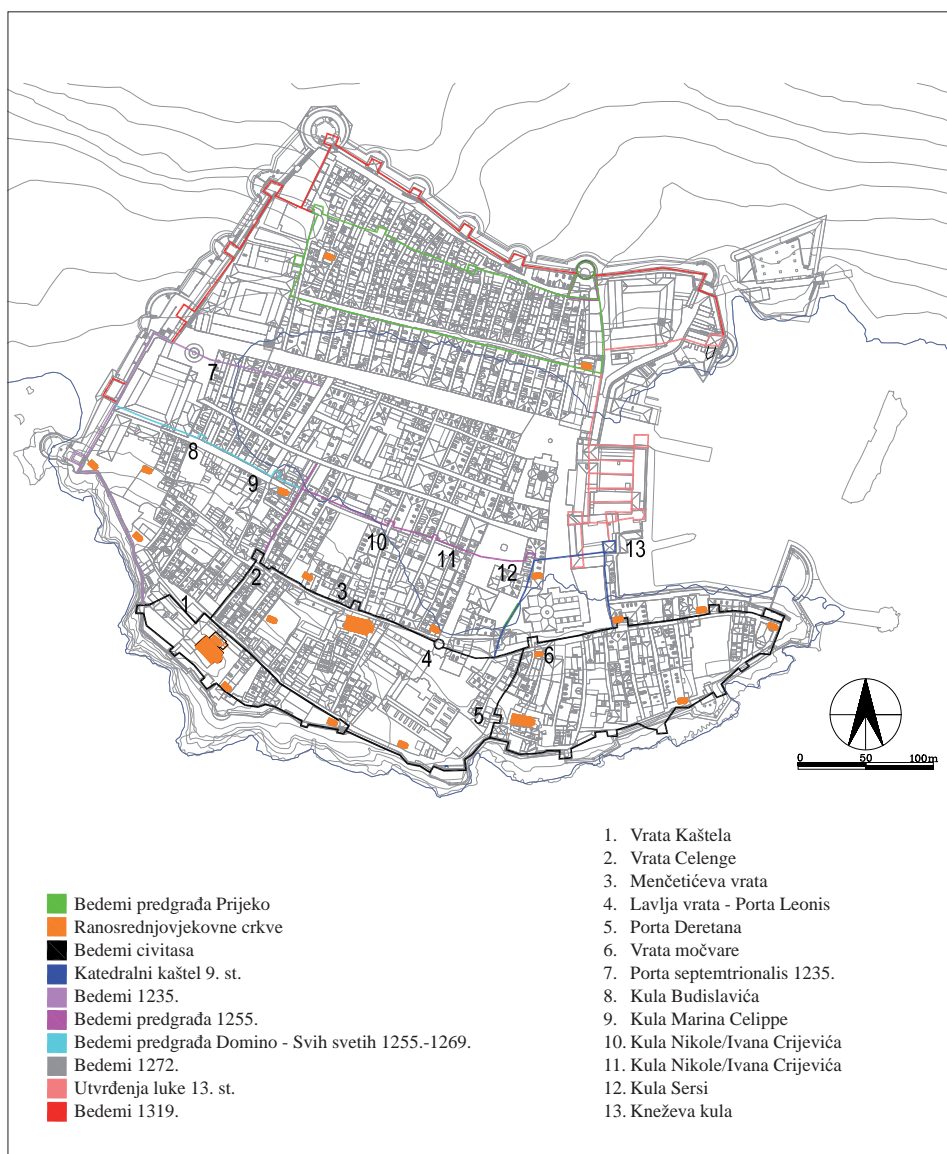
---

³⁰ L. Beritić, *Utvrdjenja grada Dubrovnika*: 11, 15, plan I; L. Beritić, »Ubikacija nestalih građevinskih spomenika u Dubrovniku.«: 27-29, 32-34; L. Beritić, *Urbanistički razvitak Dubrovnika*: 14.

³¹ Ovako je naslovljen *Plan I.* objavljen na kraju autorove knjige: L. Beritić, *Utvrdjenja grada Dubrovnika*.

³² Ovoj pretpostavci dodajmo još i činjenicu da je položaj Vrata B. Pissina, Vrata Celenge, Vrata Mence i Lavljih vrata označila na Beritićevom gradskom bedemu.

podjeli terena izvan bedema u Strossmayerovoj ulici radilo o zemljištima pravokutnog oblika, čije su duže međe bile orijentirane u smjeru sjever-jug, a ne istok-zapad. Ucrtaši Beritićev zid na potezu od Lučarice do ulice Od Domina, dâ se pretpostaviti da je za autoricu to stari gradski zid čiji je produžetak u

Slika 5. Tlocrt grada razvojem bedema i položajem kula

istom smjeru spomenut u ispravi iz 1258. Taj novi dio zida *koji je bio u približno istoj liniji sa starim zidom* trebao bi se, prema njezinu mišljenju, protezati zapadno od ulice Od Domina. Iz toga proizlazi da bi se posjed samostana Sv. Šimuna protezao istočno i zapadno od navedene ulice, što nije točno. Naime, zahvaljujući podacima iz oporuke Miha de Gherdusija³³ znamo da se Ungarin teren nalazi u blizini crkve Sv. Barbare,³⁴ dakle negdje u bloku omeđenom Božidarevićevom (zapad), Pracatovom (istok), Gučetićevom (sjever) i Strossmayerovom ulicom (jug). U istom bloku bi se onda trebao nalaziti i teritorij Sv. Šimuna i Vukasa Ivanovog, dakle, dva bloka istočnije od ulice Od Domina.

Prokomentirali bismo još i tumačenja navoda da se spor vodi oko zemljišta koje se nalazi *extra muros civitatis Ragusii*. To da se zemljište nalazi “izvan zidina grada Dubrovnika” ni slučajno ne isključuje pretpostavku da su se stari i novi gradski zid pružali paralelno, kao što je pretpostavila I. Benyovsky Latin,³⁵ međusobno odmaknuti 113 lakata. Potvrdu toga nalazimo u prvoj rečenici 41. poglavlja pete knjige Statuta, u kojoj je izrijekom navedeno da je “po Božjoj volji gradu Dubrovniku pripojen drugi, novi grad koji se dosad zvaše predgrađem”.³⁶ Upravo u tom svjetlu treba tumačiti gornji navod. Dakle, pod *civitatis Ragusii* se podrazumijeva Porfirogenetova *civitas*, odnosno stari grad južno od Strossmayerove - prostor budućih seksterija Kaštio, Sv. Petar i Pustijerna. Za pretpostaviti je da je Grad “iscurio” izvan starog bedema i prije 1255. godine, kada se prvi put spominje, što je bio motiv za gradnju novog gradskog zida prema brdu. Međutim, citirana odredba Statuta svjedoči da je naselje između starog i novog gradskog zida sve do 1272. godine smatrano predgrađem (*burgusom*), u okviru kojeg se nalazilo zemljište Vukasa Ivanovog i samostana Sv. Šimuna.

Ostavljajući tumačenje dokumenta zasad po strani te uzimajući u obzir samo dosadašnja znanja o prostornom razvoju i širenju grada, ne možemo se složiti s tumačenjem da se *versus montem* odnosi na smjer pružanja gradskog bedema, a ne na njegov naziv. Naprosto nije moguće bez paralelne studiozne analize

³³ *Spisi dubrovačke kancelarije: Zapisi notara Tomazina de Savere 1278. - 1282*, prir. Grgur Čremošnik. [Monumenta historica Ragusina, sv. 1]. Zagreb: JAZU, 1951: 271-272 (dokument br. 1284); I. Benyovsky Latin, »Obrana dubrovačkog podgrađa sredinom 13. stoljeća. Prilog istraživanju privatnih kula.«: 33, bilj. 95; I. Benyovsky Latin i S. Ledić, »Posjed obitelji Volcassio u srednjovjekovnom Dubrovniku.«: 29, bilj. 51.

³⁴ O ubikaciji crkve Sv. Barbare vidi u: L. Beritić, »Ubikacija nestalih gradjevinskih spomenika u Dubrovniku.«: 50-51; Ž. Peković, *Dubrovnik. Nastanak i razvoj srednjovjekovnog grada*: 59, sl. 71 (br. 18).

³⁵ Usporedi bilj. 29.

³⁶ *Statut grada Dubrovnika*: 321 (peta knjiga, 41. glava).

tlocrta stare gradske jezgre tumačiti ovaj i slične dokumente, te primjenjivati podatke koje nam pružaju na dosadašnja saznanja o razvoju i širenju grada te na konkretne arheološke nalaze. Nažalost, tezu I. Benyovsky Latin nije moguće primijeniti na postojeći raster ulica ni na reljefne odlike teritorija na kojem se grad postepeno razvijao. Uz to, i Statut spominje stari i novi gradski zid,³⁷ što znači da je nemoguće s nekom većom uvjerljivošću osporiti postojanje novog gradskog bedema koji je bio paralelan sa starim, s kojim se zajedno pružao u smjeru zapad-istok.

Od tridesetih godina 20. stoljeća, kada ga je Medini uveo u stručnu literaturu o urbanističkom razvoju Dubrovnika, do danas nije u potpunosti razjašnjen sadržaj spora Ungare i Vukasa Ivanovog, unatoč studioznim pokušajima spomenutih autora. S obzirom na iznimnu dragocjenost podataka koje nam spor pruža za razumijevanje razvoja grada, preciznije predgrađa *civitas*, odlučili smo se ponovo njime pozabaviti. Zbog velike važnosti ovog dokumenta za proučavanje urbanističkog razvoja Dubrovnika donosimo njegov kolacionirani tekst i prijevod:³⁸

Anno incarnationis domini millesimo ducentesimo quinquagesimo octavo mensis Iunii, quinto die astante. Nos quidem Jacobus Contarinus comes Ragusii et iurati Bubanna Petri, Michael Pezane, Dobrana Lampridii et Goyslaus Theodori Crosii hoc quod per sententiam legis iudicavimus testamur. Nostra enim coram presentia Andreas Zreue pro Ungara uxore Domane Guererii uetabat Velcasso Iohannis ne fundamentaret murum in loco ubi sepaverat extra muros ciuitatis Ragusii, quia in placito cum Velcasso se mittere non poterat sine Domana uiro suo, secundum usum Ragusii. Dicebat enim Andreas pro Ungara, quod Velcassus apprehenderat de terreno Domani uiri sui. Et Petrana de Dabro aduocatus communis Ragusii, pro communi Ragusii dixit Velcasso: "Labora et fundamenta murum tuum, quod non apprehendas de uia communis et pro uia communis remaneat ita ampla secundum iustum est." Et Velcassus Iohannis per aduocatum suum Vitinam de Cerne respondens dixit: "Ego laboro in meo terreno et non in terreno Domane." Et ostendit Velcassus cartam que sic incipit: "Anno incarnationis Domini, millesimo ducentesimo quinquagesimo quinto, mensis augusti, quarto die astante. Nos quidem diaconus Matheus Theophili et Mengatia Lampridi et Basilius Prodani et Marinus Binzole per fidei sacramentum inter domnam Gayam, filiam Geruasii Marini, abbatissam cenobii sancti Symeonis, cum uoluntate et consensu sui conuentus ex una parte

³⁷ *Statut grada Dubrovnika*: 321 (peta knjiga, 41. glava); 463-465 (osma knjiga, 57. glava).

³⁸ Srdačno zahvaljujemo Nelli Lonza i Vesni Rimac, koje su kolacionirale i prevele tekst.

et Velcassus Iohannis ex altera arbitres et iudices electi de quadam differentia et questione quam inter se habebant de quinquaginta septem brazolarum de muro ueteri ciuitatis Ragusii uersus montem usque ad territorium sancti Symeonis, et de muro nouo ciuitatis Ragusii uersus montem ad predictum territorium de quinquaginta sex brazolarum. Et predicti arbitres et iudices per legis sententiam iudicarunt, quod a signis SI uersus montem in perpetuum remaneat territorium sancti Symeonis. Et a supradictis signis a parte ciuitatis Ragusii, remaneat uia communis ab oriente usque occidentem et supra uiam communis Velcassus Iohannis uersus ciuitatem habeat suum territorium perpetuo. Et mensurauerunt quod a muro ueteri ciuitatem Ragusii uersus montem usque ad petras, que habeat tale signum SI sunt brazolarum quinquaginta septem et a muro nouo ciuitatis uersus montem usque ad predicta signa sunt brazolarum quinquaginta sex. Unde nos prenominati comes et iudices auditis eorum questionibus et uisa dicta carta iuimus ad dictum locum et uiso dicto loco per sententiam legis iudicauimus, quod Velcassus habeat territorium suum, sicut in sua carta continetur et quod dimittat pro uia communis a signis sancti Symeonis usque ad murum suum palmos de canna nouem de oriente uersus occidentem. Et si cum illis nouem palmis de canna pro uia communis inuenietur, Velcassus accepisset de terreno Dommane de Guererio. De tanto quantum Velcassus accepisset de terreno Dommane, Velcassus teneatur satisfacere Domane in denariis, quantum dixerit dominus comes qui fuerit per tempora cum sua curia. Et quicumque laborauerit a Velcasso in antea, debeat dimittere pro uia communis palmos de canna nouem per amplum. De hac autem sententia sint due carte similes, hec et alia, de quibus cartis unam cartam tulit commune Ragusii et aliam cartam tulit Velcassus. Hec autem carta nullo testimonio rumpi possit. Quod iudicum prenominatorum domini comitis et iuratorum iudicum ego presbyter Pascalis et communis notarius iuratus audiens scripsi.

“1258. godine od utjelovljenja Gospodnjeg, 26. lipnja. Mi zaista, Iacopo Contarini, dubrovački knez i zaprišegnuti Bujanja Petrov, Miho Pezane, Dobranja Lampredijev i Gojislav Teodorov Crosio ovdje očitujemo što smo odlučili zakonitom presudom. U našoj je naime nazočnosti Andrija Crieua u ime Ungare žene Domanje Guerero, zabranio Vukasu Ivanovom da izgradi temelje zida na mjestu gdje je iskopao, izvan zidina grada Dubrovnika, jer se u parnicu s Vukasom nije mogla upustiti bez Domanje, svoga muža, prema dubrovačkom običaju. Iznio je naime Andrija, u ime Ungare, da je Vukas zahvatio od zemljišta Domanje, njezina muža. I Petranja Dabrov, odvjetnik dubrovačke komune, u ime dubrovačke komune rekao je Vukasu: ‘Gradi i postavi temelje svoga zida da ne zahvatiš od komunalne ulice i da komunalna ulica ostane tako široka kao

što je dolično.’ A Vukas Ivanov odgovarajući preko svoga odvjetnika Vitanje Črninog, rekao je: ‘Ja radim na svome zemljištu, a ne na zemljištu Domanje.’ I predočio je Vukas ispravu koja ovako počinje: ‘1255. godine od utjelovljenja Gospodnjeg, 28. kolovoza. Mi zaista, đakon Mato Teofilov, Mengača Lampredijev, Bazilije Prodanov i Marin Binzola kroz prisegu vjere između časne sestre Gaje, kćeri Gervasija Marinovog, opatice samostana Sv. Šimuna, voljom i uz pristanak njezina samostana s jedne strane i Vukasa Ivanovog s druge, arbitri i suci izabrani zbog nekog spora i prijepora koji su imali među sobom *za pedeset i sedam lakata od starog zida grada Dubrovnika prema brdu sve do zemljišta Sv. Šimuna i za pedeset i šest lakata od novog zida grada Dubrovnika prema brdu do prije spomenutog zemljišta. I prije spomenuti arbitri i suci odlučili su zakonitom presudom da od oznaka SI prema brdu zauvijek ostane zemljište Sv. Šimuna. I od gore spomenutih oznaka sa strane grada Dubrovnika neka ostane komunalna ulica od istoka do zapada, a iznad komunalne ulice neka Vukas Ivanov ima svoje zemljište prema gradu zauvijek. I izmjerili su da od starog zida grada Dubrovnika prema brdu do kamenja koje ima oznaku SI ima pedeset i sedam lakata, a od novoga gradskog zida prema brdu do spomenutih oznaka ima pedeset i šest lakata. Stoga mi, prije imenovani knez i suci, saslušavši njihove prijepore i vidjevši spomenutu ispravu, otišli smo na spomenuto mjesto i nakon što smo ga promotrili zakonitom presudom odlučili neka Vukas ima svoje zemljište kao što stoji u njegovoj ispravi i neka ostavi za komunalnu ulicu od znaka Sv. Šimuna do svoga zida devet pedalja mjernom motkom od istoka prema zapadu. A ako se kod onih devet pedalja mjernom motkom za komunalnu ulicu utvrdi da je Vukas zahvatio od zemljišta Domanje Guerero, neka za onoliko koliko je zahvatio od zemljišta Domanje Vukas bude dužan nadoknaditi Domanji u novcu, koliko odredi gospodin knez koji bude u službi sa svojim sudom. I tko god bude gradio od Vukasa nadalje mora ostaviti za komunalnu ulicu devet pedalja mjerne motke u širinu. Od ove pak presude izrađene su dvije istovjetne isprave, ova i druga, od tih isprava jednu ispravu primila je dubrovačka komuna, a drugu ispravu Vukas. Ova pak isprava ne može se nikakvim svjedočenjem osporiti. Ja, svećenik Pasko, zaprisegnuti komunalni notar, zapisao sam presudu koju sam čuo od prije imenovanih sudaca, gospodina kneza i zaprisegnutih sudaca.’*

U analizi dokumenta koncentrirat ćemo se samo na podcrtani dio teksta, u kojemu se 1255. razgraničava teritorij Vukasa Ivanovog i samostana Sv. Šimuna, te se ističe udaljenost njihove međe, označene kamenom s uklesanom oznakom *SI*, od starog i novog gradskog zida. Spor su vodile gore istaknute

stranke oko 57 lakata od *starog zida grada Dubrovnika prema brdu* do posjeda samostana Sv. Šimuna i oko 56 lakata od *novog zida grada Dubrovnika prema brdu do prije spomenutog zemljišta*. Sintagma “prije spomenuto zemljište” ne može se odnositi na zemljište Sv. Šimuna, kako su pretpostavili Medini i Žile,³⁹ već na 57 lakata oko kojih se vodi spor, a koji su pripali Vukasu Ivanovom. Potvrdu ovog tumačenja pronalazimo u samom dokumentu, u kojem se izrijekom navodi sljedeće: “I izmjerili su da od starog zida grada Dubrovnika prema brdu do kamenja koje ima takvu oznaku SI ima pedeset i sedam lakata, a od novog gradskog zida prema brdu sve do spomenutih oznaka ima pedeset i šest lakata.” Dakle, oznake *SI* nalaze se između starog i novog zida prema brdu. Južno (“sa strane grada Dubrovnika”) od navedenih oznaka nalazila se ulica u smjeru istok-zapad, a južno od nje protezalo se zemljište oko kojeg su se sporili Vukas i samostan Sv. Šimuna. Južna granica zemljišta do dijeljenog Vukasu bio je stari gradski zid, od kojega se zemljište protezalo prema sjeveru za 57 lakata, što je 31,35 m,⁴⁰ sve do općinske ulice - sjeverne granice njegova teritorija. Uz sjeverni rub te ulice stajale su oznake *SI*, koje su označavale početak teritorija samostana Sv. Šimuna koji se protezao u dužini od 56 lakata (30,8 m), sve do novog zida grada Dubrovnika prema brdu.

Zbrajanjem dužine dvaju zemljišta dobivamo udaljenost starog i novog zida grada Dubrovnika prema brdu. Razmak među njima iznosi 113 lakata, što je 62,15 m. Smještanjem podatka koji nam ovaj dokument pruža u postojeći raster ulica stare dubrovačke gradske jezgre, pritom imajući u vidu i saznanja koja su pružila arheološka istraživanja, moguće je odrediti položaj dvaju gradskih zidova. “Stari zid grada Dubrovnika prema brdu” nalazio se u Strossmayerovoj. Šezdesetak metara sjeverno od njega nalazi se današnja Gučetićeva ulica (regulirana Statutom 1272. godine), koja je sjeverna granica bloka u kojem se nalazila crkva Sv. Barbare, dakle i zemljišta Vukasa Ivanovog i samostana Sv. Šimuna. Na istom potezu, nešto zapadnije, proteže se ulica Za Rokom koja je također regulirana Statutom 1272. godine. Iako danas nisu povezane, postoje indicije da su nekada davno bile povezane, što ćemo iscrpnije eksplicirati u daljnjem tekstu. Spor Ungare i Vukasa, s priloženim dokumentom na koji se on poziva, neosporno dokazuje da je 1255. godine već postojao “novi zid

³⁹ Usporedi prethodni dio teksta.

⁴⁰ Jedan lakat je dug 0,55 m. O starim dubrovačkim mjerama za dužinu vidi: Zlatko Herkov, »Prinosi za upoznavanje naših starih mjera za dužinu i površinu (nastavak).« *Zbornik Historijskog instituta JAZU* 8 (1977): 170.

grada Dubrovnika prema brdu”. Zahvaljujući preciznom navođenju njegove udaljenosti od njemu paralelnog “starog zida grada Dubrovnika prema brdu”, moguće je s velikom pouzdanošću ubicirati novi zid, koji je štitio predgrade koje je 1272. pripojeno gradu te je postalo punopravni dio grada. Novi gradski bedem nalazio se uz sjeverni rub Gučetićeve ulice koja je, uz ulicu Za Rokom i danas nepostojeći potez ulica među njima, kao i nastavak prema današnjoj Gundulićevoj poljani, nastala kao pomerija uz njegovo južno lice.

Za pretpostaviti je da je područje između starog i novog gradskog zida bilo djelomično naseljeno i prije 1255, kada je prvi put spomenut novi bedem. Njegovom su se gradnjom, na potezu Gučetićeve i ulice Za Rokom, drveni stambeni objekti i posjedi na kojima su građeni našli u zaštićenoj zoni predgrada. Umnožavanje nastambi i sve ubrzanije usitnjavanje posjeda između dva gradska zida rezultiralo je potrebom da se 1272. pravnim spisom (Statutom) reguliraju ulice, točnije potvrdi putanja postojećih i odredi putanja novih komunalnih ulica od kojih su neke “preživjele” ponovnu gradnju grada nakon Velike *trešnje* te i danas njima hodamo.

Regulacija ulica Statutom

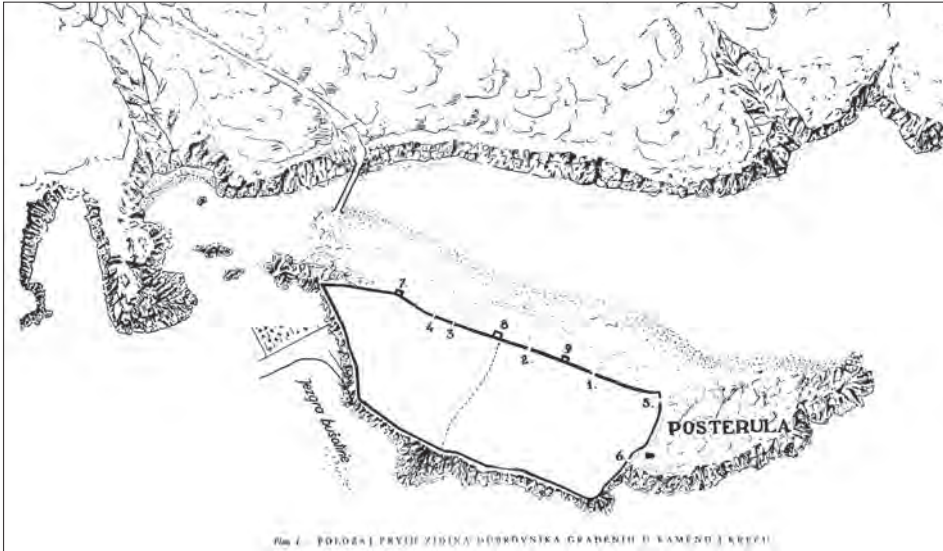
Neosporna je i često u literaturi isticana važnost Statuta za proučavanje srednjovjekovnog urbanizma Dubrovnika. Usprkos tome, rijetki su se autori⁴¹ upustili u povezivanje svake pojedine odredbe 41. glave pete knjige (1272) i 57. glave osme knjige (1296) Statuta.⁴² M. Medini se prvi uhvatio u koštac s ovim zadatkom, ali ga, nažalost, nije u potpunosti obavio. Zaustavio se na tumačenju

---

⁴¹ I Prelog se u svom obimnom opusu dotaknuo regulacije ulica Statutom, ali se nije upuštao u detaljniju analizu statutarnih odredaba, pa se nećemo iscrpnije osvrnuti na njegova razmišljanja. Milan Prelog, »Dubrovački statut i izgradnja Grada (1272. - 1972.)«, u: *Tekstovi o Dubrovniku*, ur. Snješka Knežević. Zagreb - Dubrovnik: Institut za povijest umjetnosti - Društvo prijatelja dubrovačke starine, 2003: 21-43; Milan Prelog, »Urbanistički razvitak Dubrovnika.«, u: *Tekstovi o Dubrovniku*, ur. Snješka Knežević. Zagreb - Dubrovnik: Institut za povijest umjetnosti - Društvo prijatelja dubrovačke starine, 2003: 45-51.

⁴² Prijepis Statuta objavljen je 1904. godine. Vidi: *Liber statutorum civitatis Ragusii*, prir. Constantin Jireček i Valtazar Bogišić. [Monumenta historico-juridica Slavorum Meridionalium, sv. 9]. Zagreb: JAZU, 1904: 122-123, 198-201. Prvi prijevod na hrvatski jezik objavljen je 1990, a drugi dvanaest godina kasnije. Vidi: *Statut grada Dubrovnika*, prir. Antun Cvitančić, Mate Križman i Josip Kolanović. Dubrovnik: Historijski arhiv, 1990: 172, 233-235; *Statut grada Dubrovnika (1272.)*, 2002: 321, 463-464. Iako smo konzultirali sva navedena izdanja, u daljnjem tekstu uglavnom ćemo citirati prijevod iz 2002. godine.

samo onih odredaba koje su mu pomogle pri ubikaciji gradskog bedema i vrata na njemu.⁴³ L. Beritić se prvi i dosad jedini pozabavio tumačenjem svake pojedine odredbe.⁴⁴ Iako zauzima kritički stav naspram Medinijeva tumačenja statutarnih odredaba, njihova razmišljanja su zapravo vrlo slična.⁴⁵

Slika 6. Tlocrt grada s položajem bedema i kula prema L. Beritiću: 1. Vrata Lava (*Porta Leonis*), 2. Vrata Menčetića (*Porta Menze*), 3. Vrata Celenge (*Porta Celenga*), 4. Vrata od Kaštela (*Porta sub domo Pisini*), 5. Vrata Pustijerne (*Porta Posterula*), 6. Vrata Sv. Margarite (*Porta St. Margarita*), 7. Kula Budislavića (*Turri Budislavi*), 8. Kula Marina Celipe (*Turri Marini Cellipe*), 9. Kula Ivana Crijevića (*Turri Johannis de Zereva*) (L. Beritić, *Utvrđenja grada Dubrovnika: Plan I*).

Nekoliko je prostornih repera koji se u dva navedena poglavlja Statuta učestalo spominju i u odnosu na njih reguliraju se ulice. Riječ je o Kaštelu (*castrum* i *porta castris, castellum*), ulici Svih svetih (*via Omnium Sanctorum*), gradskim zidinama (*muris civitatis veteris, muris civitatis*), odnosno vratima na njima (*porta muri civitatis*), i Poljani (*Campus*). Spominju se još i kuće pojedinih vlasnika, ali današnjem čitatelju to ne znači mnogo, jer njihov položaj možemo

⁴³ M. Medini, *Starine dubrovačke*: 147-150.

⁴⁴ L. Beritić, *Utvrđenja grada Dubrovnika*: 11-13; L. Beritić, *Urbanistički razvitak Dubrovnika*: 13-18.

⁴⁵ Razilaze se samo kod tumačenja "ulice koja dolazi od Lavljih vrata ide ravno do Poljane" (*Statut grada Dubrovnika (1272.)*: 321; peta knjiga, 41. glava), što je Medini protumačio kao Ranjininu ulicu, a Beritić kao Lučaricu (M. Medini, *Starine dubrovačke*: 148; L. Beritić, *Utvrđenja grada Dubrovnika*: 11; L. Beritić, *Urbanistički razvitak Dubrovnika*: 14).

samo pretpostavljati, s više ili manje sigurnosti, na temelju njihova odnosa prema gore istaknutim prostornim reperima. Medini i Beritić u kaštelu prepoznaju Knežev dvor,⁴⁶ a u ulici Svih Svetih današnju ulicu Za Rokom.⁴⁷ Budući da Medini nije protumačio sve statutarne odredbe, nije mogao upasti u zamku u koju je upao Beritić. Polazeći od gore istaknutih ishodišta, on je više statutarne odredbe⁴⁸ protumačio da se odnose na istu ulicu - ulicu Za Rokom, a ni u tome nije bio dosljedan, pa je u "ulici što je između kuće Marina Villanija i Miha Binčuljevića, koja izlazi na Ulicu svih svetih, što ide do vrata gradskog zida, da mora ostati kako jest"⁴⁹ prepoznao Hliđinu. Ako je ulica koju Statut naziva *via Omnium Sanctorum* uistinu ulica Za Rokom, onda "ulica koja izlazi na Ulicu Svih svetih" nikako ne može biti Hliđina. Naime, ulica Za Rokom i Hliđina protežu se u smjeru zapad-istok, s tim što je Hliđina nešto južnije od ulice Za Rokom, dakle, nikako ne izlazi na nju. Budući da je pod Kaštelom podrazumijevao Knežev dvor, Beritić je opet u dvjema statutarne odredbama⁵⁰ prepoznao istu ulicu - ovaj put ulicu Od puča.⁵¹ Prema našem mišljenju, teško je moguće da se ista ulica više puta regulira u okviru istog poglavlja Statuta. U ovom potonjem slučaju, u jednoj statutarnoj odredbi je zabilježeno da je ulica široka 9 pedalja, a u drugoj da je široka 14 pedalja,⁵² što je još jedan argument da se nikako ne može raditi o istoj ulici, odnosno, da ulicu Od puča Statut 1272. godine ne regulira dva puta. Usprkos brojnim manjkavostima

⁴⁶ M. Medini, *Starine dubrovačke*: 149; L. Beritić, *Utvrđenja grada Dubrovnika*: 12; L. Beritić, *Urbanistički razvitak Dubrovnika*: 14-15.

⁴⁷ M. Medini, *Starine dubrovačke*: 146; L. Beritić, *Utvrđenja grada Dubrovnika*: 12-13; L. Beritić, *Urbanistički razvitak Dubrovnika*: 14; L. Beritić, »Ubikacija nestalih gradjevinskih spomenika u Dubrovniku.«: 27.

⁴⁸ Sljedeće navode u potpunosti, ili samo ulicu Svih Svetih, Beritić tumači kao ulicu Za Rokom: "ulica što ide do crkve Svih Svetih da ide ravno do vrata gradskog zida"; "a da ulica Vrata od šorte ide ravno do spomenute Ulice svih svetih, koja ide do vrata gradskog zida"; "a da ulica što izlazi od Ulice svih svetih, koja je između vrta nadbiskupije i vrta dum Ivana, ide ravno do Pučeva". Vidi: *Statut grada Dubrovnika (1272.)*: 321 (peta knjiga, 41. glava). Usporedi i bilj. 49.

⁴⁹ *Statut grada Dubrovnika (1272.)*: 321 (peta knjiga, 41. glava).

⁵⁰ "ulica koja dolazi do vrata Celenge da ide ravno do ulice što je pred Kaštelom... A ulica što je pred vratima Kaštela i ide između kuće Srđa i Vitala Glede neka ide ravno ispod općinskog puča, koji su obično zvali pučem od crkve, pa između toga puča i vrta crkve Svih Svetih neka ide do općinske ulice što se spušta blizu rečene ulice Svih Svetih." Vidi: *Statut grada Dubrovnika (1272.)*: 321 (peta knjiga, 41. glava).

⁵¹ L. Beritić, *Utvrđenja grada Dubrovnika*: 12; L. Beritić, *Urbanistički razvitak Dubrovnika*: 14-15.

⁵² *Statut grada Dubrovnika (1272.)*: 321 (peta knjiga, 41. glava).

Medinijevih i Beritićevih tumačenja, nesporan je njihov doprinos proučavanju urbanističkog razvoja Dubrovnika, pogotovo ako imamo u vidu da u vrijeme kada su citirani tekstovi nastajali autori nisu raspolagali znanjima kojima mi raspoložemo danas, nakon desetljeća sustavno provedenih arheoloških istraživanja u staroj gradskoj jezgri. Glavna Beritićeva zasluga u tumačenju Statuta je da je u “ulici koja dolazi od Lavljih vrata i ide ravno do Poljane” prepoznao Lučaricu, a samim tim pomakao ubikaciju Lavljih vrata prema istoku u odnosu na Ranjininu ulicu i Medinijevo tumačenje. Iako je Beritić, baš kao i Medini, gradski bedem ubicirao sjevernije od Strossmayerove ulice, na krajeve Kabogine i Uske ulice,⁵³ pa je i Lavlja vrata ubicirao na tom potezu,⁵⁴ ipak njegovo saznanje da su se ona nalazila u Lučarici predstavlja korak bliže konačnoj ubikaciji na križanje Strossmayerove i Lučarice.⁵⁵

Prije gotovo dvadeset godina Peković se dotakao tumačenja pojedinih odredaba Statuta, ali isključivo onih koje spominju stari gradski zid i vrata na njemu. Polazište tumačenja bila mu je pretpostavka da se pojam Kaštel odnosi na bizantski kastrum na vrhu poluotoka. Tada je u “ulici koja dolazi od Lavljih vrata i ide ravno do Poljane” prepoznao Lučaricu, tj. složio se s Beritićevim tumačenjem; “ulicu koja dolazi od Menčetića vrata da ide kako ide do Poljane” je, poput Medinija i Beritića, poistovjetio s ulicom Miha Pracata, a “ulicu koja dolazi do vrata Celenge da ide ravno do ulice što je pred Kaštelom” s ulicom Sv. Josipa, poput Medinija i Beritića, ali s tom razlikom da je, prema tadašnjem mišljenju, “ulica što ide pred Kaštel” bila ulica Od Domina, a ne ulica Od puča. “Ulicu pak koja dolazi od vrata što su ispod kuće Bogdana de Pissino da ide ravno do Poljane” je, poput Beritića i Medinija, povezao s današnjom ulicom Od Domina i njezinim nastavkom, Širokom ulicom.⁵⁶ Tada se nije doticao tumačenja statutarnih odredaba iz 1296. godine. Nakon vremenskog odmaka, te imajući u vidu brojna nova saznanja, u prvom redu proizašla iz arheoloških istraživanja, odlučili smo se ponovo pozabaviti tumačenjem Statuta, ali ovaj put svih odredaba vezanih za regulaciju ulica 1272. i 1296, a ne selektivno kao prošli put, jer

⁵³ Usporedi bilj. 3.

⁵⁴ L. Beritić, *Utvrđenja grada Dubrovnika*: 11; L. Beritić, »Ubikacija nestalih gradjevinskih spomenika u Dubrovniku«: 28-29; L. Beritić, *Urbanistički razvitak Dubrovnika*: 14.

⁵⁵ Ž. Peković, *Dubrovnik. Nastanak i razvoj srednjovjekovnog grada*: 30, 38, 52, 56-57.

⁵⁶ Ž. Peković, *Dubrovnik. Nastanak i razvoj srednjovjekovnog grada*: 56, 57-58, 46.

na taj način nije moguće s većom sigurnošću sve statutarne odredbe poistovjetiti s postojećim ulicama dubrovačkog rastera i blokovima unutar njega.

Višestrukim pozornim iščitavanjem 41. glave pete knjige i 57. glave osme knjige Statuta došli smo do nekoliko ishodišnih zaključaka koji su nam pomogli u daljnjem tumačenju ulica. Kao što smo već istaknuli, prilikom regulacije ulica spominje se nekoliko prostornih repera, u odnosu na koje se reguliraju ulice. To su crkva Svih svetih (*ecclesia Omnium Sanctorum*), istoimena ulica (*via Omnium Sanctorum*), Kaštel (*castrum i porta castris, castellum*), gradske zidine (*muris civitatis veteris, muris civitatis*), odnosno vrata na njima (*porta muri civitatis*) i Poljana (*Campus*). Za razliku od dosadašnjih istraživača koji su bili mišljenja da je 1272. godine regulirana ulica Svih Svetih i prepoznali je u ulici Za Rokom, mišljenja smo da ulica Svih Svetih nije regulirana, nego da je već postojala. Naime, to je jedina ulica koja se spominje pod konkretnim imenom, *via Omnium Sanctorum*. Ostale ulice reguliraju se u odnosu na nju i gore navedene prostorne repere, a opisno se navodi njihov smjer. Ne navodi im se ime! Nakon iscrpne analize statutarne odredbe zaključili smo da ulicu Svih Svetih možemo poistovjetiti s današnjom ulicom Od Domina, na što ćemo se još vraćati u daljnjem tekstu, pa na ovom mjestu nećemo detaljnije objašnjavati ovu pretpostavku. Promatrajući smjer pružanja današnje ulice Od Domina - od ulice Od Kaštela do križanja s ulicom Za Rokom, odnosno do položaja crkve Svih Svetih, tj. do obalne linije močvare između poluotoka i nasuprotnog kopna - nameće se pomisao da je riječ o prirodnom putu kojim se kopnenim putem⁵⁷ pristupalo bizantskom kastrumu na vrhu poluotoka.

Vrlo često se kao prostorni reper, u odnosu na koji se definiraju ulice, spominje Kaštel. Polazeći od Medinijeva i Beritićeva tumačenja, tj. od tumačenja da je riječ o Kneževu dvoru, kao i polazeći od Pekovićeve pretpostavke da je riječ o bizantskom kastrumu na vrhu poluotoka, nemoguće je protumačiti odredbe Statuta, a da istraživač ne upadne u neku zamku - nemoguće je složiti zahtjevne zagonetke koje donose dvije glave Statuta, čiji je sadržaj samo naizgled vrlo jednostavan i jasan. To nas je ponukalo da konzultiramo latinski izvornik, te smo uočili da se zapravo dva termina prevode istom imenicom kaštel. Naime, u pojedinim odredbama se spominje *castrum*, a u drugima

---

⁵⁷ Morskim putem, naselju na polotoku pristupalo se s istočne strane, sidrenjem u luci koja je bila negdje na području današnje Gundulićeve poljane.

castellum.⁵⁸ Prema rječničkoj definiciji *castrum*, *-i, n.* je “grad, kula, tvrđava, tabor,” a *castellum*, *-i, n.* je deminutiv imenice *castrum* sa sljedećim značenjem: “svako utvrđeno mjesto: gradić, tvrđavica, kula reduta, bastilja, bedem”.⁵⁹ U pluralnom obliku prvi navedeni pojam glasi *castra, -orum*, te je preveden kao “tabor, logor”.⁶⁰ Dakle, iako navedene imenice imaju vrlo blisko značenje, ipak zamjećujemo male razlike u njihovu značenju, a izbor riječi svakako nije slučajaj, pogotovo ne u ozbiljnom pravnom spisu poput Statuta! U skladu s rječničkim definicijama koje neupitno upućuju na distinkciju ova dva pojma, a pogotovo u skladu s rečeničnim kontekstom u kojem su ta dva pojma korištena u statutarnim odredbama, zaključili smo da pod riječju *castrum* Statut podrazumijeva bizantski kastrum na vrhu poluotoka - budući seksterij Kaštio, a *castellum* se odnosi na Knežev dvor.⁶¹ Navedeno ćemo u daljnjem tekstu iscrpnije elaborirati i potkrijepiti tumačenjem konkretnih statutarnih odredaba.

Kao treće vrlo važno ishodište pretpostavili smo da Statut 1272. godine samo jednom regulira svaku ulicu. A ako se u noveli iz 1296. spominje već

---

⁵⁸ Ovu činjenicu je I. Benyovsky Latin objasnila na sljedeći način: *Already in 1290, the castrum was called the castellum, which possibly reflected a change in its defensive purpose to an administrative and political function: sub turre castelli ante portam fundici* (I. Benyovsky Latin, »*Murus versus montem: construction of the Dubrovnik fortifications around the suburbs up to the end of the thirteenth century.*«: 32. Usporedi i: Irena Benyovsky Latin, »Dubrovnik’s Burgus of St Blasius in the 13th Century.«, u: *Towns and cities of the Croatian middle ages: authority and property*, ur. Irena Benyovsky Latin i Zrinka Pešorda Vardić. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2014: 298). Iako ovo objašnjenje zvuči vrlo logično, polazeći od pretpostavke da se i jedan i drugi termin odnose na Knežev dvor, istraživač koji se upusti u tumačenje svih odredaba upada u niz proturječja. Regulacija 1272. jednom spominje Kaštel, a jednom vrata Kaštela. Poistovjećivanje navedenih prostornih odrednica s Kneževim dvorom značilo bi da je u istoj glavi Statuta dva puta regulirana ulica Od puča, što je neprihvatljivo. Kao još jedan argument pretpostavci da se *Castellum* ne mora nužno odnositi na Knežev dvor krajem 13. stoljeća navodimo i dokument iz 1299. godine, koji spominje diobu obiteljske kuće *que est in Castello*. Vidi: *Spisi dubrovačke kancelarije: Zapisi notara Andrije Beneše 1295. - 1301.*, prir. Josip Lučić. [Monumenta historica Ragusina, sv. 4]. Zagreb: JAZU, 1993: 21-22 (dokument br. 12). Nije potrebno posebno isticati da obiteljska kuća nikako nije mogla postojati u Kneževu dvoru, tj. da se *Castello* u ovom dokumentu odnosi na seksterij Kaštio. O prvim fazama Kneževa dvora usporedi Nada Grujić, »Knežev dvor u Dubrovniku prije 1435. g.« *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 40 (2003/2004): 152-153, 156.

⁵⁹ Mirko Divković, *Latinsko-hrvatski rječnik za škole*, Zagreb: Kraljevska hrvatsko-slavonsko-dalmatinska zemaljska vlada, 1900: 170-171. U Lalichevju rječniku se kao sinonimi navode *castrum, -i; castellum [castello] - kula, kaštio; castrum, -stri, n.* - grad (Ludovicus Lalich, *Dictionarium latino-italico-illyricum*, prir. S. Hrkać. Grude - Mostar: Matica hrvatska - Institut za latinitet, 2007: 69).

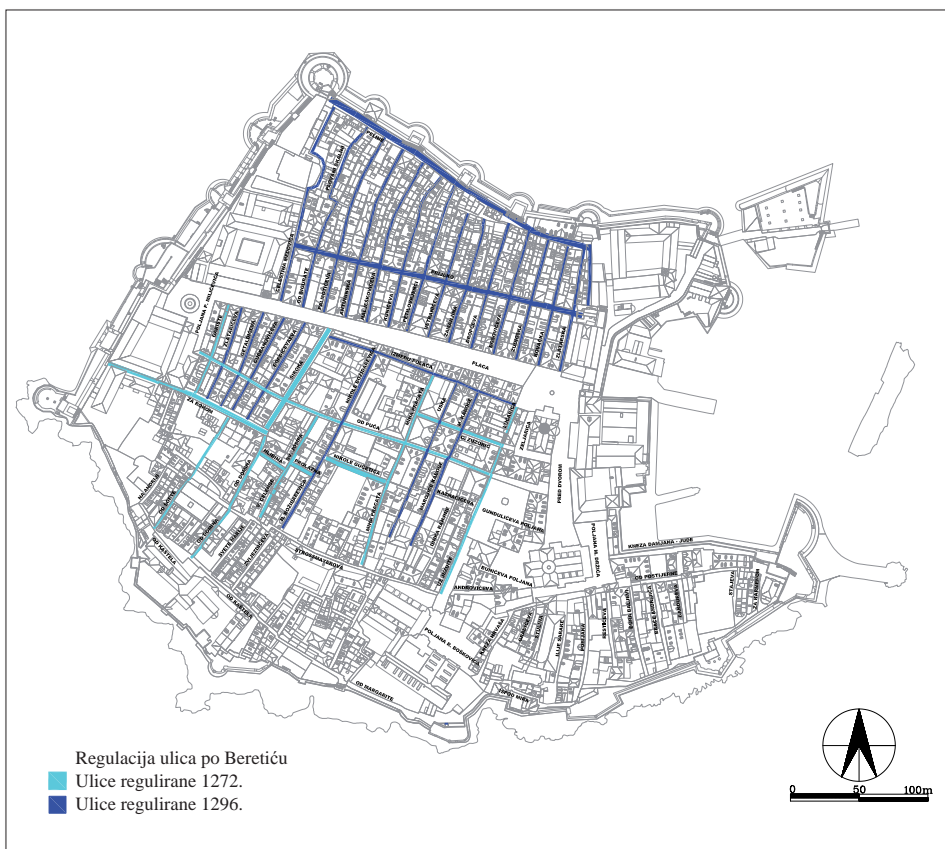
⁶⁰ Milan Žepić, *Rječnik latinsko-hrvatski*, Zagreb: Školska knjiga, 1961: 59.

⁶¹ Bizantski *castrum* na vrhu poluotoka uistinu je površinom veći od Kneževa dvora (*castellum*), pa je, imajući to u vidu, logično da se za ovaj potonji koristi deminutiv.

1272. regulirana ulica, onda se naglašava najčešće sintagmom “neka ostane kako jest, neka ide kako ide” i slično. Naprosto nema nikakvog smisla da se jedna ulica regulira dva ili čak više puta!

Imajući u vidu izrazitu seizmičku aktivnost ovog područja, odnosno brojne potrese, od kojih valja izdvojiti onaj 1667. godine, nije smiono pretpostaviti da su možda neke ulice koje regulira Statut tijekom vremena poništene, odnosno, da su postale dio kasnije nastalih stambenih blokova.

Nakon kratkog navođenja novih ishodišta za tumačenje Statutom reguliranih ulica, preostaje nam detaljno izložiti i pojasniti naš prijedlog tumačenja.

Slika 7. Regulacija ulica 1272. i 1296. prema L. Beretiću.

Ulice regulirane 1272. godine

Četrdeset i prva glava pete knjige Statuta, naslovljena *De viis*, donosi nam dragocjene podatke o razvoju grada, koji je prerastao zidine stare *civitas* i počeo se širiti na teritoriju nekadašnje močvare između poluotoka i današnjeg Prijekog. Od trenutka kad je proces postupnog nasipanja močvare završio i dubrovačka vlastela stekla posjede na tom području, na njima su vrlo vjerojatno neplanski građene kuće, a osobito otkad je izgrađen novi gradski zid prema brdu. Kako bi doskočili neplanskoj gradnji u predgrađu, kao i zaposjedanju većih zemljišta od strane vlastele, Dubrovčani su Statutom regulirali ulice, a samim tim i stambene blokove među njima.

Slika 8. Regulacija ulica 1272. godine.

Na samom početku 41. glave pete knjige Statuta⁶² istaknuto je da je gradu “pripojen drugi, novi grad koji se dosad zvaše predgrađem”. Navedeno predgrade odnosi se na prostor nekadašnje močvare, na kojem se reguliraju ulice koje idu u smjeru sjever-jug (te su brojnije) i istok-zapad. Prva ulica regulirana je ovim riječima: “ulica koja dolazi od Lavljih vrata ide ravno do Poljane”.⁶³ Kao što smo već prije isticali, Lavlja vrata su ubicirana, na temelju arheoloških nalaza, na križanju Strossmayerove i Lučarice. Gornjom odredbom je regulirana Lučarica, koja je svojim smještajem naslijedila drveni most kojim se prilazilo gradu, dok je poluotok i današnji teritorij Prijekog dijelila uvala, na zapadu zamuljena.⁶⁴

U odredbi “ulica koja dolazi od Menčetića vrata da ide kako ide do Poljane” prepoznata je ulica Miha Pracata, s tom razlikom što Medini i Beritić Menčetićeva vrata ubiciraju na mjestu svoda u navedenoj ulici, u razini sjevernog kraja Tmušaste i južnog kraja Uske ulice, što je, prema njihovu mišljenju, linija pružanja bedema,⁶⁵ dok se, prema našem mišljenju, Menčetićeva vrata nalaze na južnom kraju ulice Miha Pracata, tj. na njezinu križanju sa Strossmayerovom ulicom, na mjestu na kojem se nalazio bedem.⁶⁶

Sljedeća ulica regulirana je kao “ulica koja dolazi do vrata Celenge da ide ravno do ulice što je pred Kaštelom.” U ovoj odredbi spomenute su zapravo dvije ulice: prva je “ulica koja dolazi do vrata Celenge da ide ravno”, a druga je “ulica što je pred Kaštelom.” Svi istraživači se slažu da je riječ o današnjoj ulici Sv. Josipa, međutim u tumačenju drugog dijela odredbe mišljenja se razilaze. Polazeći od razmišljanja da je “Kaštel” Knežev dvor, Medini i Beritić su pretpostavili da je riječ o ulici Od puča, a tu tezu zastupa i I. Benyovsky

⁶² *Statut grada Dubrovnika (1272.)*: 321 (peta knjiga, 41. glava).

⁶³ Prema Medinijevu tumačenju, riječ je o ulici Dinka Ranjine, a prema Beritićevu o Lučarici, ali on Lavlja vrata ubicira nešto sjevernije (usp. M. Medini, *Starine dubrovačke*: 148; L. Beritić, *Utvrdjenja grada Dubrovnika*: 11; L. Beritić, »Ubikacija nestalih gradjevinskih spomenika u Dubrovniku.«: 28-29; L. Beritić, *Urbanistički razvitak Dubrovnika*: 14). I. Benyovsky Latin ističe da je Lučarica potpuno nova ulica, što je u kontekstu urbanističkog razvoja Dubrovnika neprihvatljivo. Naime, ova je ulica naslijedila položaj mosta kojim se pristupalo *civitas*, točnije Lavljim vratima - najistočnijim vratima seksterija Sv. Petra. Slijedeći ovu misao dolazimo do zaključka da je Lučarica nastala odmah nakon nasipanja močvare, odnosno rušenja mosta, te je njezin nastanak istodoban s nastankom ostalih ulica, čije su putanje odredili položaji gradskih vrata seksterija Sv. Petra (današnja Pracatova i ulica Sv. Josipa). Vidi: I. Benyovsky Latin, »Dubrovnik's Burgus of St Blasius in the 13th Century.«: 306.

⁶⁴ Ž. Peković, *Dubrovnika. Nastanak i razvoj srednjovjekovnog grada*: 30, 38, 52, 56-57.

⁶⁵ M. Medini, *Starine dubrovačke*: 149; L. Beritić, *Utvrdjenja grada Dubrovnika*: 12; L. Beritić, »Ubikacija nestalih gradjevinskih spomenika u Dubrovniku.«: 29; L. Beritić, *Urbanistički razvitak Dubrovnika*: 14.

⁶⁶ Ž. Peković, *Dubrovnika. Nastanak i razvoj srednjovjekovnog grada*: 57-58.

Latin.⁶⁷ U latinskom tekstu stoji da ulica koja je poistovjećena s ulicom Sv. Josipa ide ravno do ulice koja je *ante castrum*. Kao što smo prethodno naveli, riječ je o bizantskom kastrumu na vrhu poluotoka, budućem seksteriju Kaštio. U skladu s tim, "ulica što je pred Kaštelom" bi, prema našem tumačenju, bila današnja ulica Sv. Marije koja vodi do ulaza u istoimeni benediktinski samostan. Promatrajući današnji položaj ulice Sv. Marije na tlocrtu grada s označenim pretpostavljenim zidinama prva dva seksterija (Kaštela i Sv. Petra), uočavamo da se ona protezala uz zapadni bedem seksterija Sv. Petra do današnje ulice Od Kaštela, koja prati pretpostavljeni položaj sjevernog ruba nekadašnjeg sjevernog bedema bizantskog kastruma. Znakovito je to što se ulica Sv. Josipa i ulica Sv. Marije ne nastavljaju izravno jedna na drugu, već je potonja nešto zapadnije u odnosu na prvu. Uzrok tog "loma" putanje ulica je krajnja zapadna kula seksterija Sv. Petra s vratima, u arhivskim spisima spominjanima kao *Porta de Celenga*.⁶⁸ Postoji još jedan argument da se drugi dio odredbe ne može odnositi na ulicu Od puča. Naime, ta je ulica 1296. godine regulirana sljedećim riječima: "Isto tako, od općinskog puča koji se nalazi pred samostanom klarisa neka ide uobičajena ulica preko zemljišta spomenute nadbiskupije što dolazi do kuće Sersija a odatle pred Kaštel."⁶⁹ U ovom slučaju su prevoditelji sintagmu *ante castellum* preveli "pred Kaštel." Upotrijebivši izraz *castellum* (a ne *castrum!*), sastavljač Statuta je vrlo vjerojatno mislio na Knežev dvor, što znači da je 1296. godine regulirana ulica koja se proteže od samostana klarisa do Kneževa dvora, a to je današnja ulica Od puča.

Sljedeća ulica definirana je kao "ulica što je između kuće Marina Villanija i Miha Binčuljevića, koja izlazi na Ulicu svih svetih, što ide do vrata gradskog zida, da mora ostati kako jest." Beritić je pretpostavio da je riječ o Hlidinoj ulici.⁷⁰ Takvim tumačenjem ove odredbe odstupio je od vlastitih polazišta tumačenja Statuta.⁷¹

⁶⁷ M. Medini, *Starine dubrovačke*, 149; L. Beritić, *Utvrđenja grada Dubrovnika*: 12; L. Beritić, »Ubikacija nestalih gradjevinskih spomenika u Dubrovniku.«: 27; L. Beritić, *Urbanistički razvitak Dubrovnika*: 14; I. Benyovsky Latin, »Obrana dubrovačkog podgrađa sredinom 13. stoljeća. Prilog istraživanju privatnih kula.«: 25.

⁶⁸ Osim Statuta, Vrata Celenge se spominju i u dokumentu u kojem se objavljuje prodaja neke kuće *positum ad portam de Zalenga* 1283. godine. Vidi: *Spisi dubrovačke kancelarije*, sv. 1: 33 (dokument br. 130); L. Beritić, »Ubikacija nestalih gradjevinskih spomenika u Dubrovniku.«: 27.

⁶⁹ *Statut grada Dubrovnika (1272.)*: 464 (osma knjiga, 57. glava).

⁷⁰ L. Beritić, *Urbanistički razvitak Dubrovnika*: 14. U prethodnom tekstu pogledaj proturječnost ovog Beritićevog tumačenja.

⁷¹ Opet podsjećamo da je, prema Beritićevu mišljenju, *via Omnium Sanctorum* današnja ulica Za Rokom, koju je prepoznao u nekoliko odredaba. Poistovjetivši odredbu iz gornjeg teksta s Hlidiinom ulicom, odstupio je od vlastitog tumačenja ulice Svih Svetih - Hlidiina ne izlazi na ulicu Za Rokom, već su njihove putanje paralelne. Usporedi prethodni tekst.

Uzimajući u obzir naša ishodišta u tumačenju statutarnih odredaba, složili bismo se s tumačenjem da je riječ o Hliđinoj. Naime, Hliđina uistinu izlazi na ulicu Svih Svetih (današnju ulicu Od Domina). Sintagma “da mora ostati kako jest” ukazuje nam na to da je ova ulica postojala i prije regulacije 1272. godine. Tlocrtna nepravilnost bloka, koji je omeđen Hliđinom, Od Domina, Od puča i ulicom Sv. Josipa, u odnosu na stambene blokove istočno od ulice Sv. Josipa, odnosno između Place i Strossmayerove, također ukazuje na to da je nastao prije regulacije.⁷² Možda bismo područje zapadno od ulice Sv. Josipa mogli poistovjetiti s Ranjini-
nim spomenom predgrađa smještenog *fino alla chiesa di Tutti i Santi, che anticamente era fuori della città vecchia*,⁷³ odnosno u ovom bismo bloku mogli vidjeti njegov prežitak. Da je uistinu riječ o Hliđinoj ulici svjedoče nam i arhivski dokumenti, čijim je tumačenjem moguće ubicirati kuće Marina Villanija i Miha Binčuljevića uz ovu ulicu.⁷⁴ Osobito je značajan dokument iz 1297. godine, koji spominje prodaju zemljišta koje je s južne strane graničilo s općinskom ulicom, sa sjeverne strane s crkvom Svih Svetih, sa zapada s kućom Miha, sina Frana Binciole, a s istoka sa zemljištem Matije Menčetića.⁷⁵ S obzirom na sjevernu granicu zemljišta - crkvu Svih svetih - u spomenutoj općinskoj ulici valja prepoznati Hliđinu. Znajući da je Miho Franov, unuk Miha Bincole,⁷⁶ dolazimo do zaključka da je Mihov djed imao kuću sjeverno od današnje Hliđine ulice, a Marin Villani južno. *Porta muri civitatis*, spomenuta u ovoj odredbi, odnose se na gradska vrata koja su se nalazila na vrhu današnje ulice Od Domina, u zidu predgrađa koji se nalazio uz sjeverni rub ulice Za Rokom i Gučetićeve te ulica (danas izgubljenih, a koje Statut spominje) među njima, te ulica istočno od Gučetićeve.⁷⁷ Kao gornju

⁷² Iscrpno o povijesnom značaju i razvoju ovog bloka vidi u: Dubravka Stanić, Nikola Nađ, Ivica Žile, Žana Baća, Darko Teslić, Miljenko Mojaš, Patricija Paviša-Veramenta i Petar Kušan, *Blok 9. Široka - Domino - Hliđina - Vrata Celenge - Od puča. XIII*. Dubrovnik: Zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode, 1988.

⁷³ *Annales Ragusini Anonymi item Nicolai de Ragnina*: 98; I. Benyovsky Latin i S. Ledić, »Posjed obitelji Volcassio u srednjovjekovnom Dubrovniku.«: 18-19, bilj. 6.

⁷⁴ I. Benyovsky Latin, »Obrana dubrovačkog podgrađa sredinom 13. stoljeća. Prilog istraživanju privatnih kula.«: 26. Budući da je Miho Binzola, sin Frana, unuk Miha Binzole, neupitno je da se kuća Miha Binzole 1272. nalazila na sjevernom rubu Hliđine.

⁷⁵ *Spisi dubrovačke kancelarije: Zapis notara Tomazina de Savere 1284. - 1286. Zapis notara Aca de Titullo 1295. - 1297.*, prir. Josip Lučić. [Monumenta historica Ragusina, sv. 3]. Zagreb: JAZU, 1988: 279 (dokument br. 809).

⁷⁶ Rodoslovlje obitelji Binčola vidi u: Nenad Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika 2. Vlasteoski rodovi (A-L)*. Zagreb - Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2012: 84-87.

⁷⁷ Da se zid predgrađa protezao i istočno od današnje Gučetićeve ulice, a samim tim i da je uz njegovo južno lice postojala pomerija (ulica), svjedoči novela Statuta iz 1296. godine, u kojoj se u Kaboginoj ulici spominje *portam haedificatam in muro*, o čemu ćemo kasnije iscrpnije pisati.

datacijsku granicu tog zida navodimo 1281. godinu, kada se crkva Svih Svetih našla *intus a muro civitatis*.⁷⁸

Nakon ovih ulica, regulirana je “ulica pak koja dolazi od vrata što su ispod kuće Bogdana de Pissino da ide ravno do Poljane”. U ovoj odredbi Medini je prepoznao ulicu Od Domina i njezin nastavak prema Poljani - Široku ulicu, a ovo mišljenje su podržali i kasniji istraživači.⁷⁹ Polazeći od prije elaborirane pretpostavke da današnju ulicu Od Domina Statut spominje kao *via Omnium Sanctorum*, ovakvo tumačenje nam se ne čini prihvatljivim, jer se potonja ulica spominje kao postojeća te nema smisla da je ona u istoj glavi Statuta opet regulirana. Osim toga, promatrajući putanju ulice Od Domina i Široke ulice u njezinu nastavku, uočljivo je da one ne idu ravno do Poljane, za razliku od Lučarice i ulice Miha Pracata koje uistinu idu ravno do Poljane, kao što to ističe Statut. Možda je “lom” prvih navedenih ulica posljedica intervencija u urbanističko tkivo nakon Velike *trešnje*, ali možda je i otklon od riječi Statuta znakovit, pa ovaj navod treba poistovjetiti s nekom drugom ulicom. Za određenje položaja ove ulice u današnjem rasteru dubrovačke jezgre potrebno je ubicirati teritorij Bogdana Pissina. Taj se teritorij nekoliko puta spominje u arhivskim dokumentima koji datiraju od 1280. do 1282. godine. Najčešće je riječ o prodajama četvrtina drvenih kuća različitih vlasnika koje su se na njemu nalazile.⁸⁰ Nažalost, današnjem čitatelju imena vlasnika govore vrlo malo ili ništa o ubikaciji teritorija Bogdana de Pissina. Međutim, u nekoliko dokumenata je zabilježeno da se on nalazi *sub turri Budislaue*.⁸¹ Usto, jedan dokument

⁷⁸ *Spisi dubrovačke kancelarije*, sv. 1: 185 (dokument br. 593); I. Benyovsky Latin, »Obrana dubrovačkog podgrada sredinom 13. stoljeća. Prilog istraživanju privatnih kula.«: 24, bilj. 42.

⁷⁹ M. Medini, *Starine dubrovačke*: 149; L. Beritić, *Utvrdjenja grada Dubrovnika*: 12; L. Beritić, »Ubikacija nestalih gradjevinskih spomenika u Dubrovniku.«: 29; L. Beritić, *Urbanistički razvitak Dubrovnika*, 14; Ž. Peković, *Dubrovnik. Nastanak i razvoj srednjovjekovnog grada*: 46.

⁸⁰ *Spisi dubrovačke kancelarije*, sv. 1: 11 (dokument br. 389); *Spisi dubrovačke kancelarije*, sv. 2: 201 (dokument br. 871).

⁸¹ Dana 24. prosinca 1280. nasljednici Bogdana de Pissina (kći Radasclaua, udovica Pasqua Sanija de Cipagne, i njihov sin Sauinus) pristaju da dio njegova imetka bude namijenjen za spas njegove duše - konkretno 1.200 perpera i ...*territoria, postio sub turri Budislaue versus* (precrtano: *occidentem*) *boream, quod territorium fuit veteranorum dicti Bogdani...* Vidi: *Spisi dubrovačke kancelarije*, sv. 1: 117 (dokument br. 408). Dana 3. ožujka 1281. Jacobus Siluestri de Borbora prodaje Doni Ziru *unum domus de lignamine, posite in territorio Bogdani de Pissino sub turri Budislaue*. Vidi: *Spisi dubrovačke kancelarije*, sv. 1: 130 (dokument br. 451). Citirane dokumente prethodno su donijeli L. Beritić, *Utvrdjenja grada Dubrovnika*: 12, 15, 225, bilj. 9; I. Benyovsky Latin, »Obrana dubrovačkog podgrada sredinom 13. stoljeća. Prilog istraživanju privatnih kula.«: 23, bilj. 32.

istodobno spominje kulu Budislavić i crkvu Svih Svetih,⁸² što je I. Benyovsky Latin potaklo da kulu Budislavić, a samim tim i teritorij Bogdana Pisina, ubicira uz spomenutu crkvu.⁸³ Valja naglasiti da je sintagmu *est versus ecclesiam Omnium Sanctorum super via comunis*, koja se odnosi na četvrtinu kuće od drva koja se prodaje, moguće protumačiti kao njezino prostorno određenje u odnosu na ostale tri četvrtine ove kuće.⁸⁴ U tom slučaju bi *versus ecclesiam Omnium Sanctorum* bila oznaka istoka, a *super via comunis* oznaka sjevera.⁸⁵ Dakle, u citiranom dokumentu prodaje se sjeveroistočna četvrtina drvene kuće sagrađene na teritoriju Bogdana Pisina *sub turri Budisclaue*. Za ovu kulu Beritić kaže da je “stajala u blizini vrata kod kuće Bogdana Pisani”, a na priloženom planu grada ju je označio brojem 7, te je ucrtao kao najzapadniju kulu gradskog zida.⁸⁶ Iako se ne slažemo s Beritićevom ubikacijom gradskog bedema Porfirogenetove *civitas*, kao ni s pretpostavkom da su se i vrata *civitas* i kule koje se spominju u dokumentima iz 13. stoljeća nalazile na istom gradskom zidu, slažemo se s okvirnim položajem kule Budislavić. Naime, na temelju približno istih razmaka među pretpostavljenim položajima kula gradskog bedema predgrađa, koji se pružao sjevernom linijom ulica Za Rokom i Gučetićeve, pretpostavili bismo da se kula Budislavić nalazila na južnom kraju ulice Garište, pa bismo gornju odredbu Statuta poistovjetili s navedenom ulicom.⁸⁷ Dodatnu potvrdu ove pretpostavke

⁸² Dana 23. veljače 1282. Vita Getaldi prodaje Radosti (kćeri Dabrenija) *unum quarterium capanne mee posite in territorio Bogdani de Pisino sub turri Budisclaue, quod quarterium capanne predictae est versus ecclesiam Omnium Sanctorum super via comunis*. Vidi: *Spisi dubrovačke kancelarije*, sv. 1: 254 (dokument br. 824); L. Beritić, *Utvrđenja grada Dubrovnika*: 12, 15, 225, bilj. 9.

⁸³ I. Benyovsky Latin, »Obrana dubrovačkog podgrađa sredinom 13. stoljeća. Prilog istraživanju privatnih kula.«: 23, bilj. 32; I. Benyovsky Latin, »*Murus versus montem*: construction of the Dubrovnik fortifications around the suburbs up to the end of the thirteenth century.«: 17.

⁸⁴ Kao dodatni argument iznesenoj pretpostavci valja naglasiti da dokumenti ovog razdoblja ne spominju uvijek izrijekom strane svijeta. U tim prilikama notari vrlo često posežu za sintagmama kao što su *versus montem, a parte pelagi* itd.

⁸⁵ Vjerojatno se kuća nalazila uz ulicu Za Rokom. Ako pretpostavimo da je ova ulica bila pomerija gradskog bedema koji se nalazio uz njezin sjeverni kraj, onda se kuća mogla nalaziti samo južno od ulice.

⁸⁶ Prema Beritićevu mišljenju, jedini sjeverni gradski bedem pružao se nešto sjevernije od Strossmayerove, u razini završetaka Kabogine i Uske ulice. Na istom zidu je ucrtao ulaze u Porfirogenetovu *civitas* (Vrata Kaštela, Vrata Celenge, Vrata Menčetić, Vrata Lava), kao i kule koje se spominju u dokumentima 13. stoljeća (Kula Budislavić, Kula Marina Čelipe, Kula Ivana Crijevića) (L. Beritić, *Utvrđenja grada Dubrovnika*: 15, plan I).

⁸⁷ Beritić je prepoznao Garište u jednoj drugoj odredbi iste glave Statuta koja glasi: “A da ulica što izlazi od Ulice svih svetih, koja je između vrta nadbiskupije i vrta dum Ivana, ide ravno do Pučeva” (L. Beritić, *Utvrđenja grada Dubrovnika*: 14). Budući da ćemo se u nastavku teksta osvrnuti na ovu odredbu, na ovom mjestu nećemo se upuštati u kritičku analizu Beritićeva tumačenja.

nalazimo u noveli iz 1296. godine. Naime, prilikom regulacije ulica koje su u smjeru sjever-jug presijecale zemljište Dubrovačke nadbiskupije spominju se četiri ulice počevši od istoka prema zapadu,⁸⁸ dakle, Đorđićeva, Čubranovićeva, Getaldićeva i Zlatarićeva, iz čega proizlazi da je Garište regulirano prethodno.

“Ulica što ide do crkve Svih Svetih da ide ravno do vrata gradskog zida” protumačena je kao ulica Za Rokom, a *porta muri civitatis* prepoznata su u do danas prepoznatljivim tragovima vrata nadsvodenih gotičkim lukom u zapadnim zidinama kod Doma staraca,⁸⁹ s čim se u potpunosti slažemo.

Sljedeća ulica regulirana je ovim riječima “a da ulica Vrata od šorte ide ravno do spomenute Ulice svih svetih, koja ide do vrata gradskog zida.” Medini je oprezno iznio pretpostavku da se radi o Stulinoj ulici (današnja Ferićeva), koja izlazi iz ulice Za Rokom,⁹⁰ i njezinu nastavku do Puzljive ulice koji je u međuvremenu zatrpan.⁹¹ Prema Beritićevu tumačenju, gornjom odredbom je regulirana ulica Od Šorte, koja se nekada spajala s ulicom Za Rokom, ali je djelomično zatrpana u Velikoj *trešnji*. Napominje da se sintagma “Vrata od šorte” odnosi na rupu u južnom gradskom bedemu koja je postojala na južnom kraju istoimene ulice sve do uspostave austrijske uprave u Dubrovniku, te je kroz njih bacano smeće u more.⁹² Upitno je s kojom bi se vjerojatnošću moglo pretpostaviti da bi se *porta muri civitatis* odnosilo na vrata u južnom gradskom bedemu nad morskom pučinom koja nisu mogla voditi nikamo, te se služila za zbrinjavanje otpada. Neprihvatljiva su nam oba tumačenja jer, prema našem mišljenju, *via Omnium Sanctorum* nije ulica Za Rokom, već ulica Od Domina, što znači da “ulica Vrata od šorte” mora izlaziti iz potonje ulice. Pretpostavljamo da je riječ o zapadnom dijelu ulice Od Kaštela, koja se spajala s Vratima od šorte. Međutim, opet ostaje upitno možemo li “vrata u gradskom zidu” poistovjetiti s vratima u južnom gradskom bedemu nad morskom pučinom.

---

⁸⁸ “Osim toga, od prije spomenute ulice dalje, prelazeći čitavo zemljište dubrovačke nadbiskupije, mora se u potezu od trideset osam sežnjeva podignuti deset kuća sa žljebovima od po tri pedlja žlijeb. I između prije spomenutih kuća moraju prolaziti četiri ulice, svaka po deset pedalja širine, a one neka prolaze zemljištem dubrovačke nadbiskupije do ulice koja ide do crkve Svih svetih.” *Statut grada Dubrovnika (1272.)*: 464 (osma knjiga, 57. glava).

⁸⁹ M. Medini, *Starine dubrovačke*: 149; L. Beritić, *Utvrđenja grada Dubrovnika*: 12; L. Beritić, »Ubikacija nestalih gradjevinskih spomenika u Dubrovniku.«: 27; L. Beritić, *Urbanistički razvitak Dubrovnika*: 12.

⁹⁰ Za Medinija je *via Omnium Sanctorum* ulica Za Rokom, što je kasnije preuzeo i Beritić.

⁹¹ M. Medini, *Starine dubrovačke*: 149.

⁹² L. Beritić, *Utvrđenja grada Dubrovnika*: 14; L. Beritić, »Ubikacija nestalih gradjevinskih spomenika u Dubrovniku.«: 32; L. Beritić, *Urbanistički razvitak Dubrovnika*: 12-13.

“A da ulica što izlazi od Ulice svih svetih, koja je između vrta nadbiskupije i vrta dum Ivana, ide ravno do Pučeva.” Polazeći od pretpostavke da je ulica Svih Svetih današnja ulica Za Rokom, Beritić je u ovoj odredbi prepoznao Garište.⁹³ Garište i ulica Za Rokom se uistinu križaju, međutim, kao što smo već isticali, ulica Svih Svetih bi se trebala poistovjetiti s današnjom ulicom Od Domina, što Beritićevo tumačenje gornje odredbe dovodi u pitanje. Naime, ulica Od Domina i Garište nemaju dodirnih točaka, te se protežu u istom smjeru sjever-jug. Iz navedenih razloga smatramo da bi gornja odredba morala biti poistovjeđena s nekom drugom ulicom. Kao prostorna odrednica ove ulice navode se “vrt nadbiskupije” i “vrt dum Ivana” i “Pučevi”. Iz novele Statuta iz 1296. godine saznajemo da je današnja Široka ulica bila razdjelnica zemljišta Dubrovačke nadbiskupije na zapadu i općinskog teritorija prodanog istaknutijim pripadnicima dubrovačke vlastele na istoku.⁹⁴ Iz navedenog proizlazi da je gornjom odredbom najvjerojatnije regulirana Široka ulica.

Nakon ovih odredaba kojima su regulirane navedene ulice, istaknuto je sljedeće: “Sve prije rečene ulice neka budu široke devet pedalja.” Jedan pedalj iznosi 25,6 cm, što znači da bi navedene ulice morale biti široke 2,304 m. Današnju širinu Lučarice, Pracatove, ulice Sv. Josipa, ulice Sv. Marije, Hlidine i Garišta možemo dovesti u vezu s propisanom širinom. Dakako, s blagim odstupanjima.⁹⁵ Dok navedene ulice možemo povezati s odredbom o širini, ulica Za Rokom i Široka ulica bitno odstupaju od propisane širine. Naime, prva je široka od 5 do

⁹³ L. Beritić, *Utvrdjenja grada Dubrovnika*: 14.

⁹⁴ “A na kraju tog poteza, između kuće spomenutog Tripuna i zemljišta dubrovačke nadbiskupije neka bude uobičajena ulica, koja nastavlja teći istom širinom koju je dotle imala. Osim toga, od prije spomenute ulice dalje, prelazeći čitavo zemljište dubrovačke nadbiskupije, mora se u potezu od trideset osam sežnjeva podignuti deset kuća sa žljebovima od po tri pedlja žlijeb. I između prije spomenutih kuća moraju prolaziti četiri ulice, svaka po deset pedalja širine, a one neka prolaze zemljištem dubrovačke nadbiskupije do ulice koja ide do crkve Svih svetih. (...) Isto tako, od općinskog puča koji se nalazi pred samostanom klarisa neka ide uobičajena ulica preko zemljišta spomenute nadbiskupije što dolazi do kuće Sersija a odatle pred Kaštel. I neka ostane u svojoj dotadašnjoj širini” (*Statut grada Dubrovnika (1272.)*: 454, osma knjiga, 57. glava). Ulica koja se proteže između kuće Tripuna Đurđevića i zemljišta Dubrovačke nadbiskupije je današnja Široka ulica, za koju se 1296. navodi da “nastavlja teći istom širinom koju je dotle imala,” što znači da je ona već regulirana 1272. Četiri ulice koje prolaze zemljištem Dubrovačke nadbiskupije su Đorđićeva, Čubranovićeva, Getaldićeva i Zlatarićeva. Ulica koja polazi od općinskog puča pred samostanom klarisa i proteže se preko zemljišta Dubrovačke nadbiskupije do Kaštela je ulica Od puča. Usporedi: L. Beritić, *Utvrdjenja grada Dubrovnika*: 13; L. Beritić, *Urbanistički razvitak Dubrovnika*: 17. Ove odredbe iz 1296. neupitno ubiciraju zemljište Dubrovačke nadbiskupije zapadno od Široke ulice.

⁹⁵ Navedene ulice najčešće ne zadržavaju istu širinu cijelom dužinom. Njihove širine variraju od 2,3 do 2,6 ili čak 2,9 m. Ostaje nejasno jesu li ta odstupanja posljedica nepotpunog provođenja statutarnih odredaba ili naknadnih intervencija u gradski raster, osobito nakon Velike *trešnje*.

5,4 m, a druga oko 4,75 m.⁹⁶ Ovu činjenicu Marija Planić Lončarić objašnjava time što su obje ulice “bile granične”.⁹⁷

Godine 1272. regulirano je još nekoliko ulica, koje su trebale biti šire od prethodnih. Prva je regulirana riječima: “A ulica što je pred vratima Kaštela i ide između kuće Srđa i Vitala Glede neka ide ravno ispod općinskog puča, koji su obično zvali pučem od crkve, pa između toga puča i vrta crkve Svih Svetih neka ide do općinske ulice što se spušta blizu rečene ulice Svih Svetih.” Poistovjetivši “vrata Kaštela” s vratima Kneževa dvora, Beritić je ovu odredbu povezao s ulicom Od puča, preciznije, njezinim istočnim dijelom, od Široke ulice do Dvora.⁹⁸ S ovakvim tumačenjem ne možemo se složiti iz nekoliko razloga. Ponajprije, pozorni čitatelji uočiti će da su ovom odredbom definirane dvije ulice koje imaju dodirnu točku, ali se ne protežu u istom smjeru, već su okomite jedna na drugu. Kao ishodišna točka prve ulice su navedena *porta castrī*, što u prijevodu glasi “vrata Kaštela”. Iznoseći naša polazišta za tumačenje statutarne odredbe, opširno smo se osvrnuli na tumačenje Kaštela, odnosno na različito značenje pojmova *castellum* (Knežev dvor) i *castrum* (bizantska utvrda na vrhu poluotoka), stoga nećemo ponavljati, već čitatelje uputiti na prethodni tekst. U skladu s navedenim, u sintagmi *porta castrī* valja prepoznati vrata bizantske utvrde na vrhu poluotoka. Spomenuta vrata su bila ishodište ulice koja se protezala između kuće Srđa i Vitala Glede⁹⁹ sve do “općinskog puča”, često zvanog “pučem od crkve,” koji se nalazio u blizini crkve Svih Svetih. Iz prvog dijela ove odredbe proizlazi da se ulica od vrata bizantskog *castruma* (budućeg seksterija Kaštio) protezala do puča koji se nalazio negdje u nepravilnom bloku crkve Svih Svetih, omeđenom ulicom od Domina, ulicom Od Puča, ulicom Sv. Josipa i Hliđinom. Vrlo vjerojatno je riječ o puču koji se nalazio kod današnje crkve Sv. Josipa, na čijem je mjestu prije Velike *trešnje* stajala crkva Sv. Jakova od puča.¹⁰⁰ Dakle,

⁹⁶ Ulice Za Rokom i Široka su šire i od propisanih širina nekoliko sljedećih ulica, koje su prema Statutu trebale biti široke 14 pedalja (3,584 m).

⁹⁷ M. Planić Lončarić, *Planirana izgradnja na području Dubrovačke Republike*: 28.

⁹⁸ L. Beritić, *Urbanistički razvitak Dubrovnika*: 14-15.

⁹⁹ Sačuvana su dva dokumenta koja spominju kuću Vitala Glede, odnosno njegova sina Marina: *Spisi dubrovačke kancelarije*, sv. 1: 132 (dokument br. 458); *Spisi dubrovačke kancelarije*, sv. 2: 300 (dokument br. 1208). Nažalost, nije ih moguće preciznije ubicirati, tj. utvrditi radi li se o Vitalovoj kući koju spominje Statut.

¹⁰⁰ Godine 1399. Nikoleta, udovica Jakova Sorkočevića, oporučno je ostavila veliki dio imanja za gradnju crkve Sv. Josipa od puča i bolnice za siromahe. O crkvi Sv. Jakova od puča vidi opširnije u: L. Beritić, »Ubikacija nestalih gradjevinskih spomenika u Dubrovniku.«: 52; D. Stanić, N. Nad, I. Žile, Ž. Baća, D. Teslić, M. Mojaš, P. Paviša-Veramenta i P. Kušan, *Blok 9. Široka - Domino - Hliđina - Vrata Celenge - Od puča. XIII*: 11, 19.

ova ulica se protezala od juga prema sjeveru, negdje između današnje ulice od Domina i ulice Sv. Marije i njezina nastavka, ulice Sv. Josipa. Danas više ne postoji, što je najvjerojatnije posljedica Velike *trešnje*. Ipak, u urbanom tkivu vremenog grada sačuvani su prežitelji ove ulice. Vidljivi su u trima stambenim blokovima između ulice od Domina na zapadu i ulice Sv. Marije i ulice Sv. Josipa na istoku. U južnoj polovici bloka omeđenog ulicom od Kaštela na jugu i Strossmayerovom na sjeveru uočljiv je uzak prilaz između zapadnog i istočnog niza kuća,¹⁰¹ što je vrlo rijetka pojava u dvostrukim stambenim blokovima stare dubrovačke jezgre. U južnoj polovici bloka između Strossmayerove i Hliđine, na istom imaginarnom pravcu kao i u prethodnom bloku, postoji uski prilaz između kuća čija su pročelja orijentirana prema ulici od Domina, odnosno prema ulici Sv. Josipa.¹⁰² Ta ulica, koja se protezala od vrata bizantske utvrde na vrhu poluotoka do ispod "puča od crkve" (negdje pod ili kod današnje crkve Sv. Josipa), zakretala je prema zapadu i išla između vrta crkve Svih Svetih i spomenutog puča. Ovu ulicu je tijekom vremena poništila stambena izgradnja, kao i podizanje nove, dimenzijski dominantnije crkve Svih Svetih.¹⁰³ Vrt Svih svetih, koji spominje Statut, vrlo vjerojatno se nalazio uz samu crkvu, što pretpostavljamo na temelju dokumenta iz 1255. godine koji spominje ograđeno dvorište Svih Svetih.¹⁰⁴ Možemo pretpostaviti da se 1272. ova ulica pružala u nastavku ulice Za Rokom te je prvotno funkcionirala kao pomerija uz južno lice gradskog zida predgrađa.

U "ulici što ide od Dujmове pekare neka od te pekare ide prema zapadu ravnom crtom do ulice koja se spušta od Menčetića vrata i neka tako ravno ide prema istoku sve od te pekare do općinskih dućana što su na Poljani", Medini

¹⁰¹ Riječ je o prilazu između sljedećih kućnih brojeva: Od Domina 13 i ulica Sv. Marije 2 - 4.

¹⁰² Riječ je o prilazu između sljedećih kućnih brojeva: Od Domina 11 i ulica Sv. Josipa 18.

¹⁰³ Prije 1667. godine na mjestu današnje barokne crkve Svih Svetih stajala je istoimena renesansna crkva. Prvi put je spomenuta u dokumentu iz 1186, na temelju čega se pretpostavlja njezina predromanička provenijencija, koja je potvrđena pronalaskom ulomaka predromaničkog crkvenog namještaja datiranog krajem 11. stoljeća. Na temelju pozicija pronađenih grobova, I. Žile je ponudio dvije moguće ubikacije predromaničke crkve Svih Svetih: na mjestu broda ili pod svetištem barokne crkve. Vidi: D. Stanić, N. Nađ, I. Žile, Ž. Baća, D. Teslić, M. Mojaš, P. Paviša-Veramenta i P. Kušan, *Blok 9. Široka - Domino - Hliđina - Vrata Celenge - Od puča. XIII*: 9, 20; Ivica Žile, »Rezultati arheoloških istraživanja u Domu Marina Držića u Dubrovniku.« *Radovi Instituta za povijest umjetnosti 12-13* (1988-1989): 51, 54.

¹⁰⁴ *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, sv. 4, ur. T. Smičiklas. Zagreb: JAZU, 1906: 600-601 (dokument br. 518); I. Žile, »Rezultati arheoloških istraživanja u Domu Marina Držića u Dubrovniku.«: 54; I. Benyovsky Latin, »*Murus versus montem*: construction of the Dubrovnik fortifications around the suburbs up to the end of the thirteenth century.«: 23.

je prepoznao današnju ulicu Cvijete Zuzorić, što je prihvatio Beritić,¹⁰⁵ a prihvatili bismo i mi. Naime, jedina ulica koja od “općinskih dućana na Poljani” ide “ravnom crtom” prema zapadu do ulice Miha Pracata, odnosno “do ulice koja se spušta do Menčetićevih vrata”, današnja je ulica Cvijete Zuzorić. Statutarna odredba neupitno ubicira Dujmovu pekaru uz ovu ulicu. Iz jednog drugog dokumenta saznajemo da se južno od pekare nalazila općinska ulica, iz čega proizlazi da je Dujam imao pekaru negdje uz sjeverni rub ulice Cvijete Zuzorić.¹⁰⁶ Promatrajući položaj Zuzorićine ulice u gradskom rasteru u odnosu na sve ostale ulice regulirane 1272. godine, otvara se niz pitanja. Ovo je jedina ulica orijentirana u smjeru istok-zapad koja se nalazi izvan *muro novo civitatis versus montem* - novog gradskog bedema predgrađa podignutog sredinom 13. stoljeća - i uopće ne komunicira s dijelom predgrađa obuhvaćenim tim zidom. Položaj ulice dokaz je da su objekti (najvjerojatnije drveni) trgovačke i uslužne namjene već 1272. godine postojali izvan gradskog zida.¹⁰⁷ Ova činjenica nije potvrda nevjerojatne hrabrosti i neustrašivosti srednjovjekovnih dubrovačkih poduzetnika koji su se odvažili sagraditi “poslovni prostor” izvan područja zaštićenog gradskim bedemima. Trebamo imati u vidu da je tada već postojao zid koji je ograđivao Prijeko,¹⁰⁸ što znači da je prostor oko ulice Cvijete Zuzorić ipak bio zaštićen.

Posljednja ulica regulirana je sljedećom odredbom: “A ulica što dolazi od Vrata Celenge do crkve Svih Svetih neka ide prema istoku do ulice koja je pod

¹⁰⁵ M. Medini, *Starine dubrovačke*: 149; L. Beritić, »Ubikacija nestalih gradjevinskih spomenika u Dubrovniku.«: 40; L. Beritić, *Urbanistički razvitak Dubrovnika*: 15.

¹⁰⁶ Riječ je o zamjeni terena između Paska Vukasovića i bratovštine Sv. Stjepana iz 1282. godine. Za zemljište koje je prije pripadalo bratovštini Sv. Stjepana, a ovim dokumentom pripalo Pasku Vukasoviću, navodi se da *a parte occidentis* graniči *cum furno illorum de Doymo, et a parte pelagii cum via communis*. Sjeverno i istočno od navedenog zemljišta spominju se zemljišta Paska Vukasovića. Vidi: *Spisi dubrovačke kancelarije*, sv. 2: 194-195 (dokument br. 852); I. Benyovsky Latin i S. Ledić, »Posjed obitelji Volcassio u srednjovjekovnom Dubrovniku.«: 47-48.

¹⁰⁷ Regulacija ulica iz 1296. godine, kojoj ćemo u nastavku teksta posvetiti više pozornosti, spominje postojeće kuće na prostoru između današnje Place i ulice Od puča. Kao vlasnici kuća navedeni su: Matija Menčetić, Orsat Crijević, Tripun Đurđević, Paško Pecorario i Ivan Čelipa. Najvjerojatnije je riječ o drvenim kućama, koje dokumenti iz ovog razdoblja vrlo često spominju. Nije poznato kada su te kuće sagrađene, odnosno, jesu li postojale i 1272. godine. Međutim, možemo pretpostaviti da se, uz “poslovne prostore”, na terenu koji 1272. godine nije obuhvaćao novi gradski zid “prema brdu”, možda mogla naći i pokoja drvena kuća.

¹⁰⁸ Bedem Prijekog se u 13. stoljeću nalazio uz sjevernu liniju istoimene ulice koja je prvotno bila pomerija. Opširnije o konačnom obzidanju Prijekoga vidi u: I. Benyovsky Latin, »*Murus versus montem*: construction of the Dubrovnik fortifications around the suburbs up to the end of the thirteenth century.«: 31-34 i tamo navedenoj literaturi.

zemljištem Matije Menčetića.” U “ulici što dolazi od Vrata Celenge do crkve Svih Svetih”, Medini je prepoznao Hliđinu ulicu, a njezin nastavak “prema istoku do ulice koja je pod zemljištem Matije Menčetića” je, prema njegovu mišljenju, Prolazna i Gučetićeva ulica.¹⁰⁹ Beritić nije prokomentirao prvi dio odredbe,¹¹⁰ a u tumačenju njezina drugog dijela se složio s Medinijem.¹¹¹ Ne bismo se složili s Medinijevim tumačenjem prvog dijela odredbe, jer je Hliđina ulica prethodno regulirana kao “ulica što je između kuće Marina Villanija i Miha Binčuljevića, koja izlazi na Ulicu svih svetih.” Osim toga, Hliđina ulica ne vodi do crkve Svih Svetih, već je položena na južni kraj bloka u kojem se crkva nalazi. Djelomično bismo osporili i tumačenje drugog dijela ove odredbe. Naime, za ulicu koja ide “prema istoku do ulice koja je pod zemljištem Matije Menčetića” logično je da se pruža u istom smjeru i u istoj razini u odnosu na crkvu Svih Svetih, što nije slučaj s Prolaznom i Gučetićevom. Prolazna se nalazi nešto južnije od Gučetićeve, između nje i Hliđine. Uz to, Prolazna je i uža od Gučetićeve. Ipak, Medini i Beritić su opravdano zaključili da je “ulica koja je pod zemljištem Matije Menčetića” današnja Gučetićeva. Potvrdu tome nalazimo i u noveli iz 1296. godine, iz koje se dá iščitati da su Menčetići imali velike posjede između Božidarevićeve i Pracatove ulice.¹¹² Preostaje nam još protumačiti prvi dio gornje odredbe: “ulica što dolazi od Vrata Celenge do crkve Svih Svetih.” Iako semantička analiza ovog dijela odredbe pokazuje da je riječ o jednoj ulici, smještanjem navedenih prostornih repera u današnji ulični raster vidljivo je da mora biti riječ o dvije ulice, odnosno o ulici koja skreće prema zapadu. Naime, Vrata Celenge i crkva Svih Svetih ne nalaze se na istome pravcu. Crkva se nalazi sjeverozapadno od Vrata Celenge, odnosno zapadno od poteza Ulice vrata Celenge (ulice Sv. Josipa). Ulica koja bi izravno povezivala spomenuta vrata *civitas* i crkvu Svih Svetih, morala bi se dijagonalno protezati u smjeru jugozapad-sjeveroistok, što je teško moguće s obzirom na činjenicu da se sve ulice u predgrađu *civitas*, koje su regulirane 1272. i 1296. godine, protežu pravocrtno i sijeku se otprilike pod kutom od 90°, ili s blagim

¹⁰⁹ M. Medini, *Starine dubrovačke*: 149.

¹¹⁰ Hliđinu ulicu je prepoznao u jednoj od prethodnih odredaba - “A ulica što je između kuće Marina Villanija i Miha Binčuljevića, koja izlazi na Ulicu svih svetih, što ide do vrata gradskog zida, da mora ostati kako jest” (L. Beritić, *Urbanistički razvitak Dubrovnika*: 14). Opširnije o tome vidi u prethodnom tekstu.

¹¹¹ L. Beritić, *Urbanistički razvitak Dubrovnika*: 15.

¹¹² Zemljišta Matije Menčetića spominju se u nekoliko odredaba koje ćemo detaljno analizirati u nastavku teksta. *Statut grada Dubrovnika (1272.)*: 463-464, osma knjiga, 57. glava.

otklonom od par stupnjeva. Zbog navedenoga, mišljenja smo da se ovaj dio odredbe odnosi na ulicu Sv. Josipa i ulicu koja više ne postoji, a pružala se u nastavku ulice Za Rokom, između crkve Svih Svetih i gradskog bedema.¹¹³ Produžetak te ulice prema istoku uistinu se poklapa s “ulicom koja je pod zemljištem Matije Menčetića”, odnosno Gučetićevo. Iako Statut ne spominje eventualni nastavak Gučetićeve prema Gundulićevoj poljani, njegovo postojanje je naslutila M. Planić Lončarić tumačeći ovaj potez ulica ostacima nekađašnje izlazne ceste koja je povezivala upravni čvor smješten uz luku, zapadno predgrađe i okolni prostor ranoga grada,¹¹⁴ ne uzimajući u obzir da je tom linijom išao gradski bedem predgrađa, odnosno da su postojeće ulice prežici pomerije uz njega. Položaj današnje Kaznačićeve ulice također je još jedan argument u korist pretpostavke da je postojala ulica koja se protezala uz južno lice “novoga gradskoga zida prema brdu”, od današnje Gundulićeve poljane do zapadnog gradskog bedema. Naime, Kaznačićeve se ulica nalazi između Rahnjinine i Kabogine ulice i pruža pravcem Gučetićeve i ulice Za Rokom.

Za posljednje tri regulirane ulice Statut navodi “neka budu široke četrnaest pedalja”, što preračunato iznosi oko 3,6 m.¹¹⁵ Širina ulice Cvijete Zuzorić i Gučetićeve (a vjerojatno i njezin, danas nepostojeći nastavak prema zapadu do crkve Svih svetih) variraju od 2,5 do 3,2 m, što predstavlja manji otklon od propisanih dimenzija. Možemo samo nagađati je li ovo posljedica kasnijih (pre)gradnji ili nepotpunog provođenja statutarnih odredaba u djelo neposredno nakon 1272. Za prvu reguliranu ulicu, koja bi trebala biti široka 14 pedalja, a protezala se u bloku između ulice Od Domina i ulice Sv. Marije i njezinog nastavka, ulice Sv. Josipa, možemo samo nagađati koliko je bila široka, jer je tijekom vremena izgubljena, što je najvjerojatnije posljedica izrazite seizmičke aktivnosti dubrovačkog područja.

Nakon detaljnog tumačenja odredaba 41. glave pete knjige Statuta možemo zaključiti da je 1272. regulirano nekoliko skupina ulica. Prvoj skupini pripadaju ulice koje spajaju vrata starog gradskog bedema (bedem *civitas*) s vratima

¹¹³ Usporedi prethodni tekst vezan za sljedeću statutarnu odredbu: “A ulica što je pred vratima Kaštela i ide između kuće Srđa i Vitala Glede neka ide ravno ispod općinskog puča, koji su obično zvali pučem od crkve, pa između toga puča i vrta crkve Svih Svetih neka ide do općinske ulice što se spušta blizu rečene ulice Svih Svetih.”

¹¹⁴ Marija Planić-Lončarić, »Ceste, ulice i trgovi srednjovjekovnog Dubrovnika.« *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 29 (1990): 158-159.

¹¹⁵ Z. Herkov, »Prinosi za upoznavanje naših starih mjera za dužinu i površinu (nastavak).«: 171.

novoga gradskog zida i s Poljanom pred njim (ulica Sv. Josipa, ulica Miha Pracata, Lučarica). Te ulice su 1272. godine već postojale, jer su nastale kao komunikacije vrata seksterija Sv. Petra (Vrata Celenge, Menčetićeva vrata i Lavlja vrata) s okolnim područjem - u početku drveni gatovi koji su oivičivali južnu obalu močvarne uvale, a kasnije (nakon nasipanja močvare) s Poljanom. Valja naglasiti da se toponim Poljana mogao odnositi i na prostor između današnje Place (Poljane) i bedema predgrađa. Iako su na tom području postojali drveni dućani i pekare,¹¹⁶ možda i pokoja kuća, ipak je ono velikim dijelom bilo nenaseljeno, te će se na tom području planski graditi kuće tek nakon regulacije 1296. godine.

Drugu skupinu predstavljaju ulice koje prate južno lice gradskog bedema predgrađa, nastale kao njegova pomerija: ulica Za Rokom, Gučetićeva i potez između te dvije ulice koji više ne postoji.

Kao treću skupinu ulica istakli bismo komunikacije s vratima i srednjovjekovnim kulama zapadnog dijela gradskog zida predgrađa - Garište i Široka ulica kao nastavak na ulicu Od Domina - od davnina postojeći prirodni put do bizantske utvrde na vrhu poluotoka.

Četvrtu skupinu predstavljaju ulice zapadno od ulice Sv. Josipa i južno od ulice Za Rokom: zapadni dio ulice Od Kaštela i danas nepostojeća ulica u bloku između ulice Od Domina i ulice Sv. Marije i njezina produžetka, ulice Sv. Josipa. Promatrajući današnju mrežu ulica tog područja i oblik blokova među njima uočavamo da su oni prilično nepravilni u odnosu na ulice i blokove sjeverno od Strossmayerove ulice. Tijekom 13. stoljeća na tom su području postojala dva samostana. Ženski benediktinski samostan Sv. Andrije nalazio se uz južne gradske bedeme, a samostan Sv. Marka (Sv. Bartolomeja) pred današnjim zapadnim zidinama, i to između samostana Sv. Andrije i Sv. Klare. Sv. Andrija i Sv. Marko (Sv. Bartolomej) srušeni su u Velikoj *trešnji* i danas nam preostaju samo dokumenti koji svjedoče o njihovu postojanju.¹¹⁷ Jedan od razloga nepostojanja pravilne mreže ulica je svakako i nepovoljna prirodna konfiguracija terena. Osim toga, neki dokumenti ukazuju na to da se ovo područje nalazilo izvan područja zaštićenog gradskim bedemima. U dokumentu o diobi posjeda crkve Svih Svetih iz 1281. godine navodi se da je crkva *intus*

¹¹⁶ Dvadeset i prva glava pete knjige, naslovljena "Dućan i konoba izvan gradskog zida", propisuje da "ako netko bude imao na općinskoj zemlji dućan ili konobu, ne može izvan njih izvoditi nikakav rad u drvu ili kamenu." *Statut grada Dubrovnika* (1990): 166, peta knjiga, 21. glava.

¹¹⁷ Opširnije o samostanima i dokumentima u kojima se spominju vidi u: L. Beritić, »Ubikacija nestalih gradjevinskih spomenika u Dubrovniku.«: 72-76.

a muro civitatis,¹¹⁸ iz čega proizlazi da je nekada bila izvan gradskog bedema. Ovu vijest moguće je povezati i s Restićevim svjedočanstvom iz 1277. da je crkva Svih svetih *anticamente era fuori delle mura della città vecchia*.¹¹⁹ Ova crkva se uistinu nalazi sjeverno od Strossmayerove ulice, dakle, izvan zidina staroga grada. Vrlo vjerojatno možemo pretpostaviti postojanje nekog prvotno obrambenog zapadnog zida¹²⁰ koji je od zapadnoga zida seksterija Sv. Petra išao do tada još postojeće močvarne uvale, osiguravajući na taj način kopneni prilaz gradu. Možemo pretpostaviti da se oko crkve Svih Svetih postupno neplanski formirala stambena četvrt koja je od 13. stoljeća sa zapada bila zaštićena utvrđenim samostanima Sv. Andrije i Sv. Marka (Sv. Bartolomeja), što je moguće povezati s Ranjininim zapisom o postojanju predgrađa Svih Svetih.¹²¹ Formiranje jednog od prvih gradskih predgrađa upravo na ovom mjestu ne čudi, jer gradnja kuća ovdje nije bila uvjetovana nasipanjem močvare, kao što je to slučaj npr. s predgrađem pred Lavljim vratima.¹²² Neobično mali razmak između ulice od Domina, danas nepostojeće ulice istočno od ulice od Domina, te ulice Sv. Marije i njezina nastavka - ulice Sv. Josipa, moguće je protumačiti kao naknadni urbanistički zahvat kojim se u drugoj polovini 13. stoljeća pokušava, koliko je to moguće, regulirati neplanski sagrađeno predgrađe Svih svetih.

Zadnju skupinu predstavlja samo jedna ulica - ulica Sv. Marije koja se nalazi u nekadašnjem seksteriju Sv. Petra. "Probijanje" ulice u 13. stoljeću u gradskom predjelu čije je postojanje zasvjedočeno polovinom 9. stoljeća,¹²³ govori u prilog nastojanju Dubrovčana da nekadašnje predgrađe, koje je regulacijom 1272. postalo punopravnim gradskim teritorijem, funkcionalno povežu s prostorom *civitas*. Ovo nije usamljeni primjer naknadne intervencije u postojeće (nepravilno) urbanističko tkivo.¹²⁴

¹¹⁸ *Spisi dubrovačke kancelarije*, sv. I: 185 (dokument br. 593); I. Benyovsky, »Obrana dubrovačkog podgrađa sredinom 13. stoljeća. Prilog istraživanju privatnih kula.«: 24, bilj. 42.

¹¹⁹ *Chronica Ragusina Junii Restii (ab origine urbis usque ad annum 1451.) item Joaniis Gundulae (1451. – 1484.)*: 98.

¹²⁰ Njegovo postojanje možemo pretpostaviti u bloku između ulice Od Domina i ulice Sv. Marije s nastavkom ulice Sv. Josipa. Pretpostavljeni položaj ovoga zida vidi u: Ž. Peković, *Dubrovnik. Nastanak i razvoj srednjovjekovnog grada*: slike 39, 41, 42, 43; Ž. Peković, *Crkva Sv. Petra Velikoga. Dubrovačka predromanička katedrala i njezina skulptura*: slika 13.

¹²¹ I. Benyovsky Latin i S. Ledić, »Posjed obitelji Volcassio u srednjovjekovnom Dubrovniku.«: 18-19, bilj. 6; *Annales Ragusini Anonymi item Nicolai de Ragnina*: 221.

¹²² O formiranju ranih gradskih predgrađa usporedi: M. Planić Lončarić, *Planirana izgradnja na području Dubrovačke Republike*: 12-13, 17-18.

¹²³ Seksterij Sv. Petra je prvo povećanje postojećeg grada koje spominje Porfirogenet. Usporedi K. Porfirogenet, *O upravljanju carstvom*: 71.

¹²⁴ M. Planić Lončarić je slične naknadne urbanističke pothvate uočila u Pustijerni i u predjelu oko Rupa (M. Planić Lončarić, *Planirana izgradnja na području Dubrovačke Republike*: 17, 28).

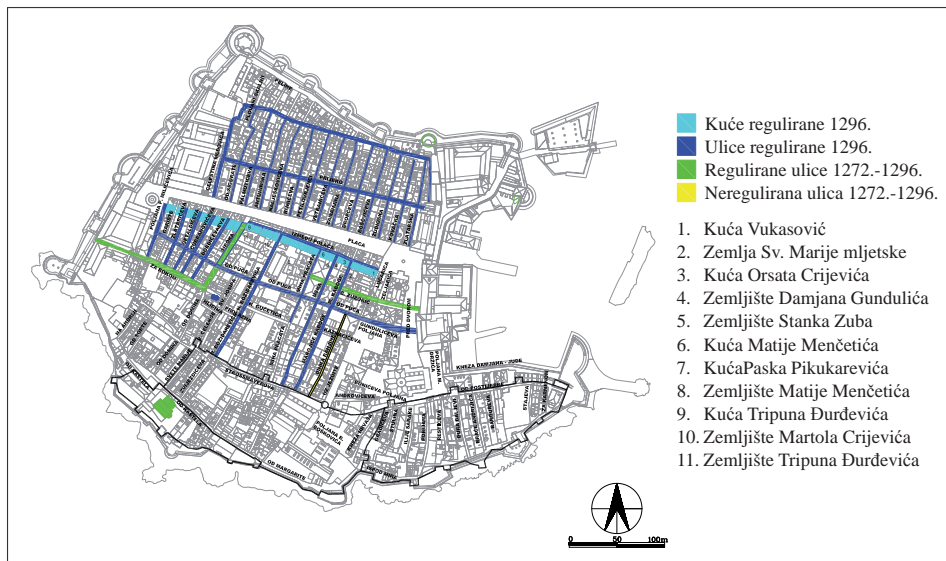
Ulice regulirane 1296. godine

Osnovna mreža ulica reguliranih 1272, dopunjena je 1296. godine. Razlog potvrđivanja putanja prethodno reguliranih ulica i regulacije novih pronalazimo u 57. glavi pete knjige Statuta. “Tijekom noći [16. kolovoza 1296.] buknuo je u gradu Dubrovniku požar koji je uništio gotovo cijelo predgrađe i veći dio staroga grada.” Navedenom glavom Statuta regulirane su ulice sjeverno od današnje Place - na području Prijekog,¹²⁵ te one južno od nje sve do zidina staroga grada, dakle do Strossmayerove ulice. Budući da je fokus našeg interesa u ovom tekstu predgrađe dubrovačke *civitas* južno od današnje Place, ovom prilikom ćemo analizirati samo odredbe koje se odnose na to područje.

Regulacija 1296, odnosno odredbe koje se odnose na navedeno područje, koncentrirana je na područje južno od današnje ulice Između polača.¹²⁶ Kreće od istoka prema zapadu, preciznije od postojećih kuća Vukasovićevih do zemljišta Dubrovačke nadbiskupije.

¹²⁵ “Određujemo i naređujemo da se pred općinskim zgradama, gdje je smještena carinarnica, ostavi jedna ulica širine četiri sežnja, koja ide rečenom širinom do crkve Svetog Nikole od Poljane. A oko gradskog zida, s unutrašnje strane da se ostavi jedna ulica širine pet sežanja. Također uz rub predgrađa, počevši od crkve Svetog Nikole, mora preko općinskog zemljišta proći jedna ulica širine tri sežnja protežući se prema zapadu do gradskog zida. Isto tako moraju se u spomenutom predgrađu sagraditi kuće uz općinsku ulicu počivajući od istočne strane prema zapadnoj i da svaka kuća bude široka tri sežnja i isto toliko duga, a između tih kuća da upadaju žljebovi oluka na prostoru od tri pedlja. Između tih kuća neka se također ostave ulice širine deset pedalja svaka. A te ulice neka se istom širinom nastave i idu do gradskog zida sa strane brda” (*Statut grada Dubrovnika (1272.)*: 461-462, osma knjiga, 57. glava). U prvoj odredbi Beritić je prepoznao ulicu koja se nekada nalazila na mjestu današnjeg dvorišta Sponze. Ulicu koja prati gradski zid s unutrašnje strane autor je poistovjetio s Pelinama i dvjema danas izgubljenim ulicama u smjeru sjever-jug koje su se spajale sa zapadnim i istočnim krajem navedene ulice, tj. s ulicom koja je spajala Vrata od Pila s Pelinama (poništena izgradnjom samostana Male braće), odnosno ulicom koja je spajala crkvu Sv. Nikole i Peline (kasnije poništena skladištima soli). Mi smo mišljenja da ulicu koja prati sjeverne zidine Prijekoga treba prepoznati u danas izgubljenoj ulici čiji se prežiti naziru na potezu od kule Gornji ugao do dominikanskog samostana. Ulica koja prolazi cijelom dužinom općinskog zemljišta te spaja Sv. Nikolu i zapadne gradske zidine je ulica Prijeko. Uz ovu ulicu je propisana gradnja dvostrukog niza kuća istih dimenzija (6,15 x 6,15 m). Između dvostrukih nizova kuća, međusobno odvojenih žljebovima širokim 76,8 cm, propisane su putanje ulica koje se protežu u smjeru sjever-jug, što se odnosi na današnje ulice (navodimo ih od istoka prema zapadu): Zlatarska, Kovačka, Žudioska, Boškovićeve, Dropčeva, Zamanjina, Vetranićeva, ulica Petilovrijevnaca, Kunićeva, Nalješkovićeva, Antuninska, Palmotićeva, Od Sigurate i ulica Celestina Medovića. Detaljnije o regulaciji Prijekoga vidi u: L. Beritić, *Urbanistički razvitak Dubrovnika*: 15-16. O skladištu soli iznad Sv. Nikole vidi u: L. Beritić, »Ubikacija nestalih građevinskih spomenika u Dubrovniku.«: 46-47.

¹²⁶ Kuće uz južni rub današnje Place sagrađene su početkom 14. stoljeća. O tome opširnije vidi u: Danko Zelić, »*Utilitas et lucrum* - općinske kuće u srednjovjekovnom Dubrovniku.«, u: *Umjetnost i naručitelji. Zbornik dana Cvita Fiskovića*, sv. 3, ur. Jasenka Gudelj. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti i Odsjek za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2010: 9-24.

Slika 9. Regulacija ulica i kuća 1296. godine

Prva ulica južno od današnje Place regulirana je sljedećim riječima: “Osim toga, naređujemo da se s druge strane predgrađa ostavi jedna ulica širine deset pedalja i da ide preko općinskog zemljišta, počinjući od kuća Vukasovićevih s istočne strane i da prođe pored tih kuća i pored kuće Orsata Crijevića i kuće Matije Menčetića.” Medini i Beritić su potpuno ispravno u ovoj odredbi prepoznali današnju ulicu Između polača.¹²⁷ Kuće obitelji Vukasović (*Volcassio*) navedene su kao istočno ishodište ove ulice. Ove kuće nalazile su se uz južni rub ulice Između polača, te zapadno od Lučarice. Budući da su kuće uz južnu liniju današnje Place sagrađene tijekom 14. stoljeća na općinskom zemljištu,¹²⁸ pouzdano znamo da su Vukasovići imali kuće uz južni rub ulice Između polača. Odluka o početku gradnje prvog bloka općinskih kuća na istočnom kraju Place, iz 1327. godine, spominje da se one moraju sagrađiti na mjestu

¹²⁷ M. Medini, *Starine dubrovačke*: 149-150; L. Beritić, *Utvrđenja grada Dubrovnika*: 13; L. Beritić, *Urbanistički razvitak Dubrovnika*: 16.

¹²⁸ Kamene općinske kuće uz južni rub Place planski su građene od istoka prema zapadu - od Luže prema Pilama. U razdoblju od 1327. do 1356. godine sagrađeno je prvih pet blokova (od Lučarice do Široke ulice). Nakon 1376. godine izgrađeni su blokovi zapadno od Široke ulice. Iscrpno o općinskim kućama uz južni i sjeverni rub Place vidi u: D. Zelić, »*Utilitas et lucrum* - općinske kuće u srednjovjekovnom Dubrovniku.«: 9-24. Usporedi i: L. Beritić, *Urbanistički razvitak Dubrovnika*: 19.

postojećih drvenih kuća preko puta kuća Vukasovićevih.¹²⁹ Nije nam poznato kada su podignute drvene kuće na općinskom zemljištu uz sjevernu liniju ulice Između polača, pa možemo samo nagađati jesu li one postojale već 1296. ili su podignute kasnije, početkom 14. stoljeća (prije 1327).

Beritić navodi da je “istočni ugao kuće Vukasović” bio “na uglu trga Luže”,¹³⁰ što znači da ih i on ubicira zapadno od Lučarice. I. Benyovsky Latin i S. Ledić pokušali su, na temelju spomenutih dokumenata, ubicirati posjede obitelji Vukasović između Place i Strossmayerove ulice. Iako su autori uložili enorman, hvalevrijedan trud u pretraživanje, iščitavanje i tumačenje dokumenata, ne bismo se složili s pojedinim prijedlozima ubikacija posjeda ove obitelji u Dubrovniku, no time ćemo se pozabaviti nekom drugom prilikom, na nekom drugom mjestu. Istaknuti autori su Vukasovićeve kuće, spomenute u Statutu 1296. godine, također ubicirali zapadno od Lučarice, tj. u bloku između te ulice (istočna granica) i ulice Između polača (sjeverna granica), ulice Cvijete Zuzorić (južna granica), te Kabogine ulice na zapadu.¹³¹ Tom prilikom autori su donijeli cijeli niz dokumenata, od kojih se, prema našem mišljenju, samo dva s potpunom sigurnošću mogu vezati upravo za posjed Vukasovićevih koji spominje gornja statutarna odredba. To je već citiran dokument iz 1282. godine, u kojem je posjed Paska Vukasovića, prethodno vlasništvo bratovštine Sv. Stjepana, ubiciran istočno od Dujmove pekare, južno i zapadno od Paskovih posjeda, a sjeverno od komunalne ulice.¹³² Regulacija iz 1272. godine Dujmovu pekaru ubicira uz ulicu Cvijete Zuzorić, pa spomenutu *via communis* iz tog dokumenta možemo poistovjetiti s ulicom Cvijete Zuzorić. Međutim, navođenjem da “ulica što ide od Dujmove pekare neka od te pekare ide prema zapadu ravnom crtom do ulice koja se spušta od Menčetića vrata i neka tako ravno ide prema istoku sve od te pekare do općinskih dućana što su na Poljani”,¹³³ nije precizno utvrđeno mjesto Dujmove pekare na potezu Zuzorićine ulice. Pekara se mogla nalaziti zapadno (kako pretpostavljaju navedeni autori), ali i istočno od Lučarice, jer se regulirana ulica protezala sve do “dućana što su na Poljani”, iz čega proizlazi da se sjekla s Lučaricom. Sljedeći dokument koji je moguće pouzdano povezati s posjedom obitelji Vukasović

¹²⁹ *Libri reformationum*, sv. 5, ur. Josephus Gelcich. [Monumenta spectantia historiam slavorum meridionalium, sv. 29]. Zagreb: JAZU, 1897: 242 (25. svibnja 1327).

¹³⁰ L. Beritić, *Utvrđenja grada Dubrovnika*: 13.

¹³¹ I. Benyovsky Latin i S. Ledić, »Posjed obitelji Volcassio u srednjovjekovnom Dubrovniku.«: 47-53.

¹³² *Spisi dubrovačke kancelarije*, sv. 2: 194-195 (dokument br. 852).

¹³³ *Statut grada Dubrovnika (1272.)*: 321, peta knjiga, 41. glava. Usporedi i prethodni tekst koji se odnosi na analizu ove statutarne odredbe.

uz Lučaricu pisano je svjedočanstvo iz 1299. godine o davanju u zalog polovice drvene kuće, na zemljištu Sv. Marije Mljetske. Zapadno od polovice te kuće nalazila se njezina druga polovica, također u posjedu Belle (žene postolara Luke), a istočno od nje bilo je zemljište Paska Vukasovića.¹³⁴ Analizom novele Statuta iz 1296. godine moguće je posjed samostana Sv. Marije Mljetske ubicirati istočno od Kabogine ulice, što neupitno potvrđuje da je Bella imala drvenu kuću negdje u bloku između Kabogine, Lučarice, ulice Između polača i ulice Cvijete Zuzorić. Istočno je samostanski posjed graničio s posjedom Paska Vukasovića, što znači da je i on imao posjed u ovom bloku.

Gornja odredba još spominje kuću Orsata Crijevića i Matije Menčetića, uz čija sjeverna pročelja prolazi ulica Između polača. Sljedeće odredbe, o kojima će kasnije biti više riječi, ubiciraju Orsatovu kuću u blok između Kabogine i Uske, a Matijinu u blok između Uske i Pracatove. Predviđena širina ulice je 10 pedalja, što je 2,56 m. Današnja širina ove ulice varira od 2,3 do 2,6 m.

Sljedećom odredbom definiran je zapadni kraj ulice Između polača: "I nastavljaajući tako da ide dalje do ulice koja prolazi između kuće Tripuna Đurđevića i zemljišta dubrovačke nadbiskupije: ta pak ulica neka u rečenoj širini i dužini zauvijek ostane otvorena i nezauzeta i u njoj se ne smije podizati bilo koja zgrada." Riječ je o Širokoj ulici, što su davno uočili Medini i Beritić.¹³⁵ Podsjetimo da je ona regulirana još 1272. godine kao "ulica što izlazi iz Ulice Svih svetih" te je "između vrta nadbiskupije i vrta dum Ivana".¹³⁶ U noveli Statuta je njezina zapadna granica definirana zemljištem Dubrovačke nadbiskupije, a istočna kućom Tripuna Đurđevića, koja se nalazila na zemljištu istog vlasnika, što ćemo vidjeti iz sljedećih odredaba.

Cijelom dužinom, osim na zapadnom kraju gdje zadire u zemljišta Tripuna Đurđevića i Martola Crijevića, ulica Između polača se nalazila na općinskom zemljištu,¹³⁷ te je predviđeno da se njezin južni rub definira pročeljima kuća.

¹³⁴ *Spisi dubrovačke kancelarije*, sv. 4: 42 (dokument br. 102).

¹³⁵ M. Medini, *Starine dubrovačke*: 149-150; L. Beritić, *Utvrdjenja grada Dubrovnika*: 13; L. Beritić, *Urbanistički razvitak Dubrovnika*: 16.

¹³⁶ Usporedi prethodni tekst.

¹³⁷ Statut izrijekom navodi: "Trebalo pak znati da je prije spomenuta ulica u cijelosti na zemljištu Općine dubrovačke, osim što na svojem kraju sa zapadne strane prije rečena ulica ulazi pet pedalja u zemljište Tripuna Đurđevića, a deset pedalja u zemljište Martola Crijevića s jednoga kraja i tako završava na rečenih pet pedalja zemljišta spomenutog Tripuna te tako ostaje granica općinskog zemljišta spomenutih Tripuna i Martola dva i pol sežnja." O granici komunalnog i privatnog zemljišta 1272. i 1296. godine usporedi I. Benyovsky Latin, »Dubrovnik's Burgus of St Blasius in the 13th Century.«: 318, 320.

Naime, sljedećih nekoliko odredaba propisuje gradnju kuće uz ulicu Između polača i ostavljanje prolaza - ulica među njima.

Prva predviđa gradnju četiriju kuća u bloku između Lučarice i Kabogine, počevši od kuće Vukasovićevih.¹³⁸ “Nadalje naređujemo da se na naznačenoj općinskoj ulici kuće grade ovim načinom i redom: da se počinjući s istočne strane, od kuće Vukasovićevih, na dvanaest i pol sežanja sagrađe četiri kuće sa svojim žljebovima od po tri pedlja za žlijeb, a na kraju tog poteza neka se ostavi jedna ulica širine deset pedalja. Ta ulica neka prolazi između zemljišta Samostana svete Marije Mljetske i kuće Orsata Crijevića i neka prođe kroz vrata izgrađena u zidu kroz koja se ulazi na zemljište Gundulićevih i tako ide dalje do zida staroga grada.” Medini je, povevši se za idejom da se spomenuto “zemljište Gundulićevih” odnosi na današnju Gundulićevu poljanu, u ovoj odredbi prepoznao Lučaricu, što je Beritić opravdano osporio i ukazao da je riječ o ulici Marojice Kaboge.¹³⁹ Dakle, između Lučarice i Kabogine propisana je gradnja četiriju kuća u širini od oko 25,6 m, među kojima se moraju ostaviti odvodni kanali, od kojih svaki mora biti širok 76,8 cm. Realna širina ovog bloka iznosi 26,5 m, što odgovara dimenzijama predviđenima 1296. godine. Prihvativši pretpostavku da se kuća Vukasovića nalazila zapadno od Lučarice, dolazimo do zaključka da je najistočnija od četiriju predviđenih kuća već postojala uz južni rub ulice Između polača. Na zapadnom kraju bloka predviđena je ulica širine 2,56 m - širina Kabogine ulice varira od 2,4 do 2,9 m. Izlazeći iz ulice Između polača, ulica Marojice Kaboge je prolazila između zemljišta samostana Sv. Marije Mljetske na istoku i kuće Orsata Crijevića na zapadu. U jednoj od prethodnih odredaba je spomenuto da ulica Između polača prolazi uz rub kuće Orsata Crijevića, što znači da se njegova kuća nalazila u bloku između te ulice i ulice Cvijete Zuzorić (jug), Kabogine (istok) i Uske (zapad). Na temelju toga možemo pretpostaviti da se i zemljište Sv. Marije Mljetske nalazilo sjeverno od ulice Cvijete Zuzorić, ali istočno od Kabogine.

Osim što nam omogućava pouzdano ubiciranje zemljišta i kuće spomenutih vlasnika, ova je odredba osobito važna i u kontekstu rasprave o postojanju dvaju paralelnih gradskih zidova. Propisano je da Kabogina ulica prolazi kroz *portam hedifficatam in muro*, pred kojima se nalazi zemljište Gundulićevih, te tako vodi *ad murum civitatis veteris*. Dakle, u istoj su rečenici spomenuta “vrata u zidu” i “stari gradski zid”. Kao što smo prethodno eksplicirali, novi gradski

¹³⁸ Ako se kuća Vukasovićevih nalazila zapadno od Lučarice, onda je ona jedna od četiri propisane kuće, iz čega proizlazi da su zapravo sagrađene tri nove kuće.

¹³⁹ M. Medini, *Starine dubrovačke*: 147; L. Beritić, *Utvrđenja grada Dubrovnika*: 13; L. Beritić, *Urbanistički razvitak Dubrovnika*: 16.

zid je moguće ubicirati na potezu uz sjeverni rub Gučetićeve ulice, pa bismo položaj vrata, koja spominje gornja odredba, trebali pretpostaviti na tom potezu, ali istočnije od ulice. Prihvaćajući ubikaciju starog gradskog zida u Strossmaye-rovu ulicu, dolazimo do zaključka da je Kabogina ulica izvorno sezala do nje, što je vidljivo na tlocrtu grada oko 1600. godine koji se čuva u Torinskom arhivu.

Uz *portam hedifficatam in muro* valja pretpostaviti i postojanje jedne od sred-njovjekovnih kula koje se spominju u dokumentima - vrlo vjerojatno jedna od dviju kula Zereva / Cereva (Crijević) koje su 1282. godine bile predmet spora između Martola Crijevića i dubrovačke općine. Iz spora doznajemo da su kule *laborate super muro communis Ragusii i apud domum Nichole de Ceria*. Nakon što je Vital Bincola, Martolov odvjetnik, ukazao na to da *dicte turres fuerint facte sine consciencia et uoluntate communis Ragussi* te da *pater*¹⁴⁰ *dicti Martoli pos-sederunt dictas turres antiquo tempore*, Martol je zadržao vlasništvo nad kulama.¹⁴¹

Beritić spominje samo *turris Iohannis de Zereva* te je (nažalost, bez neke detaljnije eksplikacije) ubicira “negdje u blizini Kabožine ili Uske ulice”, odnosno na gradskom bedemu između Lavljih i Menčetićevih vrata.¹⁴² Za razliku od Beritića koji je spomenuo samo jednu kulu obitelji Zereva, I. Benyovsky Latin je ukazala na spor koji je općina vodila s Martolom Crijevi-ćem, odnosno na postojanje dviju kula obitelji Crijević, od kojih je jedna pripadala Ivanu, Martolovu ocu.¹⁴³ Na temelju nekoliko dokumenata u kojima se spominje posjed Martola Crijevića,¹⁴⁴ autorica je ukazala da se istočno od njegove kuće u Pracatovoj ulici, spomenute u Statutu 1296, nalazio posjed Benedikta Gondole, a južno Nikole Ceria i njegova sina Petra. U iščekivanju budućih arheoloških istraživanja, pitanje precizne ubikacije ovih kula ostavila

¹⁴⁰ Ivan Zereva je Martolov otac, a Lampridije Zereva djed. O rodoslovlju obitelji Zereva / Cereva usporedi: N. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika* 2: 180-183.

¹⁴¹ *Spisi dubrovačke kancelarije*, sv. 2: 344-345 (dokument br. 1305); I. Benyovsky Latin, »Obrana dubrovačkog podgrađa sredinom 13. stoljeća. Prilog istraživanju privatnih kula.«: 28-29; I. Benyovsky Latin, »*Murus versus montem*: construction of the Dubrovnik fortifications around the suburbs up to the end of the thirteenth century.«: 19; I. Benyovsky Latin, »Dubrovnik's Burgus of St Blasius in the 13th Century.«: 299.

¹⁴² Pišući o ovoj kuli, autor se poziva na dokument iz 1282. kojim se potvrđuje da je Rada, kći Fuschia de Valorica, prodala Desinu Restijevom drvenu kuću *positam in territorio Benedicti de Gondula subtus turri Iohannise de Zereua*. Vidi: *Spisi dubrovačke kancelarije*, sv. 1: 240 (dokument br. 767); L. Beritić, *Utvrdjenja grada Dubrovnika*: 15 i plan I (br. 9).

¹⁴³ O rodoslovlju obitelji Cereva vidi u: N. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika* 2: 180-197, osobito 180-183.

¹⁴⁴ *Spisi dubrovačke kancelarije*, sv. 1 : 167 (dokument br. 545), 200 (dokument br. 639), 240 (dokument br. 767); *Spisi dubrovačke kancelarije*, sv. 3: 280 (dokument br. 811).

Slika 10. Tlocrt grada oko 1600. godine iz Torinskog arhiva.

je otvorenim.¹⁴⁵ Dokumentima koje navodi autorica dodali bismo još jedan iz 1278. godine, koji dokazuje da su sinovi Valija Gondole (Benedikt i Damjan)¹⁴⁶ imali zemljište istočno od Uske ulice (zapadno od Kabogine),¹⁴⁷ što znači da je

¹⁴⁵ Opširnije o kulama Zereva vidu u: I. Benyovsky Latin, »Obrana dubrovačkog podgrada sredinom 13. stoljeća. Prilog istraživanju privatnih kula.«: 28-30.

¹⁴⁶ Detalje o kompliciranoj genealogiji obitelji Gundulić vidi u: N. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika 2*: 292-314, osobito 296, 298-299.

¹⁴⁷ Dana 21. prosinca 1278. godine Radoslava, žena Petra Crossija, prodala je svojim nećacima Jakovu i Viti Crossiju tri zemljišta za 700 perpera. U kontekstu gornje rasprave važne su granice prvog zemljišta: ...*Una pecia, que est longa passus de bracollaro sex minus uno palmo, et ampla passus quinque minus uno plamo, posita supra viam comunis, que vadit ad portam dompni Petri de Mence et confiniat a parte orienuts cum territorio* (precrtano: *Benedicti, nad retkom: filiorum Valii) de Gondula et a parte occidentis confiniat cum dicta via comunis et a parte pelagi cum territorio uxoris Lampredii de Mence et a parte montis confiniat cum territoriis sancti Andree de Castello et Sauini Gataldi*. Vidi: *Spisi dubrovačke kancelarije*, sv. 1: 9 (dokument br. 32). Ako pretpostavimo da se sintagma *viam comunis, que vadit ad portam dompni Petri de Mence* odnosi na Pracatovu (reguliranu 1272), onda bi se spomenuto zemljište obitelji Gundulić 1278. nalazilo istočno od današnje Uske ulice, koja je regulirana gotovo dva desetljeća nakon prodaje susjednog zemljišta Crossio. I. Benyovsky Latin nije podatke iz ovog dokumenta iskoristila prilikom pokušaja ubikacije kula Zereva, ali mu je veću pozornost posvetila prilikom ubikacije zemljišta obitelji Volcassio zapadno od Pracatove. Usporedi: I. Benyovsky Latin i S. Ledić, »Posjed obitelji Volcassio u srednjovjekovnom Dubrovniku.«: 35-38.

to možda upravo ono zemljište koje se spominje u gornjoj statutarnoj odredbi, iako su zemljišta ove obitelji mogla oivičivati Kaboginu ulicu s obje strane. Baš kao ni navedena autorica, ni mi ne raspolažemo novim argumentima kojima bismo s više sigurnosti potvrdili ubikaciju kula. Ipak, spominjanje *portam hedifficatam in muro* otvara vrata pretpostavci da je uz njih postojala i kula koja je branila pristup njima, a spominjanje posjeda obitelji Gundulić pred tim vratima ukazuje da se uz Kaboginu ulicu mogla nalaziti kula Ivana Zereve, kao što je to još davno pretpostavio Beritić.

Sljedeća odredba glasi: “A od prije spomenute ulice nadalje do početka zemljišta Stanca Zuba moraju biti dvije kuće na šest sežanja sa žlijebom od tri pedlja. I između zemljišta rečenog Stanca i zemljišta Damjana Gundulića neka se ostavi jedna ulica širine osam pedalja i neka ide ravno do zida staroga grada.” Beritić je uočio da se radi o današnjoj Uskoj ulici.¹⁴⁸ Mi bismo se s ovim tumačenjem složili, s tom razlikom što bismo ukazali na to da se ova ulica nekad protezala do Strossmayerove, čijim se rubom nekada protezao *murum civitatis veteris*, što je vidljivo na već spomenutom tlocrtu Dubrovnika oko 1600. godine. Za razliku od ostalih ulica, čija je predviđena širina iznosila 10 pedalja, ova je ulica trebala biti uža za dva pedlja, tj. predviđena širina joj iznosi 2,05 m. Realna širina oscilira od 1,80 do 2,30 m, te je uistinu uža od ostalih, što je možda utjecalo i na njezino ime. Ova odredba predviđa gradnju dviju kuća uz južni rub ulice Između polača, a između Kabogine i Uske ulice. Kako se u prethodnim odredbama na tom položaju spominje kuća Orsata Crijevića, može se pretpostaviti da je jedna od dviju predviđenih kuća već postojala. Predviđena dimenzija dviju kuća iznosi 12,3 m s odvodima širokima 76,7 cm. Realna širina bloka je 13,32 m, što gotovo u potpunosti odgovara zbroju predviđene širine kuća i odvoda. Iz ove odredbe saznajemo da je Damjan Gundulić posjedovao zemljište istočno od Uske ulice, a Stanko Zub zapadno od nje.¹⁴⁹ Budući da se potonje zemljište navodi kao zapadna granica prostora na kojem se moraju izgraditi dvije kuće u bloku između Kabogine i Uske, treba pretpostaviti da se sjeverna međa Zubova zemljišta poklapa s južnim

¹⁴⁸ L. Beritić, *Utvrđenja grada Dubrovnika*: 13; L. Beritić, *Urbanistički razvitak Dubrovnika*: 16.

¹⁴⁹ Sačuvan je sporazum (1283) Stanca Zuba i Damjana Gundulića, iz kojega proizlazi da su oni susjedi. Budući da nije izrijekom navedeno čije se zemljište nalazi istočno, a čije zapadno, teško je tvrditi da se dokument odnosi upravo na ova dva zemljišta. Ipak, postoji i ta mogućnost. Vidi: *Spisi dubrovačke kancelarije*, sv. 2: 269-270 (dokument br. 1096). Dokument spomenut i u: I. Benyovsky Latin i S. Ledić, »Posjed obitelji Volcassio u srednjovjekovnom Dubrovniku.«: 53, bilj. 178; I. Benyovsky Latin, »Dubrovnik's Burgus of St Blasius in the 13th Century.«: 322.

rubom ulice Između polača, odnosno s južnim pročeljem dviju novoizgrađenih kuća. Ako se Uska ulica navodi kao prolaz između dva zemljišta te ako imamo u vidu da se sve ulice 1296. reguliraju s obzirom na njihovo sjeverno ishodište - ulicu Između polača, valja pretpostaviti da se sjeverna međa zemljišta Damjana Gundulića nalazila vrlo blizu ulice Između polača. Možemo samo nagađati da su se ova zemljišta protezala i južno od ulice Cvijete Zuzorić. Podsjetimo da se zemljište Gundulićevih, spomenuto u prethodnoj odredbi, nalazilo uz Kaboginu ulicu, odnosno da se prolazeći kroz *portam hedifficatam in muro* dolazilo do njihovog zemljišta. Je li nekada obitelj Gundulić posjedovala cjelokupno zemljište u blokovima između Kabogine i Uske, teško je reći.

“A od prije spomenute ulice pa do početka susjednog zemljišta Matije Menčetića imaju se izgraditi dvije kuće s uobičajenim odvodom, od kojih neka se prva proteže tri sežnja i sedam pedalja, a druga tri sežnja i šest pedalja. A između zemljišta i kuće rečenog Matije neka je uobičajeni prolaz širine devet pedalja i neka vodi ravno sve do vratiju gradskog zida kroz koja se dolazi do kuće Martola Crijevića.”¹⁵⁰ Beritić je u ovoj odredbi prepoznao ulicu Miha Pracata i Rafa Pucića (sjeverni nastavak Pracatove).¹⁵¹ Početak odredbe propisuje gradnju dviju kuća između Uske (“prije spomenute ulice”) i Pracatove ulice. Iz prethodne odredbe nam je poznato da se u tom bloku nalazilo i zemljište Stanka Zuba. Zanimljivo je da predviđene kuće u ovom bloku nisu istih dimenzija kao ostale kuće predviđene duž cijele ulice Između polača. Naime, propisano je da prva kuća bude široka 7,942 m, a druga 7,686 m. Realna širina bloka iznosi 15,20 m. Imajući u vidu da je regulacija 1296. vrlo sistematično sastavljena, te da se ulice i kuće reguliraju redom od istoka prema zapadu, za pretpostaviti je da se manja kuća nalazila uz Pracatovu, a veća uz Usku ulicu. Razlog različite širine ovih dviju kuća možda nam nudi ostatak ove odredbe. Kao zapadna granica terena na kojem trebaju biti podignute dvije kuće navedeno je zemljište Matije Menčetića, koje je ujedno i zapadna granica ulice koja mora proći između tog zemljišta i kuće istog vlasnika. Iz toga proizlazi da se kuća Matije Menčetića nalazila uz istočni rub Pracatove - naravno, i uz rub

¹⁵⁰ *Statut grada Dubrovnika* (1990): 234, osma knjiga, 57. glava. Iako smo u analizama svih prethodnih odredaba uzimali u obzir prijevod *Statuta* iz 2002. godine, koji su priredili A. Šoljić, Z. Šundrica i I. Veselić, u ovoj i sljedećoj odredbi citiramo prijevod iz 1990. godine. Naime dva navedena prijevoda se razlikuju, točnije, prijevod iz 2002. godine je manjkav u odnosu na prijevod iz 1990. godine - nedostaje jedna rečenica i u latinskom tekstu i u hrvatskom prijevodu.

¹⁵¹ L. Beritić, *Utvrđenja grada Dubrovnika*: 13; L. Beritić, *Urbanistički razvitak Dubrovnika*: 16-17.

ulice Između polača, što se spominje u odredbi kojom je regulirana potonja ulica - odnosno, da je ona vrlo vjerojatno jedna od dviju predviđenih kuća na tom području. Ako prihvatimo ovu pretpostavku, onda dimenzijske razlike između dviju kuća u bloku između Uske i Pracatove možemo objasniti prethodnim postojanjem kuće Matije Menčetiće, koja je nešto manjih dimenzija od novoizgrađenih kuća duž cijele ulice Između polača.

Djelomično bismo korigirali Beritićevo razmišljanje. Kao što smo prethodno naveli, ukazavši da je Pracatova već 1272. godine regulirana, on je protumačio da se odredba iz 1296. odnosi na cijelu dužinu ove ulice, s čim se ne bismo složili. Novela Statuta izrijekom navodi da ova ulica mora biti široka 9 pedalja (2,3 m) te da vodi *ad portam muri civitatis*. Budući da smo gradski zid predgrađa, na temelju spora Ungare i Vukasa Ivanovog, ubicirali uz sjeverni rub Gučetićeve i ulice Za Rokom, jasno je da je 1296. godine reguliran sjeverni dio ulice Miha Pracata, točnije od križanja s Gučetićevom do križanja s ulicom Između polača. U kontekstu ove pretpostavke, vrlo je zanimljivo što je do poslije Drugog svjetskog rata sjeverni dio današnje Pracatove ulice bila zasebna ulica koja je nosila ima Rafa Pucića.

Vrata gradskog zida vode do kuće Martola Crijevića, koja se vjerojatno nalazila uz ulicu Miha Pracata.¹⁵² Ponovni susret sa sintagmom *portam muri civitatis* opet otvara pitanje ubikacije srednjovjekovnih kula na novom gradskom zidu. Kao što smo već istaknuli, postojanje vrata u gradskom bedemu otvara

---

¹⁵² U dokumentima iz 1278, 1296. i iz 1299, u kojima se spominju zemljišta i kuće zapadno od Pracatove, ne spominje se kuća Martola Crijevića, pa možemo pretpostaviti da se ona mogla nalaziti uz istočni rub ulice Miha Pracata. Godine 1278. Radoslava (žena Petra Crossija) je prodala tri zemljišta svojim nećacima, Jakovu i Vitu Crossiju (sinovima Paska Crossija) za 700 perpera. Navodeći precizne granice i dimenzije prodanih zemljišta, dva je moguće pouzdano ubicirati zapadno od Pracatove, a jedan istočno. Najveće prodano zemljište (43 x 12,28 m) na zapadu je bilo ograničeno Pracatovom (*supra viam comunis que vadit ad portam dompni Petri de Mence*), a na sjeveru s *territorio comunis*. Vidi: *Spisi dubrovačke kancelarije*, sv. 1: 9 (dokument br. 32). Dokument je detaljno analiziran u: I. Benyovsky Latin i S. Ledić, »Posjed obitelji Volcassio u srednjovjekovnom Dubrovniku.«: 34-41. Dio najvećeg od tri spomenuta zemljišta Crossio, Vitova kći Lisa je prodala bratiću Juniju Pecorariju (Paskovu sinu). Teren koji je Junije Pecorario kupio od Lise na istoku graniči s općinskom ulicom (Pracatova), na zapadu sa zemljištem supruge Petra de Poca, na jugu s Petrom Proculijem, a na sjeveru s kućom Paska Pecorarija. Vidi: *Spisi dubrovačke kancelarije*, sv. 4: 34 (dokument br. 67); I. Benyovsky Latin i S. Ledić, »Posjed obitelji Volcassio u srednjovjekovnom Dubrovniku.«: 37 (bilj. 78). Na temelju trećeg dokumenta, sjeverno od spomenute kuće Paska Pecorarija moguće je pretpostaviti postojanje kuće Marka Poca. Vidi: *Spisi dubrovačke kancelarije*, sv. 3: 266-267 (dokument br. 775). Iako je citiran pogrešan dokument, njegov se sadržaj analizira i u: I. Benyovsky Latin i S. Ledić, »Posjed obitelji Volcassio u srednjovjekovnom Dubrovniku.«: 36-37, bilj. 75.

mogućnost da se uz njih nalazila i kula koja ih je branila. Tako se opet vraćamo na problematiku kula obitelji Crijević. Kako smo kraj *portam haedificatam in muro* u Kaboginoj ulici predložili ubikaciju kule Ivana Zereve (Martolova oca), negdje u blizini vrata u gradskom zidu u Pracatovoj ulici predložili bismo ubikaciju druge kule Zereva.¹⁵³ U korist ove pretpostavke navodimo i postojanje kuće Martola Crijevića (Zereve) u blizini ovih vrata, uz Pracatovu ulicu.

“A od prije spomenute ulice pa naprijed do drugog kraja zemljišta rečenog Matije, koje graniči sa zemljištem Tripuna Đurđevića, neka se podigne šest kuća na širini od dvadeset sežanja, i neka svaka kuća ima širinu od tri sežnja, i odvođe kako je gore napisano. A između zemljišta rečenog Matije i zemljišta Tripuna Đurđevića ima voditi prolaz širine deset pedalja, i neka vodi ravno sve do zida staroga grada.”¹⁵⁴ Beritić ukazuje da je riječ o ulici Nikole Božidarevića, koja je prije nosila ime Sv. Barbare.¹⁵⁵ Ova statutarna odredba propisuje gradnju šest kuća¹⁵⁶ uz južni rub ulice Između polača, u bloku omeđenom Pracatovom na istoku i Božidarevićevom na zapadu. Svaka kuća mora biti široka oko 6,15 m, a pribrajajući im uobičajenu širinu odvođa, blok mora biti širok 41 m. Realna širina bloka je nešto manja i iznosi 40,30 m. Kao zapadni kraj ovih kuća regulirana je današnja Božidarevićeva ulica, za koju je propisano da mora biti široka 2,56 m i da mora voditi *ad murum civitatis veteris*. Statutom propisanu putanju zadržala je do danas, te seže do Strossmayerove ulice. Nespominjanje središnjeg gradskog zida na potezu Uske i Božidarevićeve, za razliku od njihova spomena u Kaboginoj i Pracatovoj, ukazuje na mogućnost da je taj bedem s privatnim kulama krajem 13. stoljeća dijelom već bio razgrađen, jer je njegovu obrambenu funkciju preuzeo bedem Prijekoga, koje je sada već bilo ravnopravni dio komune, a ne više područje sa slavenskim naseljem(-ima) preko puta romanske *civitas*.¹⁵⁷

¹⁵³ Usporedi prethodni tekst kao i I. Benyovsky Latin, »Obrana dubrovačkog podgrada sredinom 13. stoljeća. Prilog istraživanju privatnih kula.«: 28-30.

¹⁵⁴ *Statut grada Dubrovnika* (1990): 234, osma knjiga, 57. glava. Usporedi bilj. 150.

¹⁵⁵ L. Beritić, *Utvrđenja grada Dubrovnika*: 13; L. Beritić, *Urbanistički razvitak Dubrovnika*: 16-17.

¹⁵⁶ Matija Menčetić 1297. godine naručuje dvanaest kamenih okvira za vrata, što je vjerojatno moguće povezati s propisanom gradnjom šest kuća duž njegova zemljišta. *Spisi dubrovačke kancelarije*, sv. 3: 327-328 (dokument br. 1040); Cvito Fisković, *Prvi poznati dubrovački graditelji*. Dubrovnik: Historijski institut JAZU, 1955: 78; Marija Planić Lončarić, »Pregradnja na prostorima stambenih zona na području Dubrovačke Republike.« *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 4-5 (1978-1979): 229, bilj. 13.

¹⁵⁷ Usporedi bilj. 5.

Širina današnje Božidarevićeve ulice varira od 2,60 do 2,70 m. Ova ulica bila je razdjelnica zemljišta Matije Menčetića na istoku i Tripuna Đurđevića na zapadu. Iz prethodnih odredaba proizlazi da se u istočnom dijelu bloku između Božidarevićeve i Široke ulice nalazilo zemljište Martola Crijevića,¹⁵⁸ a u zapadnom Tripuna Đurđevića. Iz podatka da je Božidarevićeva ulica prošla između zemljišta Matije Menčetića na istoku i Tripuna Đurđevića na zapadu proizlazi da je potonji imao veliko zemljište u ovom bloku koje se pružalo u L-obliku, odnosno imalo je dvije zajedničke međe sa susjednom zemljom Martola Crijevića. Dakle, na zapadu je Tripunovo zemljište cijelom dužinom graničilo sa Širokom ulicom, na sjeveru s ulicom Između polača i nešto južnije sa zemljištem Martola Crijevića, na istoku dijelom sa zemljištem Martola Crijevića, a dijelom s Božidarevićevom ulicom. Južna granica nije nam poznata. Pretpostavljamo da se, između ostalog, moglo raditi o današnjoj ulici Vara (prilaz bloku¹⁵⁹ koji Statut ne spominje) ili ulici Od puča.

“Isto tako, od prije rečene ulice dalje, prelazeći čitavo zemljište Tripuna Đurđevića i zemljište Martola Crijevića neka se izgradi pet kuća u rasponu od šesnaest sežanja s uobičajenim žljebovima. A na kraju tog poteza, između kuće spomenutog Tripuna i zemljišta dubrovačke nadbiskupije neka bude uobičajena ulica, koja nastavlja teći istom širinom koju je dotle imala.” U ovim riječima Beritić je prepoznao Široku ulicu i blok kuća istočno od nje.¹⁶⁰ Ovom statutarnom

¹⁵⁸ Sačuvan je dokument iz 1300. godine u kojem se možda navodi zemljište Martola Crijevića u bloku između Široke i Božidarevićeve, koje je spomenuto u noveli Statuta. Zemljište koju te godine redovnice samostana Sv. Bartolomeja prodaju Tripunu Đurđeviću graničilo je na zapadu s posjedom Martola Crijevića, na istoku s posjedom Matije Menčetića, na jugu s posjedom Tripuna Đurđevića, a na sjeveru s komunalnim teritorijem. Teren koji se prodaje je nepravilnih dimenzija, što možemo iščitati iz zabilježenih mjera (od istoka je dug oko 14,4 m, od zapada 14,2 m, a od juga oko 22,3 m). Vidi: *Spisi dubrovačke kancelarije*, sv. 4: 78-79 (dokument br. 262). Imajući u vidu da je dokument datiran 1300. godine, valja pretpostaviti da bi notar, ako se radi upravo o zemljištima Martola Crijevića, Tripuna Đurđevića i Matije Menčetića koja spominje novela Statuta 1296. godine, kao istočnu granicu naveo općinsku ulicu (današnju Božidarevićevu), a ne Menčetićev teren. Ipak, to ostaje otvoreno pitanje koje će možda biti razriješeno nekim arhivskim ili arheološkim nalazom. Usporedi i I. Benyovsky Latin, »Dubrovnik's Burgus of St Blasius in the 13th Century.«: 311.

U bloku između Široke i Božidarevićeve moguće je pretpostaviti postojanje još jednog terena samostana Sv. Bartolomeja koji je prodan Jakovu Đurđeviću. Sjeverno od tog terena nalazio se teren Tripuna Đurđevića. Vidi: *Spisi dubrovačke kancelarije*, sv. 4: 79 (dokument br. 264). Možda je riječ o Tripunovu terenu koji se spominje u Statutu, a koji je omeđen ulicom Između polača i Širokom.

¹⁵⁹ M. Planić Lončarić je mišljenja da je ovaj blok s prilazom postojao i prije 1296. godine. M. Planić Lončarić, »Pregradnja na prostorima stambenih zona na području Dubrovačke Republike«: 229; M. Planić Lončarić, *Planirana izgradnja na području Dubrovačke Republike*: 23.

¹⁶⁰ L. Beritić, *Utvrdjenja grada Dubrovnika*: 13; L. Beritić, *Urbanistički razvitak Dubrovnika*: 17.

odredbom predviđena je gradnja pet kuća uz južni rub ulice Između polača, u bloku između Božidarevićeve na istoku i Široke na zapadu. Predviđena širina bloka je 32,8 m s uobičajenom širinom odvoda. Današnja širina ovog bloka iznosi 34 m, s tim da zbrojena širina kuća iznosi 32 m, a današnji prilaz bloku iz ulice Između polača iznosi 1,60 m. Kuće su građene duž zemljišta Martola Crijevića na istoku i Tripuna Đurđevića na zapadu. Odnos granica i oblik njihovih zemljišta u ovom bloku prokomentirali smo u prethodnoj odredbi. Blok kuća je na zapadu oivičen Širokom ulicom, koja je dijelila zemljište Tripuna Đurđevića na istoku i zemljište Dubrovačke nadbiskupije na zapadu, što je spomenuto u jednoj od početnih odredaba regulacije 1296. godine. Za ovu ulicu se navodi da mora “teći istom širinom koju je dotle imala”, iz čega proizlazi da je i ranije postojala, što je potpuno točno. Naime, ona je regulirana još 1272. godine kao “ulica što izlazi od Ulice svih svetih, koja je između vrta nadbiskupije i vrta dum Ivana, ide ravno do Pučeva”, te je propisano da mora biti široka devet pedalja (2,3 m), što se ne poklapa s njenom današnjom širinom.¹⁶¹ Godine 1300. Ana Đurđević (žena Jakova) sklapa sporazum s Tripunom Đurđevićem, kojim dogovaraju da Ana mora ostaviti 10 pedalja (2,56 m) od svog zemljišta, koje je prije pripadalo samostanu Sv. Bartolomeja, kao razdjelnicu između njezina i Tripunova zemljišta.¹⁶² Ako pretpostavimo da se u dokumentu spominje Tripunovo zemljište koje je u Statutu spomenuto istočno od Široke ulice, razdjelnicu ovih dvaju zemljišta može predstavljati i današnja ulica Vara, koja je danas šira (4,5 m). Isto tako, ako prihvatimo gornju pretpostavku, možemo pretpostaviti da se “vrt dum Ivana”, koji se spominje u odredbi kojom je regulirana Široka 1272. godine, nalazio u okvirima zemljišta samostana Sv. Bartolomeja, tj. da je on bio redovnik u tom samostanu, a zemljište je kasnije kupio Jakov Đurđević.¹⁶³

Sljedećom odredbom regulirano je područje velikog zemljišta Dubrovačke nadbiskupije: “Osim toga, od prije spomenute ulice dalje, prelazeći čitavo zemljište dubrovačke nadbiskupije, mora se u potezu od trideset osam sežnjeva podignuti deset kuća sa žljebovima od po tri pedlja žlijeb. I između prije spomenutih kuća moraju prolaziti četiri ulice, svaka po deset pedalja širine, a one neka prolaze zemljištem dubrovačke nadbiskupije do ulice koja ide do crkve

¹⁶¹ *Statut grada Dubrovnika (1272.)*: 321, peta knjiga, 41. glava. Usporedi i prethodni tekst koji se odnosi na analizu ove statutarne odredbe.

¹⁶² *Spisi dubrovačke kancelarije*, sv. 4: 79 (dokument br. 264).

¹⁶³ U kontekstu ove pretpostavke zanimljivo je da su Tripun i Jakov Đurđević braća (N. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika* 2: 244).

Svih svetih.” Beritić je upozorio da je riječ o današnjim ulicama: Đorđićevoju (2,7 m), Čubranovićevoju (2,6 m), Getaldićevoju (2,7 m) i Zlatarićevoju (2,55 m).¹⁶⁴ Predviđeno je da budu široke 2,56 m, što otprilike odgovara njihovoj današnjoj širini. Kao južna granica ovih ulica navedena je “ulica koja ide do crkve Svih svetih”, odnosno ulica Za Rokom, što je još jedan dokaz da *via Omnium Sanctorum*, koja se vrlo često spominje u regulaciji iz 1272, nije ulica Za Rokom, kako je pretpostavio Beritić, već današnja ulica Od Domina.¹⁶⁵ Nadbiskupijsko se zemljište prostiralo od Široke ulice na istoku do samostana klarisa¹⁶⁶ na zapadu, i to na potezu od 75,85 m (37 sežnjeva). Za razliku od regulacije 1272. godine, kada je ovo zemljište ostalo uglavnom neregulirano, izuzev regulacije Garišta,¹⁶⁷ u noveli Statuta je na njemu predviđena gradnja deset kuća, međusobno razdvojenih navedenim ulicama. Na području između Široke i Zlatarićeve danas postoje četiri dvostruka bloka, a između Zlatarićeve i Poljane Paska Miličevića dva jednostruka bloka podijeljena Garištem. Budući da gornja odredba spominje deset kuća podijeljenih četirima ulicama, bilo bi za očekivati da je sagrađeno pet dvojnih kuća, iz kojih se s vremenom razvilo pet dvostrukih blokova. Razlog postojanja dvaju jednostrukih blokova, a prethodno dviju samostalnih kuća na samom zapadu nadbiskupijskog zemljišta je najvjerojatnije postojanje Garišta, što je još jedan dokaz da je ova ulica uistinu regulirana 1272. godine kao ulica “koja dolazi do vrata što su ispod kuće Bogdana de Pissina da ide ravno do Poljane”, odnosno kao ulica koja je Poljanu spajala s kulom Budislavić.¹⁶⁸ Potrebno je prokomentirati i potez na kojemu valja pretpostaviti sjeverno pročelje ovih kuća. Iako se sjeverna pročelja kuća navedenih stambenih blokova danas nalaze uz južni rub Place, bilo bi pogrešno pretpostaviti da je njihova gradnja na tom mjestu predviđena 1296. godine. Krajem 13. stoljeća Placa u današnjoj širini nije postojala. Ulica Između

¹⁶⁴ L. Beritić, *Utvrđenja grada Dubrovnika*: 13; L. Beritić, *Urbanistički razvitak Dubrovnika*: 17.

¹⁶⁵ Usporedi prethodni tekst.

¹⁶⁶ Moguće je pretpostaviti da su klarise u prvoj polovini 13. stoljeća podigle samostan na nadbiskupijskom zemljištu. O povijesti ovog samostana vidi: Petar Bezina, »Samostani klarisa u Hrvatskoj.«, u: *Sveta Klara Asiška i naše vrijeme*. Radovi simpozija u prigodi 800. obljetnice rođenja Sv. Majke Klare (1193. - 1993.) održanog u Splitu od 7. do 9. listopada 1993, ur. Hrvatinić Gabrijel Jurišić. *Kačić* 26 (1994): 276-277.

¹⁶⁷ Podsjetimo, Garište je regulirano kao “ulica koja dolazi do vrata što su ispod kuće Bogdana de Pissina da ide ravno do Poljane.” *Statut grada Dubrovnika (1272.)*: 321, peta knjiga, 41. glava. Usporedi i prethodni tekst koji se odnosi na analizu ove statutarne odredbe.

¹⁶⁸ Usporedi prethodni tekst.

polača je predstavljala sjevernu granicu predgrađa. Kao što smo već naveli, sve kuće koje Statut navodi 1296. godine trebale su biti izgrađene, ili su već postojale uz južni rub ove ulice. U skladu s tim, kuće čija je gradnja Statutom predviđena na sjevernom dijelu zemljišta Dubrovačke nadbiskupije valja pretpostaviti nešto južnije u odnosu na položaj današnjih najsjevernijih kuća stambenih blokova na ovom području, točnije, u razini južnog ruba ulice Između polača, dakle, 6,5 - 7,5 m južnije od današnjih kuća uz Placu. Kuće uz južni rub krajnjeg zapadnog dijela Place sagrađene su poslije 1376. godine,¹⁶⁹ dakle gotovo cijelo stoljeće nakon regulacije nadbiskupijskog zemljišta Statutom.

“Ulica pak što se vidi kako prolazi pored samostana klarisa neka ostane u uobičajenom dosadašnjem stanju.” Beritić u ovoj ulici vidi “jednu prilično široku ulicu, koju je ukinula austrijska vojna vlast.”¹⁷⁰ Mi smo mišljenja da se radi o ulici koja je tekla uz istočni rub Poljane Paska Miličevića, uz nekadašnji istočni zida samostana. Zanimljivo je da je 1296. godine navedeno da ova ulica “ostane u uobičajenom dosadašnjem stanju”, iako je Statut 1272. ne spominje, što otvara mogućnost da je ona spontano nastala između 1272. i 1296. godine. Nažalost, nastanak i razvoj samostana klarisa vrlo je neistražena tema. Stoga je u ovom trenutku nemoguće preciznije datirati nastanak ove ulice i smjestiti ga u širi kontekst razvoja ovog dijela grada.

“Isto tako, od općinskog puča koji se nalazi pred samostanom klarisa neka ide uobičajena ulica preko zemljišta spomenute nadbiskupije što dolazi do kuće Sersija, a odatle pred Kaštel. I neka ostane u svojoj dotadašnjoj širini.” Ovom odredbom regulirana je ulica Od puča, što je još pedesetih godina 20. stoljeća pravilno uočio Beritić.¹⁷¹ Ova ulica je uzdužno presijecala nadbiskupijsko zemljište, a istovremeno i prethodno regulirane ulice koje su ga presijecale u smjeru sjever-jug. Zapadno ishodište ove ulice bio je općinski puč pred samostanom klarisa, a istočno odredište *Castellum*, odnosno Knežev dvor. Negdje uz ovu ulicu nalazila se i kuća Sersi koju, nažalost, ne možemo preciznije ubicirati.

Budući da je izrijekom navedeno da ulica ima ostati “u svojoj dotadašnjoj širini”, jasno je da ona 1296. godine već postoji. Za razliku od Beritića, koji je u dvjema odredbama 1272. razabrao spomen ulice Od puča, mi smo mišljenja

¹⁶⁹ D. Zelić, »*Utilitas et lucrum* - općinske kuće u srednjovjekovnom Dubrovniku.«: 12.

¹⁷⁰ L. Beritić, *Urbanistički razvitak Dubrovnika*: 17.

¹⁷¹ L. Beritić, *Urbanistički razvitak Dubrovnika*: 17.

da ona nije regulirana navedene godine.¹⁷² Ulica Od puča je prirodna komunikacija koja je nastala nakon nasipanja močvarnog morskog rukavca, te je najvjerojatnije postojala i 1272. Objašnjenje pretpostavke da nije spomenuta u regulaciji 1272. pronalazimo u činjenici što se nalazila izvan novog gradskog zida, te se uz nju tada još nisu počeli graditi objekti koji su mogli ugroziti njezinu putanju ili širinu, te nije postojala potreba da bude regulirana iako je izvan gradskih zidina.¹⁷³

“Druga pak ulica, koja dolazi od crkve Svih svetih a pored kuće Dimitrija de Vilano, mora ostati svojom širinom u prijašnjem uobičajenom stanju.” U ovoj odredbi Beritić je prepoznao Hliđinu.¹⁷⁴ Kao što smo prethodno istaknuli, prilikom tumačenja regulacije iz 1272. Hliđina ulica ne dolazi do crkve Svih Svetih, odnosno pruža se paralelno s njom, ali nešto južnije. Dvije ulice vode do crkve Svih Svetih. To su ulica Od Domina i ulica Za Rokom. Budući da se još 1272. godine prva navedena ulica na više mjesta navodi pod imenom *via Omnium Sanctorum*, može se pretpostaviti da bi ju sastavljač novele 1296. godine naveo pod istim nazivom. Da je u ovoj odredbi riječ o ulici Za Rokom dokazuje i jedna od prethodnih odredaba iz 1296. godine, u kojoj je navedena ulica spomenuta istom sintagmom. Naime, napisano je da četiri ulice koje presijecaju zemljište Dubrovačke nadbiskupije idu do “ulice što se proteže do crkve Svih svetih”. Iz gornje odredbe je vidljivo da ulica 1296. godine već postoji, što potvrđuje i regulacija iz 1272, kada je ulica Za Rokom prvi put regulirana.¹⁷⁵ Negdje uz ulicu Za Rokom nalazila se kuća Dimitrija Vilana.

Posljednja ulica regulirana je sljedećim riječima: “I ulica koja ide od vrata fundika a ispred dućana Ivana Čelipe neka ostane i ide do kuće Paska Pikuravića s uobičajenom širinom.” Radi se o ulici Cvijete Zuzorić, na što je prvi

---

¹⁷² Odredbe u kojima je Beritić prepoznao ovu ulicu glase: “ulica koja dolazi do vrata Celenge da ide ravno do ulice što je pred Kaštelom (Castrum)” i “ulica što je pred vratima Kaštela (portam castris) i ide između kuće Srđa i Vitala Glede neka ide ravno ispod općinskog puča, koji su obično zvali pučem od crkve, pa između toga puča i vrta crkve Svih Svetih neka ide do općinske ulice što se spušta blizu rečene ulice Svih Svetih.” Budući da se u obje odredbe spominje *castrum*, a ne *castellum*, jasno je da se radi o bizantskoj utvrdi na vrhu poluotoka, a ne o Kneževu dvoru. Opširno o Beritićevu tumačenju i našim polazištima tumačenja statutarog reguliranja ulica vidi u prethodnom tekstu.

¹⁷³ Ponovimo da je ulica Cvijete Zuzorić, koja se također nalazi izvan novoga gradskog bedema, regulirana 1272. Međutim, uz nju je tada postojala Dujmova pekara, a vrlo vjerojatno i još neki objekti. Usporedi prethodni tekst.

¹⁷⁴ L. Beritić, *Urbanistički razvitak Dubrovnika*: 17.

¹⁷⁵ Usporedi prethodni tekst.

ukazao Beritić,¹⁷⁶ koja se nekada protezala sve do općinske žitnice,¹⁷⁷ odnosno do današnje Gradske kavane uz Gradsko kazalište Marina Držića. Ova ulica je, kao i ulica Za Rokom, regulirana već 1272. godine kao “ulica što ide od Dujmove pekare” do “ulice koja se spušta od Menčetićevih vrata”, tj. do današnje ulice Miha Pracata.¹⁷⁸ Negdje uz ovu ulicu nalazio se dućan Ivana Čelipe, a ona je na zapadu sezala do kuće Paska Pikurarevića, iz čega proizlazi da se njegova kuća nalazila uz zapadni rub Pracatove ulice, najvjerojatnije na zemljištu Matije Menčetića.¹⁷⁹

Krajem 13. stoljeća pravnim je spisom predviđeno urbanističko uređenje prostora između novog gradskog zida, koji se pružao Gučetićevom i dalje prema istoku i zapadu, i ulice Između polača, te prostor zapadno od Široke ulice. Iako današnji raster ulica, kao i raspored stambenih objekata unutar postojećih blokova, uglavnom vrlo vjerno odražava davne odredbe Statuta, ostaje otvoreno pitanje kada su sve odredbe provedeno u djelo. Prethodno spomenute narudžbe kamenih dovratnika iz 1297. godine¹⁸⁰ ukazuju na vrlo brzu realizaciju statutarnih odredaba. Istodobno postoje dokumenti koji svjedoče o odgođenoj provedbi Statuta, odnosno o slučajevima oglašivanja pojedinaca na regulaciju iz 1296. godine. I. Benyovsky Latin je upozorila na dokument iz 1318. godine. Riječ je o sporu između Šimuna Benesse i osoba koje su svojim kućama zauzele dvije komunalne ulice Garišta (nadbiskupsko zemljište zapadno od Široke). U skladu sa Statutom naloženo je uklanjanje spornih kuća.¹⁸¹ Iz navedenog proizlazi da se vrlo brzo nakon 1296. počelo s provođenjem donesene regulacije, te da se budnim okom pazilo na njena eventualna kršenja.

¹⁷⁶ L. Beritić, *Urbanistički razvitak Dubrovnika*: 17.

¹⁷⁷ O fundiku (gradskoj žitnici) opširnije vidi u: L. Beritić, »Ubikacija nestalih gradjevinskih spomenika u Dubrovniku.«: 40-41.

¹⁷⁸ Usporedi prethodni tekst.

¹⁷⁹ U jednoj od prethodnih odredaba novele Statuta spominje se zemljište Matije Menčetića u bloku između Pracatove, Božidarevićeve, ulice Između polača i ulice Od puča. Kuće (u ovom razdoblju uglavnom drvene) su tretirane kao pokretno vlasništvo i vrlo često su građene na teritoriju nekog drugog vlasnika. Usporedi M. Planić Lončarić, *Planirana izgradnja na području Dubrovačke Republike*: 20; M. Planić Lončarić, »Zajednički prostori stambenih zona u Dubrovniku«: 65 i bilj. 6; *Knjiga nekretnina dubrovačke općine*, prir. Irena Benyovsky Latin i Danko Zelić. [Monumenta historica Ragusina sv. 7/1]. Zagreb - Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2007: 26-27; I. Benyovsky Latin, »Dubrovnik's Burgus of St Blasius in the 13th Century.«: 311, 316.

¹⁸⁰ Usporedi bilj. 156.

¹⁸¹ I. Benyovsky Latin, »Dubrovnik's Burgus of St Blasius in the 13th Century.«: 323-324; *Diversa Notariae*, ser. 26, sv. 3, f. 3, Državni arhiv u Dubrovniku.

Zaključak

Revidiranjem dosadašnjih tumačenja arhivskih spisa i odredaba 41. glave pete knjige i 57. glave osme knjige Statuta grada Dubrovnika istodobno smo ukazali na veliku važnost, ali u nekim segmentima i manjkavosti tumačenja prethodnih istraživača, što ne umanjuje njihovu vrijednost. Studiozna analiza prethodnih tumačenja, kao i samih statutarnih odredaba, rezultirala je prijedlozima novih tumačenja pojedinih ulica te formiranjem hipoteza o postojanju nekoliko ulica koje su, najvjerojatnije kao posljedica Velike *trešnje*, izbrisane iz gradskog rastera, te se danas vrlo sramežljivo naziru u oku iskusnog promatrača urbanističkog tkiva. Osim ubikacije “novoga gradskog zida prema brdu”, arhivski spisi su nam omogućili i precizniju ubikaciju pojedinih parcela, kuća, ali i srednjovjekovnih kula u predgrađu *civitas*. Nadamo se da smo iznesenim promišljanjima urbanog razvoja grada otvorili putove novim pristupima istraživanju povijesne cjeline Dubrovnika.

THE SUBURB OF THE *CIVITAS* OF DUBROVNIK

ŽELJKO PEKOVIĆ AND KRISTINA BABIĆ

Summary

Although the suburb of the *civitas* of Dubrovnik has been a frequent scholarly topic since the middle of the twentieth century, current researchers are still faced with numerous doubts and obscurities. Dating of the city's expansion north of the Strossmayer Street, location of the *muro novo civitatis versus montem*, as well as the regulation of streets by the Statute of Dubrovnik of 1272 are merely some of the issues discussed in this article.

The area of the *civitas* as described by Constantine Porphyrogenitus (Castrum, St. Peter and Pustijerna), which existed on the peninsula in the middle of the tenth century, was being gradually joined to the opposite mainland - today's Prijeko - by filling a deep, partly swampy bay. Filling of the marshland was an essential precondition for the city's expansion to the north. By 1255, plots and houses north of the Strossmayer Street were already protected by the new city wall. Archival documents offer evidence for its ubication along today's Gučetić Street. The position of the city gates determined the layout of some streets that had existed even before 1272, when they were regulated by the Statute (Ulica od Domina, St. Joseph's, Miho Pracet's, Lučarica). Certain controversies surrounding the interpretations of Book V, Chapter XLI and Book VIII, Chapter LVII of the Statute of Dubrovnik of 1272, and its amendment of 1296 by which the streets south of the Placa were regulated, prompted the authors of this article to a detailed analysis of the provisions and their interpretations to date. This has led to a new interpretation of some provisions, but also to an assumption of the existence of several streets which became void over time. Documents published in the *Spisi dubrovačke kancelarije* have allowed a precise location of the plots and houses mentioned in the Statute.

